

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського

Інститут мистецтв

МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ ПЕДАГОГІКИ МИСТЕЦТВА

Навчально-методичний посібник для студентів і магістрантів інститутів мистецтва
педагогічних університетів

Київ-2011

УДК 001.433+001.42+370+378+169.+700

ББК 87.25+74в+74,251+85

Р 31

Затверджено Вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Протокол № 4 від 25.11.2010 р.

Реброва О. Є. *Методологія і методи досліджень педагогіки мистецтва.* Навчально-методичний посібник для студентів і магістрантів інститутів мистецтв педагогічних університетів. – Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2011.- 84с.

Рецензенти:

Гуральник Н. П., доктор педагогічних наук, професор кафедри фортепіанного виконавства і художньої культури НПУ імені М. П. Драгоманова

Ніколаї Г.Ю., доктор пед. наук, професор СумДПУ імені А.С.Макаренка

Демідова М. Г., кандидат педагогічних наук, доцент, заступник директора інституту мистецтв ПНПУ імені К. Д. Ушинського

Реброва О. Є.

Навчально-методичний посібник містить робочу програму до курсу «Методологія та методи педагогічних досліджень педагогіки мистецтва», зміст лекційного курсу, додатки, методичні рекомендації та орієнтовні контрольні роботи для перевірки знань. Посібник розрахований на студентів і магістрантів інститутів мистецтв, забезпечує на теоретичному, методологічному та методично-організаційному рівні їх підготовку до написання дипломної та магістерської роботи.

Укладач

РЕБРОВА О. Є., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музично-інструментальної підготовки Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського.

ISBN 978-966-660-699-3

© Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, 2011

© Реброва О.Є., 2011

ЗМІСТ

Вступ	5
1 1. Робоча програма з курсу «Методологія і методи педагогічних досліджень».....	8
2 2. Зміст лекційних курсів.....	13
Тема 1.....	13
1.1.Сутність науково-педагогічного дослідження.....	13
1.2.Науковий апарат дослідження.....	15
1.3.Специфіка педагогічного дослідження у галузі педагогіки мистецтва.....	19
Тема 2.....	24
2.1.Методологічні знання як основа науково-педагогічного дослідження.....	24
2.2.Особливості методологічної бази дослідження у галузі мистецької освіти.....	29
Тема 3.....	33
3.1.Актуальність теми дослідження – стратегія науково-творчого пошуку.....	33
3.2.Визначення ключових понять в дипломній та магістерській роботі з мистецької освіти.....	35
Тема 4.....	44
4.1.Методи науково-педагогічного дослідження, їх класифікація та застосування у галузі мистецтва.....	44
4.2.Теоретичні методи дослідження та їх застосування у дослідженнях з методики мистецького навчання.....	46
Тема 5. Робота з літературними джерелами, нотним матеріалом, з документами.....	52
Тема 6. Особливості жанру дипломної та магістерської робіт; творчій підхід до їх написання.....	57
Тема 7.....	60
7.1.Емпіричні методи та їх застосування в музично-педагогічному дослідженні.....	60

7.2.Різновиди експерименту у педагогічному дослідженні.....	65
<i>Тема 8.....</i>	68
8.1. Педагогічна діагностика: сутність, функції, організація проведення.....	68
8.2. Сутність та методика розробки критеріального апарату дослідження.....	69
<i>Тема 9. Специфіка та особливості проведення констатувального експерименту у галузі мистецької освіти.....</i>	73
<i>Тема 10.....</i>	82
10.1.Сутність, завдання та організація проведення формувального експерименту.....	82
10.2.Контрольні зрізи у формувальному експерименті.....	83
<i>Тема 11.Оформлення отриманих результатів.....</i>	84
3 <i>Додатки.....</i>	88
4 Методичні поради до практичних занять та написання магістерської роботи	1036
5 Словник наукових термінів.....	109
6 Приблизні варіанти контрольних робіт для перевірки знань за модулями	117
Контрольна робота № 1	117
Контрольна робота № 2	119
Список використаних джерел.....	120

ВСТУП

Формування вчителя як творчої особистості – актуальна проблема науково-педагогічної думки. Такі творчі якості особистості вчителя, як креативність, емпатія, рефлексія, творче мислення, комунікативність та інноваційний потенціал забезпечують у своїй сукупності ефективність його самореалізації. Науковий стиль мислення – один з компонентів творчої особистості, адже наука – вищий прояв творчості. Крім того, студенти – музиканти, хореографи, викладачі художньої культури – мають справу зі специфічним проявом творчості у мистецтві. А їх підготовка як майбутніх вчителів висуває необхідність розвитку науково-педагогічного творчого мислення. Таким чином, науково-творчий компонент у підготовці фахівців мистецької педагогіки є складним та інтегрованим.

Проблема формування науково-творчого стилю мислення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін розглядається у контексті викладання основ педагогічних досліджень в трудах А. Г. Болгарського, Г. Ю. Ніколаї, О. П. Рудницької, Т. Ю. Свистельнікової. У своїх дослідженнях вчені посилаються на загальні закономірності проблеми педагогічного дослідження, розроблені в трудах Ю. К. Бабанського, П. М. Воловика, С. У. Гончаренка, В. М. Полянського.

Є. Назайкинський, звертаючись до питання підготовки музикознавців, стверджує, що взаємозв'язок художньо-естетичного та наукового компонентів у їх діяльності є необхідною умовою. Без них неможливі ні дослідження музичних явищ, ні критична їх оцінка, ні педагогічна, виховна, редакторська робота. Поліфункціональність діяльності вчителя музики та інших мистецьких дисциплін також передбачає вміння критичної оцінки мистецького явища (особливо в галузі сучасного мистецтва), і навичок редакційної роботи, і, безумовно, педагогічної та виховної. Тому, цілком правомірно вважати мистецько-методологічну підготовку студентів-музикантів обов'язковим компонентом їх науково-творчої компетентності, вагомим фактором ефективності формування наукового стилю мислення.

Отже, сучасна мистецька освіта вважає актуальним вивчення взаємозв'язку мистецтва і науки. Інтенсивний розвиток науки в цілому, посилення інтердисциплінарних контактів, впровадження точних методів дослідження в гуманітарну сферу, перетворення матеріальної, технічної бази мистецтва, крім того, подальша еволюція самого мистецтва і його функцій у суспільстві, – усе впливає на структуризацію та інновації естетичного виховання, викликає до життя безліч нових

питань, у тому числі і до науково-дослідної підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін, зокрема музики, хореографії та художньої культури.

Професійне становлення майбутнього вчителя мистецьких дисциплін складається з декількох суттєвих напрямків професійно-предметної підготовки: це мистецько-теоретичний блок дисциплін за обраним фахом, виконавський блок, методика виховання за напрямом підготовки (музична, хореографічна) та педагогічна практика у школі. У системі підготовки майбутніх вчителів музики немає дисципліни, яка б цілеспрямовано вирішувала завдання інтегрування в підготовці студента наукових педагогічних основ професії з глибинними аналітично-творчими процесами осягнення мистецтва. Дисципліна «Методологія та методи педагогічного дослідження», що увійшла до блоку гуманітарних дисциплін, спрямована на розвиток науково-дослідницької підготовки студентів-спеціалістів і магістрів, а по факту завершення переходу на дворівневу систему може викладатися студентам бакалаврам на 4 курсі в модифікованому варіанті. Такий варіант передбачає спрямованість на дослідницьку та методичну діяльність студентів виключно в галузі шкільної освіти та художньо-естетичного виховання школярів в позашкільних закладах освіти. Оскільки, посилення на фаховий напрямок дисциплін гуманітарного блоку актуалізує концепцію врахування інтеграції мистецтва і науки у підготовці майбутніх учителів мистецьких дисциплін стала актуальною розробка програми «Методологія і методика досліджень педагогіки мистецтва».

З урахуванням переходу підготовки фахівців на дворівневу систему – бакалавр, магістр – передбачено ускладнення окремих тем програми: методологічна база дослідження, актуальні проблеми вищої школи, стратегія науки на їх вирішення, використання наукового підходу до аналізу мистецьких явищ у контексті педагогічного дослідження. Важливо не лише вміти провести педагогічне дослідження, а прослідкувати, проаналізувати та отримати позитивний результат від використання певних методів педагогіки мистецтва, визначити педагогічний потенціал того або іншого музичного репертуару, художнього твору, хореографічної постановки.

Курс розрахований на 28 годин. З них 14 годин лекційних і 14 годин практичних.

Завданнями курсу є:

- Ознайомлення студентів з методологічною основою педагогічних досліджень, зокрема у галузі педагогіки мистецтва.

- Засвоєння студентами основних, найбільш прийнятих методик діагностики художньо-виховних та творчо-розвивальних процесів.
- Формування основ науково-педагогічного мислення, що для вчителів мистецького профілю включає уміння:
 - а) спостерігати, аналізувати і пояснювати дані спостережень, відділяти суттєві факти від несуттєвих у мистецько-педагогічних явищах;
 - б) здійснювати експериментальні дослідження у художньо-педагогічній сфері на фахово-компетентному рівні;
 - в) користуватися методами збору інформації;
 - г) усвідомлювати багатомірність і одномірність педагогічних понять і використовувати їх в окремому дослідженні у галузі мистецької освіти;
 - д) вміти поєднувати наукову проблематику педагогічного дослідження з науково-дослідницькими підходами до художньо-виховних, художньо-естетичних явищ мистецької освіти.

Програмою передбачено надання методичної допомоги в організації наукового дослідження, теоретичного або історичного дослідження художньо-освітніх процесів у контексті розвитку мистецької освіти; оформлення результатів роботи у відповідних наукових жанрах: тезисах, статтях, методичних рекомендаціях, дипломній та магістерській роботах. Отже, програма має професійне спрямування. Це відображено й у тематиці запропонованих тем.

З переходом підготовки фахівця на дворівневу систему: бакалавр, магістр, практика написання дипломної роботи за рішенням Вчених рад університетів може бути перенесена на 4 курс замість 5. Таким чином, робота над дипломом стає необхідною сходинкою для більш науково – ґрунтовної магістерської роботи. Програма враховує таку можливість, оскільки запропоновані теми та їх лекційний і практичний зміст може бути розподілено у відповідності до жанрів дипломної та магістерської роботи.

1. Робоча програма

з дисципліни

«Методологія та методи педагогічних досліджень»

Кількість годин – 1-часовий кредит – 54 г.

№ п/п	Тема	Години навантаження				
		лекції	практичні	лабораторн	самостійна	індивідуальн
Змістовий модуль 1						
Методологічні основи педагогічних досліджень у галузі мистецької освіти						
1	Сутність науково-педагогічного дослідження, науковий апарат дослідження; Специфіка педагогічного дослідження у галузі педагогіки мистецтва;	2	1		1	
2	Методологічні знання як основа науково-педагогічного дослідження; Особливості методологічної бази дослідження у галузі мистецької освіти;	2	1		2	
3	Актуальність теми дослідження – стратегія наукового пошуку; Визначення ключових понять у дипломній та магістерській роботах з мистецької освіти;	2	2		2	
4	Методи науково-педагогічного дослідження, їх класифікація та застосування у галузі мистецтва; Теоретичні методи дослідження та їх застосування в дослідженнях з методики мистецького навчання;	2	2		2	
5	Робота з літературними джерелами, з документами, з художньо-дидактичним матеріалом.	1	1			

6	Особливості жанру дипломної та магістерської робіт; творчий підхід до їх написання	1	1		1	1
	Усього	10	8		8	1
Змістовий модуль 2						
7	Емпіричні методи та їх застосування у мистецько-педагогічному дослідженні; Різновиди експерименту та специфіка їх проведення у педагогічному дослідженні в галузі мистецтва;	2	1		2	
8	Педагогічна діагностика: сутність, функції, організація проведення; Сутність та методика розробки критеріального апарату дослідження;	3	1		2	
9	Специфіка та особливості проведення констатувального експерименту у галузі мистецької освіти	1	2		2	
10	Сутність, завдання та організація проведення формувального експерименту; Художньо-педагогічний проект у контексті педагогічного експерименту	2	2		1	
11	Аналіз результатів дослідження та їх інтерпретація; Оформлення отриманих результатів	1	1		1	
12	Розробка методичних рекомендацій, створення сценарію проекту	1	1			1
	Усього	10	8		8	1
РАЗОМ (годин)		54	20	16	16	2

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№	Назва теми	години	бали
1	Сутність науково-педагогічного дослідження, науковий апарат дослідження; Специфіка педагогічного дослідження у галузі педагогіки мистецтва;	1	4-8
2	Методологічні знання як основа науково-педагогічного дослідження; Особливості методологічної бази дослідження у галузі мистецької освіти: <i>культурологічний, системний, комплексний, індивідуально-диференційований, аксіологічний тощо;</i>	1	4-8
3	Актуальність теми дослідження – стратегія наукового пошуку; Визначення ключових понять в магістерській роботі з мистецької освіти (<i>Обґрунтування актуальності обраної теми, наведення прикладів визначення основних понять дослідження</i>);	2	4-8
4	Методи науково-педагогічного дослідження, їх класифікація та застосування у галузі мистецтва; Теоретичні методи дослідження та їх застосування у музичному мистецтві (<i>Порівняння, класифікація точок зору, концепцій основних визначень, моделювання структури, компонентної моделі досліджуваного явища</i>);	2	2-6
5	Робота з літературними джерелами (складання бібліографії з проблеми дослідження), аналіз художнього матеріалу з точки зору його педагогічного потенціалу, узагальнення музично-педагогічної літератури та досвіду видатних педагогів у галузі мистецтва;	1	2-6
6	Особливості жанрів дипломної та магістерської робіт; творчий підхід до їх написання. Визначення наукового	1	4-8

	апарату дослідження (формулювання об'єкту, предмету, припущення, мети, завдань та методів дослідження);		
7	Емпіричні методи та їх застосування у мистецько-педагогічному дослідженні; Різновиди експерименту у педагогічному дослідженні (доведеність доцільності виду експерименту, його етапів, основних завдань);	1	4-8
8	Педагогічна діагностика: сутність, функції, організація проведення. Сутність та методика розробки критеріального апарату дослідження (<i>розробка критеріїв та показників дослідження</i>);	1	4-8
9	Специфіка та особливості проведення констатувального експерименту у галузі мистецької освіти (<i>мета , завдання, масив досліджуваних, методика організації, методи, етапи дослідження, шкала оцінювання завдань</i>);	2	4-8
10	Сутність, завдання та організація проведення формульовального експерименту. Художньо-педагогічний проект у контексті педагогічного експерименту (<i>Мета завдання, етапи, методи формульовального експерименту</i>)	2	4-8
11	Аналіз результатів дослідження та їх інтерпретація. Оформлення отриманих результатів: (<i>Наведення порівняльних таблиць, гістограм тощо, інтерпретація отриманих даних</i>)	1	4-8
12	Розробка методичних рекомендацій, створення сценарію проекту, формульовального художньо-виховного заходу	1	4-8
	<i>Разом</i>	16	100

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№	Назва теми	годин
1	Сутність науково-педагогічного дослідження. Наука як творчість.	2

	Зв'язки педагогіки з іншими науками	
2	Специфіка педагогічного дослідження у галузі мистецької освіти. Особливості видів мистецтва з точки зору їх науковедення, урахування цих особливостей у педагогічних дослідженнях	1
3	Методи науково-педагогічного дослідження, їх класифікація. Трансформація методів у конкретну мистецько-педагогічну галузь	1
4	Робота з літературними джерелами, робота в каталожному відділенні, в електронній бібліотеці	2
5	Особливості методологічної бази дослідження у галузі мистецької освіти. Створення методологічної основи для конкретного дослідження (у залежності від теми диплому)	2
6	Педагогічна діагностика: сутність, функції, організація проведення, робота з документами	2
7	Розробка методичних рекомендацій за результатами проведеної дослідницької роботи	2
8	Оформлення результатів дослідження. Оформлення таблиць, графіків, схем. Здійснення порівняльного аналізу результатів	4

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА

консультації за визначенням наукового апарату дослідження, за створенням графічного матеріалу, гістограм, використання комп'ютерних програм

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Лекційні	Дискусійні	Наочні
Пояснення, розкриття теоретичного матеріалу, наведення прикладів	Проблемні завдання, дискусії, кейс-метод	Таблиці, гістограми, інтернет-ресурси

МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Поточне тестування (опитування) на практичних заняттях, контрольні роботи	Підсумковий тест (заліковий рейтинговий контроль)
---	---

2. Зміст лекційних курсів

Тема 1: Сутність науково-педагогічного дослідження; Науковий апарат дослідження; Специфіка педагогічного дослідження у галузі педагогіки мистецтва

1.1. Сутність науково-педагогічного дослідження

Наука – історичний продукт людської діяльності (Ф. Бекон). Наука як пізнавальний процес, що здійснюється з метою розкриття створення та уточнення нових знань, у цілому поділяється на академічну, галузеву та науку, що розвивається у вищих навчальних закладах (ВНЗ). Якщо наука у цілому є творчо-пізнавальною діяльністю, в основі якої полягають процеси відображення закономірностей розвитку певних сторін світу, то педагогіка як наука відображає і досліджує закономірності виховання, розвитку і навчання підростаючого покоління. З одного боку, вона змальовує і пояснює педагогічні явища, з іншого – доводить, як потрібно навчати і виховувати дітей. Варто підкреслити цей факт, адже педагогіка як галузь наукового знання виросла у рамках філософії ще у глибокій давнині, зберегла цей зв'язок, а також спадковість з такими науками як психологія, соціологія, естетика і приватні науки. Між тим, педагогіка має свої закони і закономірності, які обумовлюють її саме як наукову галузь. Серед таких законів визначимо наступні: вплив особистості вчителя на особистість дитини; розвиваюче навчання; залежність змісту навчання від суспільно-державної політики; відповідність змісту та обсягу засвоєння навчальної інформації віковим особливостям дитини тощо.

Науково-педагогічну діяльність характеризує:

1. Вірогідний характер (залежність від певної кількості спостережень та масиву досліджуваних).
2. Унікальність дослідження: пояснюється індивідуальними характеристиками досліджуваних, що в кожному разі потребує індивідуальних підходів, оновлення змістовної бази досліджень.
3. Складність, багатомірність, що обумовлено входженням педагогічного сегменту в різні галузі знань, породження синтезу наукового знання: педагогіка – математика; педагогіка – лінгвістика; педагогіка – мистецтво тощо.

4. Зростаюча масштабність, трудомісткість, що обумовлено розширенням інформаційного простору, інтеграційними процесами у галузі знань.
5. Зв'язок дослідження з практикою, педагогічне дослідження завжди має теоретично-практичний характер. Практика зв'язана з науково обґрунтованою методикою.

Кожна наука ставить за мету свого розвитку розкриття нових знань, які ще не знайшли відображення у теорії науки, але існують об'єктивно у практиці, або можуть існувати потенційно. Такі знання визначаються дослідницьким шляхом. Педагогічне дослідження залежно від концептуальних ідей може бути теоретичним, емпіричним, історичним, таким, що узагальнює педагогічний досвід, якій має ознаки інноваційного. Слід зауважити, що в науковій теорії використовуються лише перевірені і точні факти, доведені експериментально. Факт у науці – це доведене знання, яке входить до якоїсь теорії і стає теоретичним поняттям, одиницею вірогідного знання про педагогічне явище.

Педагогічне дослідження ґрунтується на таких теоріях, що вже вийшли з практики, доказані експериментально. Однак, педагогіка як наука продовжує свій розвиток і спрямована на розкриття нових знань. Тому вона завжди носить теоретико – експериментальний і практичний характер. Це обумовлює два напрямки педагогічного дослідження – теоретичний і емпіричний. У теоретичному дослідженні узагальнюються наукові підходи, концепції, вибудовуються теоретичні моделі, що відображують структуру досліджуваного феномену або методика його формування, розвитку, вдосконалення. Історичні дослідження спрямовані на аналіз сутності феномену в еволюційному процесі, від етапу виникнення до сучасного стану розвитку, що стає предметом осмислення та привертає увагу науковців. Історична проблематика може охоплювати творчу спадщину видатних педагогів минулого, аналіз їх методичних ідей, поглядів та їх застосування в сучасному художньо-педагогічному процесі. Так, наприклад, історичні дослідження можуть бути присвячені творчій спадщині К.Пігрова (хорове диригування), О.Благовідової (вокал), В.Верховинця (українська народна хореографія) тощо.

В центрі емпіричного науково-педагогічного дослідження завжди міститься визначення **рівня сформованості** того або іншого якісного показника, що певним чином характеризує особистість, або колектив у цілому, на якому зосереджено увагу дослідника. Рівні сформованості – це ієрархія прояву характерних ознак дослідженого феномену, на основі чого здійснюється розподіл досліджуваних на групи, відповідно до визначеного рівню.

Науково-педагогічне дослідження у галузі мистецької освіти визначає рівень сформованості певних мистецьких якостей, факторів впливу на їх розвиток. Наприклад, рівень сформованості музичної грамотності школярів, їх творчих, музичних, хореографічних здібностей, їх духовної або художньої культури тощо; рівень сформованості виконавської майстерності студентів в означеному різновиді, їх фахової компетентності тощо.

Мистецька освіта – молода галузь педагогічної науки. Більш розвиненою є музична педагогіка, набирає обертів науково-дослідницька проблематика з питань хореографічного виховання, педагогічно-виховного потенціалу театрального мистецтва, режисури позакласних виховних заходів. Обов'язковою складовою частиною змісту досліджень педагогіки мистецтва є методична робота. Вони обов'язково містять розроблені методичні поради, ефективність яких доведена практичним досвідом та експериментальним шляхом. Завершеністю педагогічного дослідження треба вважати подальше запровадження результатів дослідження у практику, а також перспективність для наступних дослідницьких розвідок.

У науковому дослідженні у процесі створення його концептуальних засад та узагальнюючих положень вчені оперують фактами, які визначені та доведені експериментально самим дослідником або іншими дослідниками. В останньому випадку беруться за основу узагальнені положення таких досліджень, які вже набули статус теоретичних концепцій, викладок, наукових висновків. Безпосередньо експериментальні дані дослідник має отримати самостійно у практичній діяльності у спеціально створених лабораторних умовах, або приближених до них.

1.2. Науковий апарат дослідження

Перш ніж приступити до розробки плану дослідження за обраною проблематикою, доцільно визначитися з науковим апаратом. Він складається з теми, мети, об'єкту, предмету, гіпотези, завдань, методів дослідження. Саме вони виконують регуляційну функцію та спрямовують педагогічне дослідження у відповідному до обраної актуальної проблематики напрямку.

Тема – конкретизоване формулювання педагогічної проблеми, яка обрана для дослідження. Педагогічний процес як складна динамічна система, що підлягає впливу суспільних чинників, завжди містить у собі певні протиріччя, які необхідно дослідити та знайти шляхи щодо їх уникнення. Якщо педагогічна проблема стає усвідомленою, вона спонукає до пошуку вдосконалення певної галузі педагогічного

процесу, що потребує експериментального втручання, бо ефективність теоретично обґрунтованих, пропонованих засобів удосконалення слід довести експериментально.

Протиріччя в педагогіці мистецтва проявляються достатньо яскраво, оскільки питання, наприклад, художньо-естетичних потреб, смаків у школярів залежать від факторів зовнішнього впливу: засоби масової інформації, швидкоплинність вікових музичних уподобань, привабливість шоу програм, усе, що нерідко вступає в протиріччя з нормативними завданнями програм з галузі Мистецтво. Вчитель має володіти гнучким, критичним мисленням, бути мобільним в моніторингу художньо-естетичних явищ сучасності та методично компетентним щодо позитивного впливу на формування художньої культури школярів в сучасних умовах.

Визначившись з проблемою дослідження, яка має бути доцільною щодо жанру дипломної або магістерської роботи, сформулювавши тему дослідження, слід звернутися до розробки плану, якій бути відповідати змісту роботи. Невиключно, що в ході дослідження назви розділів та підрозділів (параграфів) можуть змінюватися, уточнюватися, але починати все ж треба з попереднього плану-змісту, що робота набула певної необхідної логіки, були зрозумілими зміст наукових джерел, що підлягає аналізу, експериментальна база дослідження, категорія досліджуваних тощо.

Мета у мистецько-педагогічному дослідженні завжди передбачає поєднання двох основних складових: теоретичного обґрунтування основних концептуальних положень дослідження та експериментального доведення ефективності пропонованих методичних засад дослідження. Формулювання мети завжди має бути стратегічно інтегрованим процесом, оскільки вона мусить охопити і теоретичну і практично-експериментальну роботу дослідника. Тому нерідко у формулюванні мети дослідники користуються наступними словесними оборотами: «розробити, науково обґрунтувати та експериментально перевірити...»; мета полягає в розробці, обґрунтуванні й експериментальній перевірці...; ... теоретично обґрунтувати та реалізувати...».

Об'єктом дослідження в педагогіці є сукупність споріднених елементів (О. Рудницька), які складають певний змістовно-процесуальний напрямок педагогічної теорії і практики, що визначений для наукового дослідження. У мистецькій освіті об'єктами можуть бути процеси розвитку творчої особистості, її художньої культури або формування якихось їх складових. В методиці музичного навчання об'єктом дослідження можуть виступати процеси вдосконалення музично -

перцептивної сфери особистості, її музично-виконавської майстерності. У підготовці майбутніх учителів музики – це процеси, що визначають підвищення рівня професійних якостей особистості вчителя, його професійного становлення як музиканта – виконавця, вчителя – інтерпретатора музичних творів, здатного до кваліфікованого творчого розвитку дітей. Для вчителів хореографії – це процеси розвитку хореографічно-виконавського комплексу, сфера художньо-світоглядних інтенцій, що знаходять відображення в хореографічно - постановочній роботі тощо.

Предметом дослідження слід вважати конкретизовані феномени, які є в центрі уваги науковця у даному дослідницькому процесі і складають певний ракурс визначеного об'єкту дослідження. Предмет дослідження тісно пов'язаний саме з темою дослідження і входить до об'єкту. Отже, предмет – це те конкретне, що досліджується і входить до певної сфери – об'єкту пізнання. В мистецько-педагогічній галузі, особливо у сфері навчання, у визначенні предмету дослідження слід орієнтуватися на методичний сегмент, який дозволяє підвищити якість навчального процесу. Наприклад, якщо тема дослідження «Формування музичної культури школярів засобами класичної музики», то предметом дослідження можуть бути педагогічні умови формування музичної культури школярів засобами класичної музики. Такий ракурс обирає предмету дослідження відповідає саме напрямку методики музичного навчання або музичного виховання. В основному саме методичне забезпечення формування, розвитку або вдосконалення того чи іншого феномену стає предметом дослідження у галузі методики музичного виховання.

Методичні засади дослідження складають основу припущення у мистецько-педагогічному дослідженні. Автор припускає, що завдяки впровадженню визначених на теоретичному рівні педагогічних умов, принципів, методів тощо можуть бути здійсненні позитивні зрушення у рівні сформованості досліджуваного феномену. Взагалі у педагогічному дослідженні гіпотеза – це припущення про ефективність здійснення певних дій, що сприяють отриманню позитивного результату.

Гіпотеза формулюється на основі узагальнення аналізу джерел, власного досвіду, досвіду інших, інколи, перш ніж визначитися з гіпотезою, роблять попередні дослідження. Навіть існує особливий етап дослідження, якій має назву попереднього етапу, що виконує функцію визначення факторів впливу на формування досліджуваного явища або феномену, педагогічних умов, принципів та методів, що можуть бути включені до гіпотези дослідження.

Завдання дослідження – це дії, що віддзеркалюють процеси і результати поступового розкриття тих або інших необхідних знань щодо дослідженого феномену

або інших явищ, що мають відношення до теми дослідження. Завдання вирішуються згідно з попередньо розробленим планом, що відображений у змісті дослідження. У науковій роботі (дипломній або магістерській) доцільно обирати і формулювати завдання згідно з розробленим сумісно з науковим керівником планом. Наведемо приклад: якщо згідно з планом спочатку необхідно розкрити сутність ключового поняття дослідження на основі аналізу літературних джерел, що визначено у плані, припустимо, «Сутність поняття «музично-естетичний інтерес», то обов'язком є вирішення завдання, що допоможе розкрити сутність поняття і відповідно до цього його сформулювати. Таким чином, завдання може бути сформульоване як: розкрити сутність поняття «музично-естетичний інтерес на основі аналізу літературних наукових джерел» .

Методи у педагогічному дослідженні – це комплекс того інструментарію, за допомогою якого здійснюється дослідження. Існують теоретичні, емпіричні та математико-статистичні методи дослідження. Інколи дослідник конкретизує, з якою метою обиралися певні методи, наприклад:

теоретичні:

- аналіз культурологічної, психологічної, педагогічної, музикознавчої, мистецтвознавчої та навчально-методичної літератури з метою створення теоретичної бази дослідження та обґрунтування інноваційної стратегії компетентнісного підходу у процесі формування художньої компетентності майбутніх учителів музики та хореографії;
- метод художньо-історичного аналізу для визначення динаміки становлення методичних передумов художньої компетентності;
- теоретичне та графічне моделювання, методи порівняння та класифікація в узагальненні проаналізованих теоретичних положень дослідження;
- порівняльний аналіз нормативних документів у межах компаративістського підходу;

емпіричні:

педагогічне спостереження, анкетування, самооцінка, метод експертних оцінок, бесіди, навчальні тести, інтерактивні методи, педагогічний експеримент (пілотажний, констатувальний, формувальний) для перевірки ефективності визначених педагогічних умов; методи стимулювання самостійної пізнавальної діяльності;

статистичні: з метою якісного і кількісного аналізу результатів дослідження та забезпечення його вірогідності.

Характерною ознакою педагогічного дослідження у мистецькій освіті є також використання методів аналізу музичного матеріалу, художніх творів, розкриття їх педагогічного потенціалу. Для цього нерідко використовують методи мистецтвознавства, які допомагають знайти саме такий матеріал, який найбільш доцільний до поставлених педагогічних завдань. Йдеться і про гармонійний аналіз, і про аналіз форми, і про культурологічний, історичний аналізи, і про художньо-образний, що на практиці сприяють більш якісній художньо-образній інтерпретації твору.

Музично-педагогічне дослідження у межах жанру магістерської роботи має складатися з двох частин, що охоплюють два основних етапи: теоретичне дослідження з використанням відповідних методів роботи з літературними джерелами, що дозволяє створити методологічну базу дослідження; емпіричне дослідження, яке ставить за мету визначення рівня сформованості досліджуваної якості у школярів або студентів. Саме на цьому етапі використовуються емпіричні методи дослідження.

Визначений науковий апарат дослідження презентується у вступі магістерської роботи. Крім того, слід також вказати структуру роботи. Вона обов'язково містить у собі не менш як два розділи, що описують хід і результати теоретичної та експериментальної роботи. Кожний розділ завершується висновками. В у розділі можуть бути два або три параграфи. Кожен з них не може бути представленим короткою презентацією проведеної роботи, оскільки проаналізовані джерела потребують теоретичного узагальнення, а експериментальна робота конкретного повідомлення про її хід і результати. Автор повідомляє наприкінці вступу про обсяг роботи та джерельну базу.

1.3. Специфіка педагогічного дослідження у галузі педагогіки мистецтва

Педагогіка мистецтва як наукова галузь складає особливий напрямок педагогічної науки, яка досліджує процеси впливу мистецтва на духовно-творчий розвиток дітей, школярів, студентів, майбутніх учителів у галузі мистецтва. Музична педагогіка є складовою педагогіки мистецтва. Як наукова галузь знань музична педагогіка вже має достатній обсяг наукових досліджень, концепцій. Серед корифеїв музичної педагогіки слід назвати Б. Асаф'єва, В. Шацьку, Н.Вітлугіну, О. Апраксіну, Д. Кабалевського, А.Румер, Серед зарубіжних – це К.Орф, З.Кодаї, Б.Барток. Серед

сучасних науковців різні аспекти музичної педагогіки розкрити та знаходять відображення в працях таких науковців, як Е.Абдуллін, Н.Гуральник, А.Козир, О.Михайличенко, О.Олексюк, М.Падалка, О.Я.Ростовський, О. П. Рудницька; проблематика художнього виховання представлена в роботах О.П.Щолокової, Л.М.Мосол, О.М.Отич, проблематика наукового дослідження у педагогіці мистецтва представлена в роботах О.Рудницької, Г.Ніколаї, А.Болгарського, Т.Свістельнікової. Першою порушила питання експериментальної діяльності вчителя музики О.Апраксина в своїй праці « О праве учителя музыки на эксперимент» (1978 г.).

Педагогічні дослідження в галузі хореографічного мистецтва ще не мають такої потужної школи. Між тим, існують праці, що мають методологічне значення для дослідницьких проектів в хореографічно-педагогічній галузі. Це праці з філософії й антропології танцю (І.Герасимова, Ю.Герасимова, М.Жиленко, С.Н.Куракина, В.Ромм); різних фахових аспектах в підготовки вчителя хореографії (О.Бурля І.Бушенєва, Ю.Громов, Р.Магамєдова, Є.Попова, Ю.Ростовська, Т.Сердюк, Л.Сляднева); питання дитячої хореографії та методичної роботи (Л.Бондаренко, О.Мартиненко, Б.Стасько, Е.Ситова, Л.Шилова); особливостей розвитку хореографії з позицій мистецтвознавства та узагальнення хореографічного виконавського досвіду (Л.Адєєва, А.Коротков, О.Семак, В.Шкориненко, А.Фомкін, О. Чумаченко, інші).

Як свідчить розвиток сучасної науки, сьогодні спостерігається великий попит на дослідження, які мають методичну спрямованість. Саме вибір найбільш ефективних методів, педагогічних умов використання музики та мистецтва взагалі як педагогічних засобів впливу на формування духовно збагаченої особистості стає предметом сучасної наукової думки.

У проблематиці підготовки майбутніх учителів музики, хореографії та художньої культури методичні засади торкаються питань професійного становлення фахівців у різних формах художньо-творчої діяльності. Такою діяльністю є виконавська, перцептивна, пізнавальна, комунікативна, дослідницька, професійно-педагогічна. Крім того, методичного потенціалу достатньо і у самому мистецтві. Наприклад, галуззю дослідження може бути виховний потенціал народного мистецтва, класичної музики, узагальнення творчості будь-якого композитора, або музиканта-викладача, якій своєю педагогічною практикою досягнув високих професійних результатів. В цьому аспекті можна навести приклади з дисертаційних досліджень: І.Марченко досліджувала педагогічну спадщину Г.Нейгауза; Т.Маріупольська висвітили педагогічні принципи Ф.Ліста, Ф.Шопена;М.Воротний –

методичну спадщину С.Савшинського, Т.Кінякіна присвятила свої дослідження «Мусікійській граматиці» М.Дилецького та її ролі у музикальній педагогіці.

Музично-педагогічна наука має свою специфіку. Сутність її полягає в тому, що вона поєднує стратегічно дві сторони наукового пошуку: наукові дослідження у галузі теоретико-методичних засад впливу музичного мистецтва на ті або інші сторони формування духовної культури школярів, студентів, професійного становлення майбутніх вчителів музики тощо; дослідження виховного потенціалу самого мистецтва, у тому числі і музики. Актуальними стають питання інтерпретації художніх творів (О.Ляшенко, Г.Падалка, С.Шип, О.Щолокова), що вимагає від учителя особливих навичок і герменевтичних педагогічних умінь (О.Олексюк, А.Линенко).

Щодо другого напрямку, то тут значення має таке явище, як поліфункціональність мистецтва. Мистецтво взагалі та музика безпосередньо виконують ряд функцій, які були помічені ще в античну добу. Мова йде про виховну, естетичну, пізнавальну, гедоністичну, аксіологічну, комунікативну, терапевтичну, розважальну функції, катарсичну функції мистецтва, серед видів якого саме музиці більшою мірою притаманний феномен поліфункціональності.

Поліфункціональність хореографічного мистецтва також можна простежити ще з доби античності. Так вчені І. Герасимова, В. Ромм, М.Жиленко розглядають комунікативну функцію хореографії як таку, що було першою в прадавньому мистецтві. Американський вчений А. Ломас вважав танець ескізом або моделлю життєво необхідного комунікативного зв'язку між людьми прадавнього суспільства. З прадавніх часів танець виконував не лише комунікативну, а також навчальну, розвивальну функції, суспільну. Наприклад, у чоловічих танцях (в основному мисливських і воєнних) відпрацьовувалася спритність рухів і синхронність їхнього виконання. Вони слугували своєрідною підготовкою до полювання або до війни. Стародавні гімни прославляли міцність імператорів, супроводжували їх розваги. Навчання танцям у Середньовіччі було обов'язковим для знаті та лицарів, простий люд танцював свої танці, що давало можливість розважитись. Сьогодні танець – найпопулярніший вид мистецтва серед усіх вікових категорій. Він також виконує усі функції, що й музика, але доповнено синтетичними можливостями свого хореографічного образу.

З цього виходить, що і музична педагогіка з прадавніх часів до сьогодення в цілому виконує ряд певних суспільних функцій. Г. М. Падалка зауважує на наступних функціях, які притаманні художньо-навчальній діяльності в цілому:

- Мотиваційно-виховна;
- Культурологічна;
- Пізнавальна;
- Комунікативна;
- Творчо-спонукальна;
- Гедоністична;
- Психологічної розрядки;

О. П. Рудницька визначала іще і світоглядну функцію мистецтва, яка проявляється у такому виді художньо-навчальної діяльності, як інтерпретація образу твору.

Орієнтуючись на поліфункціональність мистецтва дослідник обирає саме той напрямок наукового пошуку, який спрямовує увагу на ту або іншу функцію мистецтва.

Запитання для перевірки знань

1. З якою метою проводиться педагогічне дослідження, що є завданням педагогічного дослідження?
2. Які музично-педагогічні проблеми можуть бути вирішені дослідницьким шляхом?
3. Назвіть різновиди педагогічного дослідження, розкрийте сутність кожного.
4. Що є науковим апаратом дослідження, з чого він складається? Розкрийте сутність кожного з компонентів наукового апарату з урахуванням галузі мистецької педагогіки.
5. Що може бути об'єктом, предметом, метою, завданнями та методами педагогічного дослідження у галузі мистецької освіти?
6. У чому полягає специфіка наукового дослідження у галузі мистецької педагогіки?
7. Які функції притаманні мистецтву?
8. Які функції притаманні художньо-навчальній діяльності?

Завдання для практичних занять:

1. Визначити науковий апарат дослідження у відповідності до зазначеної проблеми.

2. Розробити план наукового дослідження у відповідності до сформульованої проблеми, наукової ідеї.

Література:

1. Абдуллин Э.Б. Методологический анализ проблем музыкальной педагогики в системе высшего образования: Учебное пособие к спецкурсу. М.: Изд-во Прометей МПГУ им. В.И.Ленина, 1990. - 186 с.
2. Апраксина О.А. Методика музыкального воспитания в школе.- М.: Просвещение, 1983. 222 с.
3. Апраксина О.А. О праве учителя музыки на эксперимент // Музыкальное воспитание в школе. Вып.13. М.: Музыка, 1978.- С. 66-76.
4. 20. Апраксина О.А. Современный ребенок и музыка // Музыкальное воспитание в школе. Вып.8. М.: Музыка, 1972. - С. 38-48.Вернадский В. И. Научная мысль как планетарное явление / В. И. Вернадский. – М.: Наука, 1991. – 270 с.
5. Гершунский Б. С. Педагогическое науковедение / Б. С. Гершунский // Советская педагогика, 1989 г., № 10.
6. Готт В. С. О формировании нового типа педагогического мышления / В. С. Готт // Философские науки, 1985. – № 3.
7. Загвязинский В. И. Развитие педагогического творчества учителей / В. И. Загвязинский. – М., 1988. - № 6.
8. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник / Л. М. Моїсєєв, О. М. Яцій. – Одеса: ПНЦ АПН України – ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2001. – 218 с.
9. Николаї Г. Методологія та технологія науково-педагогічних досліджень: Навч. посібник для студентів музично-педагогічних факультетів вищих закладів освіти та аспірантів / Г. Ю. Николаї. – Суми: СДПУ, 1999. – 108 с.
10. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
11. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – М.: Школа-Пресс, 1997. – 512 с.

12. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / [З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова та ін.] (За ред. З. Н. Курлянд) / 3-тє вид., перераб і доп. – К.: Знання, 2007. – 495 с.
13. Пилипчук М. І. Основи наукових досліджень. Підручник / М. І. Пилипчук, А. С. Григор'єв, В. В. Шостак. – Київ: Знання, 2007. – 270 с.
14. Рудницкая О. П. Основи педагогічних досліджень / О. П. Рудницька, А. Г. Болгарський, Т. Ю. Свистельнікова. – Київ, 1998.- 143 с.
15. Реброва О. Є. Особливості науково-пізнавальної діяльності у професійній підготовці фахівців мистецької освіти / О. Є. Реброва // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Зб. наукових праць. – Одеса, 2005.- № 12. – С. 122-127.
16. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навч. посібник / Оксана Петрівна Рудницька. – К.:..., 2002. – 270 с.
17. Стёпин В. С. Идеалы и нормы в динамике научного поиска / В. С. Стёпин // Идеалы и нормы научного исследования. – Минск: Изд-во БГУ, 1981. – С. 10-64.
18. Сохор А.Н. Социология и музыкальная культура / А.Н.Сохор // Вопросы социологии и эстетики музыки. В 2-х т. Т.1. - Л.: Сов.композитор, 1980. – 295 с.
19. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене / М. М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2006. – 560 с.
20. Щолокова О.П. Світова художня культура: від первісного суспільства до початку середньовіччя: Навч. посіб. / О.П.Щолоова, С.В.Шип, О.Л. Шевнюк, О.К. Семашко. – К. : Вища шк., 2004. – 175 с.

Тема 2. Методологічні знання як основа науково-педагогічного дослідження. Особливості методологічної бази дослідження у галузі мистецької освіти

2.1. Методологічні знання як основа науково-педагогічного дослідження

Якщо звернутися до змісту поняття **методології**, то він визначає сукупні знання теорій, концепцій, методів пізнання, на основі яких здійснюється процес дослідження. В методології науки існує різниця між конкретною і загальною

методологіями. Якщо загальною методологією виступають філософські концепції і основні положення наукознавства, то методологія конкретної науки виникає як результат синтезу філософської методології, наукознавства, логіки, а також принципів положень і методів окремої науки, в межах якої проводиться дослідження. У мистецькій освіті такою наукою може бути теорія та методика навчання музики, хореографії, художньої культури, мистецтвознавства. На рисунку 1 ми пропонуємо коло наукових галузей, що складають методологічну базу педагогіки мистецтва.

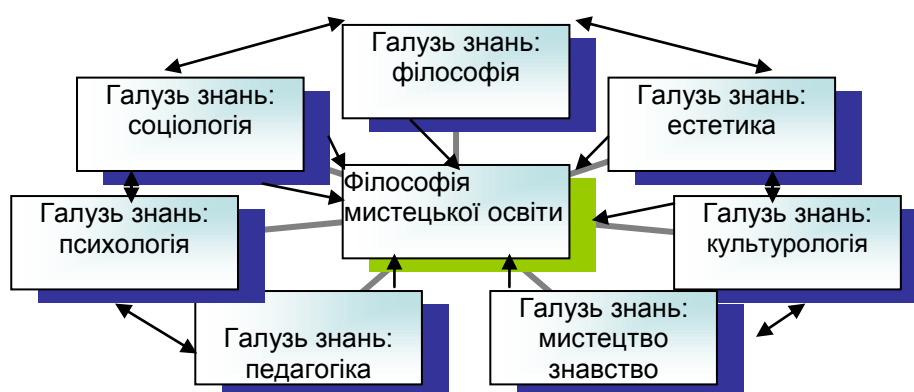

Рисунок 1 . Галузі знань, що складають методологію педагогіки мистецтва

Методологія має два значення, а саме:

- методологія як сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів, що використовуються у науці;
- методологія як галузь знання, що вивчає засоби, передумови і принципи організації пізнавальної і практично-перетворювальної діяльності.

Серед проблем, які вивчає методологія, виділяються такі: опис і аналіз етапів наукового дослідження, аналіз мови науки, аналіз дослідницьких принципів, концептуальних підходів та ін.

Сучасна методологія педагогіки найбільш актуальним вважає критичний перегляд існуючого понятійного апарату, конкретизацію понятійно-термінологічного апарату; здійснення перетворювальної функції методологічного знання.

У педагогічній свідомості і педагогічній дослідницькій практиці за минулі десятиліття склалися уявлення про триступеневу структуру методологічного знання, до якої увійшла матеріалістична діалектика (загально-філософський підхід), наукознавство (загальнонауковий підхід) і особливості певної галузі знань

(спеціально-науковий підхід). Однак переоцінка цінностей, зміни у світогляді суспільства певною мірою відобразилися і на методології. У даний час йде перегляд і переосмислення деяких ключових понять педагогіки, особливо у галузі системи виховання.

Методологічною основою педагогічного дослідження є теоретичні концепції щодо методів пізнання дійсності таких наук, як філософія, психологія, вікова психологія, фізіологія. Найбільш узагальнено можна представити методологію педагогіки мистецтва як сукупність теорій, концепцій та методів, що визначені гуманітарними, психологічними науками та мистецтвознавством, зокрема такими, як культурологія, естетика, музикознавство.

Крім того, важливим знаряддям досліджень у галузі мистецької освіти є підходи до пізнання педагогічних процесів, які виникли на основі розвитку наук про людину і суспільство. Поняття «підхід» як науково - педагогічний дослідницький ресурс потребує уточнення, оскільки в ньому є певні відмінності від загально наукового розуміння «підходу». За визначенням В.В.Мацкевича, «підхід» - комплекс парадигматичних, синтагматичних і прагматичних структур і механізмів в пізнанні і/або практиці, що характеризує стратегії і програми в галузі філософії, науці, політиці або в організації життя і діяльності людей, які конкурують між собою (або історично змінюються). В методології педагогіки інколи категорія «підхід» замінюється принципом, або розуміється як принцип (Дивись підручник «Педагогіка» за авторством В.Сластьоніна, І.Ісаєва, Є.Шиянова). О.Рудницька виходить з тлумачення сутності терміну: від латинської *principium* - основа, початок. Це дає підстави розуміти принцип як вихідне положення, провідну ідею, першорядне правило якоїсь діяльності, що виконує функцію обґрунтування змісту цієї діяльності або припису щодо порядку і способу її здійснення [103, 80]. Отже, принцип – в загальному розумінні – це «керівництво», настанова до певних дій, діяти певним чином, або діяти з огляду на щось, враховуючи щось. У такому розумінні принцип і підхід можуть бути розглянуті як однорядкові феномени: підхід дозволяє розглянути педагогічні явища під певним кутом зору, з точки зору чогось, а принцип дозволяє зробити це розгляд більш ефективним. Ця логіка доцільна не лише до педагогічного дослідження, а й і до педагогічних дій та педагогічного впливу. З цього виходить, що дослідник завжди має обирати і підходи, і принципи, завдяки яким дослідницький процес буде більш ефективним.

Останнім часом в педагогіки мистецтва найбільш доцільним вважається застосування наступних підходів:

Акмеологічний підхід – дослідження явищ мистецької освіти на основі врахування усіх потенцій людини: творчих, духовних, професійних, як вищого ступеню її розвитку. Представлений в працях А.Бодальов, А.Деркач, П.Каптерев, О.Селезньової, С.Степанова, А.Козирь (в дослідженні педагогічної майстерності вчителя музики), О.Олексюк, М.Ткач (в дослідженні творчого потенціалу особистості), інші науковці. В концепціях акмеологія, *акме* – вища сходинка рефлексивної компетентності - самоздійснення.

Аксіологічний підхід – пізнання мистецьких освітніх процесів крізь призму теорії цінностей. Представлений в працях М.Кагана, Б.Гершунського, О.Рудницької, Г.Падалки, В.Тугарінова, С.Кулікової, інших науковців. В основі аксіологічного підходу полягає аксіологія – наука о цінностях та ціннісного ставлення до буття. В педагогічних дослідженнях нерідко використовують тест «Ціннісні орієнтації» Рокича.

Діяльнісний підхід – пізнання явища на основі теорії діяльності. Психологічні основи теорії діяльності стали підґрунтям їх застосування в педагогіки. Поперед усього, це концепції А. Леонтьєва, С.Рубінштейн; у тому числі, розумових дій П.Гальперіна, творчої діяльності Л.Виготського, П.Алексєєва, М. Бахтіна, В.Моляко, інших вчених.

Інтеграційний підхід – забезпечує комплекс розвитку всіх необхідних музично-педагогічних якостей майбутнього вчителя: художній кругозір, культурологічна підготовка музичної культури школярів. Знайшов свого тлумачення в працях Б.Гершунського (конвергентний підхід як його варіант); в мистецькій педагогіки в концепції Б.Юсова, Л.Ващенко, О.Щолокової, Л.Мосол, інших науковців.

Культурологічний підхід – пізнання явищ мистецької освіти, формування художньої культури особистості крізь призму розвитку культури. Завдяки йому будь яки явища досліджуються та вдосконалюються у вимірах соціокультурної сфери. Методологія культурологічного підходу в педагогіки мистецтва будується на основі концепцій М.Кагана, В.Библера, Л.Когана, А.Лосева, М.Бахтіна. В мистецькій педагогіці культурологічний підхід представлений в працях і дослідженнях Л.Кондрацької, Н.Миропольської, Г.Падалки, О.Рудницької, О.Ростовського, О.Щолокової, інших науковців.

Системний, або системно-структурний підхід – дозволяє дослідити явище як складне утворення в його цілісності, що має компонентну структуру. Він спрямований на визначення компонентів структури в їх взаємозв'язку; виявлення рівневої побудови досліджуваного феномену. Методологія системного підходу

представлена в працях А.Богданова, А.Леонтьєва, Б.Ломова, В.Кузьміна, С.Сидорова, О.Яовенка.

Сінергетичний підхід – дозволяє підійти до розгляду освітньо-виховних процесів у тому числі, в педагогіки мистецтва і як до саморозвиваючої системи; Концептуальні засади сінергетики: Н. Н. Моїсєєв (ідея універсального еволюціонізму і коеволюції людини і природи); І.Пригожин, І. Стенгерс (фізико-математичні концепції сінергетики, парадигма універсального еволюціонізму); Ю.Данілов, Б.Кадомцев (ідеї саморозвитку). В педагогіки сінергетика представлена в працях К. Метешкіна, Х.Раковського, М.Фіцули, Сінергетика виникла як науковий міждисциплінарний напрямок, тому сінергетичний підхід може бути застосований і в педагогіки мистецтва. Питання сінергетики у мистецтві представлено в працях Г.Фіоктистова, Б.Пойзнера, І.Євіна. В мистецькій педагогіці сінергетичні категорії «порядку та хаосу» зустрічаються в дослідженнях Л.Мосол.

Особистісно-диференційований, особистісний підхід – дозволяє здійснити гуманістичну парадигму освіти шляхом дослідження та врахування у подальшому особливостей кожної особистості. Особистісно-орієнтований підхід ґрунтується на ідеях гуманістичної психології, зокрема в теоріях А. Маслоу, Г. Олпорта, К. Роджерса. Методологія цього підходу представлена працями таких науковців, як Б.Братусь, О.Брушлінський, Є. Бондарєвська, С.Кульневич, І.Зязюн, В.Ільїн, І.Якіманська. В мистецькій освіті знайшов розвитку в працях Н.Міропольської, Г.Тарасова, О.Ростовського, Т.Кротової, інших науковців.

Компетентнісний підхід – орієнтований на дослідження і досягнення певних результатів в процесі надбання значущих компетенцій. Слід звернути увагу на те, що в науці чітко визначена відмінність між поняттями компетенція та компетентність. На це вказують А.Хуторської, І.Зимня, І.Рахімбаєва, інші науковці. Зокрема, І.Зимня пише: «...компетенції – це певні внутрішні, потенціальні, приховані психологічні новоутворення: знання, уявлення, програми (алгоритми) дій, систем цінностей і відносин, які потім виявляються у компетентностях людини, позначимо, окреслимо спочатку коло цих основних компетенцій, маючи на увазі їх подальші прояви у якості компетентностей». Застосування компетентнісного підходу в мистецькій освіті представлено в концепції професійної підготовки вчителів (М.Михаськова, Н.Васильєвої, О.Щолокова, О.Олексюк, Н.Гуральник, Н.Цюлюпа, Л.Пушкар); у визначені різновидів компетентностей: загальних фахових (музичних) (В.Агеєв, М.Михаськова, І.Пігарєва, Л.Пушкар), мистецьких, естетичних (Є. Попова),

художніх (О.Нікітіна), комунікативних (А.Березняк), методичних (Н.Цюлюпа), музично-виконавських (Н.Васіл'єва).

2.2. Особливості методологічної бази дослідження у галузі мистецької освіти

У даний час зріс інтерес до філософії і педагогіки, а у галузі музичного виховання – до філософії музики, до її соціальних функцій. Соціологія музики не знайшла ще належного відображення у педагогічній науці в розділі музично-естетичного виховання.

Безперечної значущості сьогодні набувають теорія психології творчості, психології мистецтва, концепції, в основі яких порушуються питання розвитку духовності особистості, образного мислення, творчого розвитку, рефлексії творчого процесу та пізнання мистецтва, процеси сприйняття мистецтва, розвитку здібностей, формування художньої культури особистості. У цьому аспекті важливими стають праці А.Леонт'єва, Л.Виготського, В.Дружиніна, В.Мясіщев, А.Готсдинер, Б.Теплова, В.Маляко та інших. Крім психолого-педагогічних концепцій важливого значення набувають також і мистецтвознавчі концепції у контексті методології педагогічного дослідження у галузі мистецької освіти. Серед найбільш значущих наведемо наступні: інтонаційна концепція Б.Асаф'єва, концепція змісту музичного твору в музично-теоретичних системах Б.Яворського; концепції музичного сприйняття Є.Назайкінського, О.Костюка; концепції соціології і естетики музики А.Сохора; розвитку музичного мислення М.Бонфельда, Г.Ципіна; музичної мови і музичних знакових систем в працях О.Сокола, С.Шипа Л.Мазеля; духовно-світоглядні концепції музики В.Медушевського; творчо-виконавської підготовки музикантів в працях А.Гольденвейзера, В.Ражнікова, Л.Боренбойма, багато інших цікавих концепцій та праць видатних діячів мистецтва та мистецької освіти.

Методологічної сутності також набувають і принципи, на основі яких здійснюється процес пізнання, дослідження та процеси педагогічного впливу засобами мистецтва. На характер наукового пошуку великий вплив справляють такі принципи, як ясність мислення та чіткість формулювання положень та завдань, доведеність, поєднання теорії та практики, спостережливість, додатковість, відповідність і т. д., а також стан наукової картини світу, стиль наукового мислення та інші форми світоглядного знання. Між тим, у якості методологічної основи дослідник може використовувати праці таких учених, як Б. Яворський, А. Сохор,

В. Медушевський, С. Раппопорт, М.Каган, Ю.Холопов, та інші. Учителю музики варто брати до уваги і положення таких наук, і відповідних до них дисциплін навчального плану, як Вікова психологія, Мистецтвознавство, Теорія художніх стилів, Музична естетика, Соціологія музики, Культурологія, Світова художня культура та інші.

Г. М. Падалка, узагальнюючи основні тенденції методологічного пошуку в галузі педагогіки мистецтва, зауважує на таких методологічних засадах останньої: гуманістичні засади мистецької освіти; національна основа художнього навчання і виховання; особистісно-орієнтований підхід у процесі навчання мистецтва; єдність раціональних і емоційних, об'єктивних і суб'єктивних, свідомих і підсвідомих способів освоєння мистецтва. До цього ж слід додати принцип єдності пізнання, діяльності та творчості; принципи інтеграції, системності та комплексності.

Запитання для перевірки знань

1. Розкрити сутність методології науки.
2. В яких аспектах дослідження методологічні основи найбільш суттєво регулюють зміст дослідження?
3. Які методологічні підходи застосовують у педагогічному дослідженні?
4. Які галузі знань стають методологічною основою для досліджень в галузі мистецької освіти?
5. Які принципи наукового пізнання стають найбільш суттєвими для здійснення педагогічного дослідження у мистецько-освітній галузі?
6. Які наукові підходи застосовують у мистецько-педагогічному дослідженні?
7. Чи існує зв'язок між науковими підходами у мистецтві та у мистецькій освіті?

Завдання для практичних занять

1. Розробити та презентувати методологічну базу дослідження: концепції, теорії, наукові підходи, принципи тощо.
2. Обґрунтувати логіку вибору мистецтвознавчих та загальнонаукових ракурсів дослідження та їх взаємозв'язку на методичному рівні.

Рекомендована література:

1. Абдуллин Э.Б. Методологический анализ проблем музыкальной педагогики в системе высшего образования: Учебное пособие к спецкурсу. М.: Изд-во Прометей МПГУ им. В.И.Ленина, 1990. - 186 с.
2. Абдуллин Э.Б. Модель методологической подготовки учителя музыки // Методологические проблемы музыкальной педагогики. Материалы

- межреспубликанской научно-практической конференции. М.: МПГУ им. В.И.Ленина, 1991. - С. 108-112.
3. Адольф А.А. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя // Педагогика. 1998, №1. С. 72-75.
 4. Алексеев П. Н., Теория познания и диалектика: Учебные пособия для вузов / П. Н. Алексеев, А. В. Панин. – М.: Высшая школа, 1991, – 383 с.
 5. Афасижев М. Н. Искусство как предмет комплексного исследования / М. Н. Афасижев // Методологические и научные аспекты системного исследования. – М., Знание, 1983.
 6. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды. М.: Педагогика, 1989. - 560 с.
 7. Гершунский Б. С. Педагогическое науковедение / Б. С. Гершунский // Советская педагогика, 1989 г., № 10.
 8. Загвязинский В. И. Методология и методика дидактического исследования / В. И. Загвязинский. – М., 1982.
 9. Зверева М. Н. Методологические знания в содержании образования / М. Н. Зверева, А. А. Касьян // Педагогика, 1993 – № 1.
 10. Кабалевский Д.Б. Воспитание ума и сердца: Книга для учителя / Сост. В.И.Викторов. М.: Просвещение, 1981. - 192 с.
 11. Кабанова Меллер Е.Н. Психология формирования знаний и навыков у школьников. - М.: АПН РСФСР, 1962. - 372 с.
 12. Каган М.С. Музыка в мире искусств. СПб.: Ут, 1996. - 232 с.
 13. Киященко Н.И. Культурологическая роль интонации и подготовка учителя музыки // Музыкальное образование и подготовка учителя музыки: Взгляд в XXI век: Материалы Междунар. научн.-практ. конференции. М.: МГПУ, 1996. - С. 35-38.
 14. Кларин М.В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. М.: Изд-во Арена, 1994. - 222 с. Конверский А. Е. Проблема обоснования в логике и методологии науки / А. Е. Конверский. – К.: Высшая школа, 1985. – 127 с.
 15. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник / Л. М. Моїсєєв, О. М. Яцій. – Одеса: ПНЦ АПН України – ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2001. – 218 с.
 16. Кутьев В. О. Методология педагогики: Какая она есть. / В. О. Кутьев // Советская педагогика. 1990, № 6.

17. Левченко Т. І. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах / Т. І. Левченко. – Вінниця: Нова книга, 2002. – 512 с.
18. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти. Навч. посібник / В. С. Лутай. – Київ: «Центр «Магістр» Творчої спілки вчителів України, 1996. – 256 с.
19. Мейлах Б. С. На рубеже науки и искусства: Спор о двух сферах познания и творчества / Мейлах Б. С.; Ред. Б. Ф. Егоров; АН СССР. Науч. совет по истории мир. культуры. – Л.: Наука, Ленингр. отд., 1971. – 247 с.
20. Назайкинский Е. В. Искусство и наука в деятельности музыковеда / Евгений Владимирович Назайкинский // Музыкальное искусство и наука. Сб. статей. Вып. 2. – Москва: Музыка, 1973. – С. 3-17.
21. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
22. Пилипчук М. І. Основи наукових досліджень. Підручник / М. І. Пилипчук, А. С. Григор'єв, В. В. Шостак. – Київ: Знання, 2007. – 270 с.
23. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / [З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова та ін.] (За ред. З. Н. Курлянд) / 3-тє вид., перероб і доп. – К.: Знання, 2007. – 495 с.
24. Рудницкая О. П. Основи педагогічних досліджень / О. П. Рудницька, А. Г. Болгарський, Т. Ю. Свистельнікова. – Киев, 1998. – 143 с.
25. Разумовский В. Г. Методология и методика педагогіки / В. Г. Розумовский // Советская педагогіка, 1989, № 11.
26. Сокол А.В. Исполнительские ремарки, образ мира и музыкальный стиль / Александр Викторович Сокол. – Одеса : Морьяк, 2007. – 276 с.
27. Сохор А.Н. Социология и музыкальная культура / А.Н.Сохор // Вопросы социологии и эстетики музыки. В 2-х т. Т.1. - Л.: Сов.композитор, 1980. – 295 с.
28. Терентьев Н.А. Целостный поход к музыкальному образованию и воспитанию / Н.А.Терентьев // Педагогіка. – 1992. – №1-2. – С.55-60.
29. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы / А.Хуторской // Народное образование. – 2003. – №2. – С.56-64.
30. Шип С.В. Музыкальная речь и язык музыки / Сергей Васильевич Шип. – Одеса: Изд-во Одесской гос.консерватории им.А.В.Неждановой, 2001. – 296 с.
31. Щолокова О.П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя / Ольга Пилипівна Щолокова. – Київ, 1996. – 172 с.

32. Юсов Б. П. Стратегия взаимодействия искусств в воспитании школьников (Новая парадигма). / Б.П.Юсов // Взаимодействие искусств: методология, теория, гуманитарное образование: Материалы Международной научно – практической конференции. 25 – 29 августа 1997 г. [Ред. Л.П.Казанцева, сост. П.С.Волкова.]. – Астрахань, 1997. – С. 214 – 220.
33. Яворский Б. Л. Статьи. Воспоминания. Переписка / [Редактор-составитель И.С.Рабинович]. 2-е изд., исправл. И дополн. (Общая ред. Д.Шостоковича. Т.1. – М.: Сов. Композитор, 1972. – 711с.

Тема № 3. Актуальність теми дослідження – стратегія науково-творчого пошуку; Визначення ключових понять у дипломній та магістерській роботі з мистецької освіти

3.1. Актуальність теми дослідження – стратегія наукового пошуку

Актуальність (від латинського *actualis* – те, що фактично існує, справжній, сучасний), важливість, значність чогось для справжнього моменту, сучасність, злободенність. Отже, визначення актуальності теми дослідження – це доказ того, що ця проблема є сучасною, важливою, необхідною задля певного наукового осмислення та практичного втілення.

Актуальними проблемами мистецької освіти, музичного та хореографічного навчання та виховання сьогодні вважаються такі, що торкаються питань формування духовності особистості, її творчого розвитку, формування навичок розуміння та оцінювання музики. Наукова проблематика, об'єкт та предмет у педагогічному дослідженні в галузі мистецької педагогіки обираються і формулюються саме у контексті тих проблем.

Актуальність теми дослідження має відповідати наступним вимогам:

- Висвітлення теми дослідження у нормативних документах;
- Відображення деяких аспектів або теми в цілому в історичній ретроспективі наукового знання;
- Наявність сучасних досліджень з визначеної проблеми або теми дослідження.

До нормативних документів відносяться Закон України «Про освіту»; Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття"; Концепція художньо-

естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах» за авторство Л.Масол. Остання розроблена відповідно до Законів України "Про загальну середню освіту" (651-14), "Про позашкільну освіту" (1841-14), вона ґрунтується на основних положеннях Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) і спрямована на реалізацію Національної доктрини розвитку освіти (347/2002) в Україні

Так, наприклад, в Законі України «Про освіту» чітко вказано: «Освіта - основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями. Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами». Отже, доводячи актуальність вибору теми дослідження, можна звернутися на процитовану концепцію Закону.

Однак, вибір актуальної теми, як взагалі науково-пізнавальний та дослідницький процес, – справа творча. Науковий стиль мислення – один з компонентів творчої особистості вчителя, адже наука – вищий прояв творчості. Діяльність вчителя набуває творчої спрямованості, якщо сутність творчості усвідомлюється ним у повному обсягу, тобто вчителеві зрозумілими є закономірності творчого процесу, вікові особливості формування творчої особистості школяра. Розуміння сутності феномену творчості дає можливість вчителеві знаходити самостійно засоби стимулювання творчої діяльності учнів, впливати на процес розвитку творчості, враховуючи індивідуальні риси, якості кожного вихованця.

Творчість розуміється у науці як діяльність, що народжує щось якісно нове, чого ніколи до цього не існувало. Етимологія слова «творчість» походить із слова «творити» та у загальновідомому визначенні розуміється як пошук, винахідливість, побудова чогось нового, чого не було у попередньому досвіді, або індивідуальному, або суспільному. У такому розумінні до творчості повністю відноситься наука, адже її мета – створення нового знання. У діяльному аспекті творчість проявляється з різних боків та пов'язується з ієрархією переживань: від інтересу – через захоплення та натхнення до осяяння. Основними складовими творчості є: творчий акт; творчий

процес; творча діяльність; творча особистість; творчий пошук; творчий продукт; творчий потенціал.

Існує думка, згідно з якої, творчість у широкому розумінні - механізм розвитку, взаємодія, яка призводить до розвитку. Це дає можливість стверджувати факт наявності різних сфер творчості. Творчість в одній сфері лише є можливістю для реалізації творчості в іншій сфері. Саме педагогічна творчість більше за інші відповідає такій гіпотезі. Творча діяльність вчителя, педагога, вихователя є цією умовою, яка посилить розвиток творчої особистості дитини. Однією зі складових педагогічної творчості є наукова творчість.

У дослідженнях з педагогіки мистецтва, зокрема, музичної та хореографічної, нерідко творчість проявляється у різних площинах:

- По-перше, творчим є сам процес наукового пізнання: визначення проблеми, теми на основі міркувань, спостережень, визначення найбільш цікавого та інтересного як для дослідника, так і для тих, хто навчається мистецтву;
- По-друге, саме мистецтво, яке стає у центрі дослідницького процесу, також вимагає творчого підходу. Вибір музичного матеріалу, художньо-ілюстративних прикладів, пошук нових трактувань інтерпретації образу та інші творчі прояви найтіснішим чином пов'язані з науковим дослідженням у методиці художнього навчання.
- По-третє, вибір методів вдосконалення мистецького навчання або художнього виховання нерідко вимагає від науковця створення спеціальних умов, в яких досліджувані будуть розкриватися так, як це потрібно досліднику. Для цього доцільно використовувати різні творчі проекти, спеціальні розробки уроків, нестандартні заходи, які зацікавлюють дітей або студентів, висвітлюють їхні можливості, мотиви, здібності, смаки тощо.

Таким чином, обґрунтовуючи актуальність теми дослідження автор має показати, що в цьому напрямку вже досліджено, а що потребує уточнення, подальшого розроблення, чого взагалі бракує. Приклад доведення актуальності теми магістерської роботи пропонуємо в Додатку №1.

3.2. Визначення ключових понять у магістерській роботі з мистецької освіти

У процесі пізнання будь-якої наукової галузі, з одного боку, відбувається поступове збільшення кількості її ключових понять і категорій, а з іншого, і це

найбільше істотно, вони наповнюються усе більше багатим змістом. Кінець ХХ та початок ХХІ століть спостерігається певна інтелектуалізація мови науки, що посилює важливість точності та ємкості висловлення в наукових теоріях. Це поглиблює процес усвідомлення сутності знань, що фіксуються в поняттях і категоріях. Про це метафорично, але слушно висловлюється Б.С.Гершунський. Синтез категорій, на його думку, будує «категоріальний каркас теорії, але ще не сам «будинок теорії» - теоретичне знання. Останнє - результат синтезу змістовних трактувань відповідних категорій. І чим повнішими ці змістовні трактування - характеристики категорій, тим повніше стають теоретичні знання. На «категоріальний каркас» теорії мов би «натягається» матеріальний носій («тканина») утримування цієї теорії»

Коли цілісний процес пізнання розкладений на його складові, а мислення абстраговано як особлива пізнавальна здібність, виникає наука логіки: особлива увага приділяється категоріям як формам мислення та їх логічним функціям. Серед правил цієї науки – точне розуміння сутності речей та їх визначення певним терміном, поняттям, або ширше, категорією. Ще Піфагор радив у відомому афоризмі: «Прежде всего научайся каждую вещь называть её именем: это самая первая и важная из всех наук». Стародавній китайський філософ Мо Цзи зауваживав на тому, що «заблуждение – нарушение правил использования имён». Отже в душі античної філософської традиції правила використання імен стає логічним принципом побудови методологічної бази будь якого наукового пізнання.

Отже, варто скористатися порадами античних мудреців і перш ніж щось досліджувати, слід визначити сутність того, що саме досліджується. Тому особливу увагу студент-дослідник має звернути на питання про значення понять у педагогічній науці.

Наука, як особлива область знання, де передача думки і досвіду припускає їх точне, адекватне сприйняття, виробило свою мову – мову науки. Це мова штучна, вона складається з певних термінів, понять, категорій, формул, схем, знаків, малюнків, таблиць тощо. Однак, вербальна складова такої мови прийшла в науку з побутової мови. Між тим на теоретичному рівні певної галузі знань слово буденної мови набуває значення терміну, воно вже не може трактуватися будь як, а лише певним чином. Воно точно щось означає. Незважаючи на побутове походження мови науки від останньої її відрізняють суттєві якості. Порівняння ми наводимо в таблиці 1 на сторінці 37.

Термін – атрибут наукової мови, що точно, недвозначно щось позначає. Термін (від латинського слова – межа) – слово або словосполучення, що є назвою спеціального поняття певної галузі науки. Термін не тільки позначає предмет, але й обов'язково ґрунтується на визначенні (дефініції). Саме тому термін має тільки одне значення. Науковий стиль характеризується широким використанням як загальної термінології, так і спеціальної. Наприклад, у мистецькій педагогіці існують терміни, котрі використовує мистецтво (наприклад, музичні або хореографічні), і терміни, що існують в педагогіці: урок, метод, клас, розклад, домашнє завдання тощо. Останні навіть не сприймаються нами як терміни, оскільки вийшли з побуту, набули певного значення і увійшли до нього знову. Між тим, слово «клас» має інше значення в біології, зоології, інших науках.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика наукової та природної (побутової) мови

Природна (побутова) мова	Наукова мова
Слова змінюють з часом своє значення	Терміни значення не міняють
Слова можуть мати подвійне значення	Терміни мають одне значення
Одне і теж явище можуть позначатися різними словами	Одне і теж явище позначається єдиним терміном
У буденній мові все приймається на віру.	У науці користуються тільки перевіреними фактами.
Користуються прислів'ями, поговорками, порівняннями, метафорами.	Користуються концепціями, теоріями, термінами, поняттями, категоріями
Нецілеспрямоване спостереження стає предметом використання природної мови	Цілеспрямоване спостереження стає предметом використання наукової мови

Педагогіка мистецтва користується цілим арсеналом термінів. Першу групу складають терміни суто педагогічні «навчальний предмет», «урок», «посібник» тощо. Однак другу групу складають терміни, що мають походження з інших мов, навіть, іноземних, де вони були вперше вироблені і набули всесвітнього значення. Йдеться про терміни музичні, походження яких з італійської мови; терміни хореографічні, їх походження з французької мови. Для вчителя мистецьких дисциплін варто володіти термінологією усіх видів мистецтва, які включені до дисципліни «художня культура» в загальноосвітній школі. Якщо не знати термінології, то не можна кваліфіковано пояснити особливості архітектури в її стильовій еволюції; театру, кінематографу тощо.

У мистецтвознавстві як науковій галузі існує поняття «Мова мистецтв». З філософської точки зору мова мистецтв – це система образотворчо-виразних засобів, що використовуються в певному виді мистецтва. Інше поняття «Художня мова» уточнює безпосередньо особливості мови конкретного виду мистецтва. Наприклад, характерними засобами мови живопису є колорит, перспектива тощо; поезії – ритм, строфа, метафора, рифма; музики – інтонація, гармонія, тембр; хореографії – пластика руху, ритм, композиція; в архітектурі – простір, маса, матеріал тощо. Мова кожного виду мистецтва – це система засобів виразності, елементи якої тісно зв'язані між собою і доповнюють один одного в розкритті художнього образу.

З погляду наукового підходу до мови мистецтва слід звернути увагу на такі напрями досліджень, як :

1. Теоретичний, що направлений на вивчення основ мови мистецтв, його структури, елементів, закономірностей їх взаємодії (Н.Корихалова, С.Раппопорт, С.Шип, інші) .
2. Герменевтичний, що направлений на проблему інтерпретації художніх текстів («розуміння мистецтва» Адорно, герменевтична установка Гадамар, ремарки, терміни що передають музичний зміст Б.Яворський, О.Сокол, інші).
3. Перцептивний, що направлений на проблематику сприйняття мистецтва шляхом розуміння мови мистецтва і творчого сприйняття образу. («естетичне переживання» М.Дессуар, "почуттєво-смилова суб'єктивність" М.Дюфрен, інші).

Більш складним є такий атрибут наукової мови, як **поняття**.

Поняття бувають широкі (родові) і вузькі (видові). Наприклад: родове поняття – музичний жанр, видове поняття – опера, симфонія. Видові поняття входять у родові. Кожне поняття має свою назву або термін. Так, музичний жанр, симфонія, поліфонічний стиль – терміни музикознавства, а організаційні форми, методи викладання навчального матеріалу, засоби навчання – терміни дидактики.

Більш широке застосування в науковій науці властиве **категоріям**.

Етимологія слова «категорія» доводить, що воно походить від пізньолатинської *categoria*, грецької *katagorein*, що означає «висловлення, свідчення, звинувачування, стверджування, заявлення» і з філософської точки зору розуміється як форми усвідомлення у поняттях загальних способів ставлення людини до всесвіту, що відображає найбільш загальні та суттєві властивості, закони природи, суспільства і мислення. Поняття розкриваються у визначенні, яке звичайно будується таким чином: спочатку називається родове поняття, потім повідомляються його видові ознаки. Наприклад: наука (термін, що називає визначуване поняття) – сфера людської діяльності (родове поняття), функцією якої є вироблення та теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність (видова ознака).

В експериментальному дослідженні варто ретельно формулювати понятійний апарат, особливо якщо проблема дослідження стосується питань, пов'язаних з вихованням і розвитком особистості.

Така вимога обумовлюється певними чинниками:

1.Поняття у педагогіці характеризуються як неодномірністю, так і однозначністю: одні й самі поняття можуть виступати у взаємозамінних значеннях. Так, наприклад, поняття розвиваючого навчання у педагогіці – це і принцип, і закон, і засіб. Застосування його потребує обговорення та уточнення того, в якому значенні буде використовуватися дане поняття.

2.Криза існуючої теорії виховання зробила необхідним перегляд деяких основних визначень. Деякі поняття взагалі неприйнятні для нової концепції виховання у тому розумінні, яке існувало у минулому столітті. Таким, наприклад, є поняття «гармонійно розвиненої особистості», «інтернаціональне виховання», «ідеологічне виховання» тощо, яке було нормативним у добу соціалізму. На противагу їм сьогодні використовуються поняття «цілісність особистості», «гуманістичне виховання», «національне та поліетнічне виховання» тощо. З'являється тенденція досліджувати визначення, існуючі в історії педагогіки, наприклад «духовність». У цьому аспекті доцільно застосувати педагогічну лексикографію і лексикологію.

Педагогічна лексикологія і лексіеографія має свою історію розвитку, яка найбільш широко представлена в праці І.М.Кантора (1968). В ній автор презентує усі відомі оригінальні на той момент педагогічні енциклопедії і словники, що були зареєстровані ЮНЕСКО. Усього перелік складав 60 найменувань. На сьогодні цей перелік значно ширший. Досліднику надається можливість користуватися найбільш сучасними: Педагогічний словником С.Гончаренко, Педагогический словарь Б.Бим-бада, що має електронну версію (<http://www.enc-dic.com/pedagogics/Bim-Bad-Boris-Mihajlovich-156.html>) іншими виданнями.

3.Орієнтуючись на те чи інше визначення понять, вчитель-дослідник має спиратися у своєму дослідженні на структуру явища, яка ним визначена шляхом узагальнення педагогічного досвіду та наукових джерел. Візьмемо, наприклад, визначення поняття світогляду, дане Е. І. Моносоном: «Світогляд, за його визначенням, – система поглядів, переконань і ідеалів, у яких людина виражає своє ставлення до навколишнього природного і соціального середовища. Являючись узагальненням знань, досвіду й емоційних оцінок, у яких відображені особливості суспільного буття, його місце в історично конкретній системі суспільних відносин, світогляд визначає ідейну спрямованість усього життя особистості, її діяльності і поведінки». Аналізуючи це визначення, ми можемо зробити висновок, що структурними елементами світогляду автор визначає знання, переконання, оцінки, ідеали, досвід і, безумовно, саму діяльність людини. За змістом усі ці елементи відображають і містять природу і соціальну сутність, яка оточує людину в історико-конкретній системі суспільних відносин.

Візьмемо інше визначення, дане А. Г. Спіркінім. Він, зокрема, розглядає світогляд як «...систему узагальнених почуттів, інтуїтивних уявлень і теоретичних поглядів на навколишній світ і місце людини в ньому, на багатостороннє ставлення людини до світу, до самої себе і до інших людей; як систему не завжди усвідомлених основних життєвих установок людини, певної соціальної групи і суспільства, їх переконань, ідеалів, ціннісних орієнтацій, соціально-політичних, моральних, естетичних і релігійних принципів пізнання». Тут ми бачимо дещо іншу структуру елементів, це і почуття, і уяви інтуїції, і життєві установки, ціннісні орієнтації. У визначенні обумовлене і змістовне начало структурних елементів. Це галузь соціально-політичних, моральних, естетичних і релігійних принципів пізнання і оцінок.

Іншого ракурсу набуває сутність поняття «художній світогляд». Скористаємося визначенням цього поняття у дослідженнях О. П. Рудницької. Науковець визначає цю категорію як «...специфічну форму емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього буття, що фокусує смисложиттєві установки і орієнтири людини, виражені у творах мистецтва». З цього робимо висновок: компонентами художнього світогляду може бути розглянуто емоційно-ціннісне ставлення, смисложиттєві установки, орієнтації, які сформовані по відношенню до художньої сфери.

Наведемо приклад, більш близький до мистецької освіти. Візьмемо категорію «культура», яка часто застосовується в дипломних та магістерських роботах у конкретизованому варіанті, тобто: «виконавська культура», «духовна культура», «естетична культура», «художня культура особистості» тощо. Перш ніж розкрити сутність ключового поняття з наведених прикладів, слід розглянути категорію культури у різних наукових концепціях.

Наведемо лише деякі з найбільш відомих визначень культури, що зустрічаються у сучасній філософській літературі:

загальний і прийнятий усіма спосіб мислення (К. Юнг);

процес прогресуючого самозвільнення людини (Е. Кассирер);

те, що відрізняє людину від тварин (В. Ф. Оствальд);

сукупність чинників і змінених умов життя, узятих разом з необхідними для цього засобами (А. Гелен);

створена людиною частина навколишнього середовища (М. Херськовіч);

система знаків (Ч. Морріс, Ю. М. Лотман);

специфічний спосіб мислення, відчуття і поведінки (Т. Елліот);

сукупність матеріальних і духовних цінностей (Г. Францев);

єдиний зріз, що проходить через усі сфери людської діяльності (М. Мамардашвілі);

спосіб і технологія людської діяльності (Е. С. Маркарян);

все те, що людина творить, освоюючи світ об'єктів – природу, суспільство та ін. (М. С. Каган);

соціально значуща творча діяльність людини, взята у діалектичному взаємозв'язку з її результатами (Н. С. Злобін);

виробництво самої людини у всьому багатстві її зв'язків із суспільством (В. М. Межуєв);

сфера реалізації ідеально-ціннісних цілей, здійснення ідеалу (Н. З. Чавчавадзе);

духовне буття суспільства (Л. Кертман);

система духовного виробництва (Б. С. Єрасов), інші.

Докладна систематизація філософських визначень культури наводиться у книзі М. С. Кагана «Філософія культури».

Серед головних категорій музичної педагогіки вважається категорія «музичне сприйняття». Варіативність його визначення наводимо у додатку Б.

З педагогічної точки зору слід усвідомити, що багатоманіття трактовок у науці можна вважати показником її руху, розвитку, формування. Але під час наукового дослідження варто дотримуватися наступних правил логіки:

- перш ніж говорити про який-небудь предмет, необхідно точно визначитися з термінологією, якою належить користуватися;
- прийняти одну із трактовок тієї чи іншої категорії після її докладеного аналізу, у подальшому дослідженні суворо дотримуватися обраного тлумачення її сутності.

Отже, в ході написання дипломної або магістерської роботи слід чітко визначити ключові поняття, що дослідженні стають предметом наукового аналізу, на основі чого будується системна структура феномену, явища, що досліджується..

Питання для перевірки знань

1. За якими вимогами здійснюється доведення актуальності теми дослідження?

2. У чому визначається сутність творчого процесу у дослідницькій діяльності?

3. У чому визначається наукова доцільність створення художньо-творчих заходів у межах дослідження?

4. Розкрити логіку формулювання визначень ключових понять дослідження.

Завдання до практичних занять:

1. Обґрунтувати актуальність проблеми дослідження.
2. Розкрити сутність та структуру ключових понять дослідження.

Література:

1. Волкова Н. П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н. П. Волков. – Київ: Видавничий центр Академія, 2001. – 576 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Гершунский Б. С. Педагогическое науковедение / Б. С. Гершунский // Советская педагогика, 1989. – № 10.
4. Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття". Постанова Кабінету міністрів [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=896-93-%EF>
5. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12>.
6. Каган М. С. О духовном (опыт категориального анализа) / М. С. Каган // Вопросы философии. – 1985. – № 9. – С. 101.
7. Каган М. С. Философия культуры. Становление и развитие / М. С. Каган. – Издательство «Лань», 1998. – 434 с.
8. Категории философии и категории культуры / М. А. Булатов, В. А. Звиглянич, Е. И. Андрос, В. Г. Табачковский, С. А. Кошарный, Е. К. Быстрицкий [ответственные редакторы М. А. Булатов, В. Г. Табачковский]. – К.: Издательство «Наукова думка», 1983. – С. 3-263.
9. Корыхалова Н.П. Музыкально-исполнительские термины / Н.П.Корыхалова. – Санкт-Петербург: Композитор, 2003. – 271 с.
10. Кульневич С. В. О научно-педагогической грамотности / С. В. Кульневич // «Педагогика», 2000. – № 6. – С. 23-29.
11. Лучанинова О. П. Шлях до духовності (духовно-моральна педагогіка у ліцеї) Навч.-метод. посібник / О. П. Лучанинов. – Дніпропетровськ: «Пороги», 2004.
12. Масол Л. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс]. Режим доступу http://www.yur-info.org.ua/index.php?lang_id=1&menu_id=1182&article_id=165701#

13. Мейлах Б. С. На рубеже науки и искусства: Спор о двух сферах познания и творчества / Б. С. Мейлах [Ред. Б. Ф. Егоров]; АН СССР. Науч. совет по истории мир. культуры. – Л.: Наука, Ленингр. отд., 1971. – 247 с.
14. Михина Е. М. У. Раульф. Рождение понятия. Разговоры о ментальности во времена дела Дрейфуса / Mentalitätengeschichte. Zur Rekonstruktion geistlicher Prozesse / W/Berlin, 1987: Реферат // История ментальностей, историческая антропология. Зарубежные исследования в обзорах и рефератах. – М., 1996.
15. Селье Г. От мечты к открытию: Как стать ученым / Ганс Селье [Пер. с англ., общ. ред. М. Н. Кондрашовой, И. С. Хорала; (Послесл. М. Г. Ярошевского и И. С. Хорала)]. – М.: Прогресс, 1987. – 368 с.
16. Спиркин А. Г. Мировоззрение / А. Г. Спиркин // Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1973. – С. 375-376.
17. Пиличаускас А. Познание музыки как воспитательная проблема: Науч.-метод. пособие / А. Пиличаускас. – М.: МИРОС, 1992. – 40 с.
18. Раппопорт С.Х. Художественное представление и художественный образ / С.Х. Раппопорт // Эстетические очерки. – М., 1973. – Вып.2. – С.45-84.
19. Рудницкая О. П. Основи педагогічних досліджень / О. П. Рудницька, А. Г. Болгарський, Т. Ю. Свистельнікова. – Киев, 1998. – 143 с.
20. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навч. посібник / Оксана Петрівна Рудницька. – К., 2002. – 270 с. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька.
21. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1986. – 590с.

Тема № 4. Методи науково-педагогічного дослідження, їх класифікація та застосування у галузі мистецтва. Теоретичні методи дослідження та їх застосування в дослідженнях з методики мистецького навчання

4.1. Методи науково-педагогічного дослідження, їх класифікація та застосування у галузі мистецтва

У науково-педагогічному дослідженні застосовуються три типи методів: теоретичні, емпіричні, математико-статистичні. Слід зауважити, що науково-дослідницькі методи, особливо теоретичного класу – це мисленнєві операції.

Найбільш загальним є розрізнення мислення на логічне та образне. Вони обидва оперують зазначеними процедурами, але предмети цих операцій різні:

поняття у логічному мисленні, образи – у художньо-творчому мисленні. Відповідно до змісту завдань розрізняють також мислення на **технічне, наукове, художнє**.

- Технічне мислення спрямоване на розв'язання різних технічних завдань.

- Наукове мислення спрямоване на розв'язання теоретичних наукових завдань.

- Художнє мислення виявляється у виконанні завдань художнього зображення особливостей дійсності, зокрема людей, їх життя, суспільних і виробничих відносин.

Для творчих досягнень у науці важливі усі види мислення. Інколи саме образне мислення стає передумовою розкриття нової наукової теорії або наукового закону. Згадаємо відомий приклад виникнення закону Ньютона з ідеї-образу предмету, що падає. Інколи буває навпаки: музичний твір стає предметом наукового аналізу та переводиться в іншу – науково-технічну мову знаків, символів, кодів. Нагадаємо приклад з формулою фуґи, або задач з гармонії з використанням цифрових позначень, які на погляд нефахівця нічого не мають спільного з музикою.

В основі мислення полягають мисленнєві дії та розумові операції, що складаються з таких процесів, як порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, конкретизація, узагальнення. Вони взаємозв'язані та існують як система операцій.

Порівняння визначає подібні і відмінні ознаки, властивості певних об'єктів. Все у світі пізнається не інакше, як через порівняння.

Аналіз – розумове розчленування об'єктів свідомості, виділення окремих їх частин, елементів, ознак і властивостей.

Синтез – розумове об'єднання окремих частин, ознак і властивостей об'єктів у єдине ціле. Аналіз і синтез є протилежними і водночас нерозривно пов'язаними між собою процесами. Аналіз і синтез - протилежні і водночас нерозривно пов'язані між собою, постійно чергуються і переплітаються. Це основні операції мислення.

Абстрагування – розумове відокремлення одних ознак і властивостей від інших і від предметів, яким вони притаманні. Абстракція готує основу для широких і ґрунтовних узагальнень. Пізнання являє собою рух думання від конкретного до абстрактного і знову до конкретного.

Конкретизація – це перехід від абстрактного до конкретного.

Узагальнення – розкриття загальних властивостей і відношень, що існують у реальній дійсності. Від глибини узагальнень залежить і коло передбачень, які може зробити людина.

Існують три форми мислення: судження, умовиводи, поняття.

Судження – це рух нашого мислення, ототожнення і розрізнення його об'єктів, перехід від поодинокого до загального, від конкретного до абстрактного і, навпаки,

від подій до наслідку, від частини до цілого. Судження – форма мисленнєвого відображення об'єктивної дійсності. У судженні ми завжди стверджуємо або заперечуємо наявність у певному об'єкті якихось ознак, властивостей, зв'язків з іншими об'єктами. Судження є істинним, якщо воно адекватно відображає зв'язки та взаємовідносини, що існують в об'єктивній дійсності, і перевіряється практично.

Міркування являє собою низку зв'язаних між собою суджень, спрямованих на те, щоб з'ясувати істинність будь-якої думки, довести її або заперечити, відстояти її у суперечці.

Умовиводом називають таку розумову дію або форму мислення, в якій з одного або декількох певним способом пов'язаних суджень, що відображають зв'язані відношення предметів чи явищ об'єктивної дійсності, виводиться нове судження. Умовиводи бувають індуктивні, дедуктивні та аналогічні.

У навчальному процесі, який ставить за мету розвиненість мислення учня, слід націлювати методику роботи на активізацію пізнавальної діяльності, в результаті якої учень буде спроможний висловити власне судження, обґрунтувати свої міркування, зробити умовиводи з приводу отриманих знань, нової інформації.

Група теоретичних методів спрямована на роботу з науковими джерелами, концепціями, поняттями, їх визначеннями. Група емпіричних методів застосовується в дослідницькій експериментальній практиці. Найбільш складним багато варіативним методом є експеримент, що передбачає застосування нової перемінної при загальних незмінних. Група математико-статистичних методів дозволяє перевести якісні показники у кількісні з метою роботи з ними та опрацювання отриманих результатів (наприклад, шкалювання – приписанні кількісного параметру – чітко визначеній якісній ознаки); здійснити обчислювання отриманих поточних даних та загальних результатів дослідження.

У роботі над першим, теоретичним розділом дослідження використовують різноманітні теоретичні методи: аналіз, синтез, класифікація тощо (дивись підрозділ 4.2.) Також використовують наочні методи моделювання: таблиці, схеми, малюнки тощо.

Методи моделювання дозволяють показати властивості досліджуваного феномену як ідеального (не матеріального) об'єкту наочно, певною мірою матеріалізувати його, використати процес символізації. Це робиться наступним чином:

1. У процесі використання **таблиць** передбачають висвітлення змістовного матеріалу за рівнями, за класами, групами, етапами тощо. Включають також

процентів співвідношення якісних і кількісних показників, що отримані в ході дослідження. В таблиці можна показувати динаміку змін отримуваних результатів у ході експерименту. Приклади застосування таблиці такого типу представлено у додатках № 2,3,4,5,6.

При застосуванні графіків показують розподіл набраних балів та динаміку змін, що були експериментально встановлені у процесі методичного впливу на досліджуваний феномен. Такій само функції відповідає і гістограма, що наочно показує розподіл кількісних параметрів та надає можливість наочно побачити їх різницю шляхом порівняння. Додатки № 7,8,9,10.

3. При застосуванні рисунків і схем передбачають наступні завдання: показати структурну модель досліджуваного феномену; організаційно-методичну систему; взаємозв'язок компонентів системи тощо. Рисунок також може відобразити кількісне співвідношення визначених та сформованих компонентів як сегментів цілісного утворення. Додатки № 11,12,13.

4.2. Теоретичні методи дослідження та їх застосування у музичному мистецтві

Саме на основі розумових процесів мислення у науці розроблений методичний інструментарій дослідження. У теоретичному дослідженні використовують ті методи, які більше відповідають аналітичним розумовим процесам. Це пари методів:

- індукція, дедукція;
- аналіз, синтез;
- порівняння, класифікація;
- абстрагування, моделювання.

Зазначені методи використовуються не лише як суто наукові операції мислення, але й і в мистецтві, під час вивчення, дослідження, оцінювання будь-яких мистецьких явищ. У такому контексті коротко охарактеризуємо кожний з них.

Індукція. Як метод дослідження індукція сприймається як шлях дослідного вивчення явищ, у ході якого від окремих фактів відбувається перехід до загальних положень. Індуктивне положення використовується, зокрема, при вивченні передового досвіду вчителів. У музикознавстві, наприклад, – при аналізі творчого стилю будь-якого композитора, будь-яких форм. Наприклад, при осмисленні та творчому виконавському процесі над двома-трьома мазурками Ф. Шопена виникає певний індуктивний умовивід щодо їх виконавських особливостей у цілому, що має

перспективу на подальшу творчу роботу. В хореографії – робота над певною кількістю екзерсисів танцю конкретної народності формує творчо-індуктивний умовивід про існуючі характерні особливості пластики рухів певного народу. Слід зауважити на тому, що в науковому дослідженні індукція – це шлях усвідомленого умовиводу. А в творчих мистецьких процесах це може бути наслідком набуття певного художнього досвіду, який проявляє себе вже на півсвідомому або інтуїтивному рівні.

Дедукція. У широкому значенні слова під дедукцією мається на увазі будь-який висновок взагалі. У більш специфічному або найбільш уживаному значенні – це доказ або виведення твердження з одного або кількох інших тверджень на основі закону логіки: від загального до одиничного.

Дедуктивні системи поділяються на аксіоматичні і конструктивні. Дедукція застосовується при розповсюдженні загальних педагогічних правил на окремі, одиничні або специфічні.

У мистецькій освіті дедуктивний метод використовується частіше за все як перенесення усталених, визначених стереотипів щодо виконання або сприйняття твору певного стилю, автору взагалі в роботі з окремим учнем. Існуючі правила та норми роботи над поліфонією, наприклад, застосовуються в традиціях певної фортепіанної школи.

Аналіз – синтез: розкладання і поєднання. Логічний аналіз полягає в уявному розчленуванні на складові частини досліджуваного об'єкту, що дозволяє визначити його структуру. Наприклад, такі види музичного аналізу як гармонійний, динамічний, фактурний, аплікатурний та інші. Синтез – процес об'єднання в одне ціле частин, властивостей, ставлень, що виділилися за допомогою аналізу. Наприклад, визначення музичної форми через синтезування частин та інше.

У наукових дослідженнях аналіз і синтез – основні методи теоретичного розмірковування щодо відображення досліджуваних явищ у науковій літературі. Аналіз дозволяє визначити структуру явища, взаємозв'язків його компонентів, фактори впливу на його становлення. Синтез дає можливість побудувати цілісне уявлення про предмет дослідження, зробити концептуальні висновки.

Ці два методи в мистецькій освіті мають велике значення, оскільки забезпечують творчу інтерпретацію образу. Лише на підґрунті глибокого аналізу та синтезованих узагальнень здійснюється принцип «герменевтичного кола» - принцип розуміння тексту на основі діалектики частки та цілого. Цей процес здійснюється по етапах: від цілісного сприйняття та первісного враження, емоційного реагування

через аналітичну роботу, що здійснює образне мислення сумісно з аналітичними операційними процедурами до нового синтезованого уявлення щодо образу твору як об'єкту художнього пізнання.

Абстрагування – уявне відвернення від ряду властивостей предметів і відношень між ними і виділення будь-яких властивостей відношення. Цей метод пов'язаний з аналізом і синтезом. Існує два види абстракції – узагальнююча й ізолююча. Найпоширеніший випадок абстрагування – ідеалізація. Наприклад, при виконанні музичного твору або при його сприйнятті рекомендується виділити, прослухати розвиток будь-якої теми, виявити можливу «приховану поліфонію» та інше. Інколи слід абстрагуватися від чогось важливого, наприклад, в засобах виразності художнього образу, та піти за неявним, вторинним, додатковим, що «живе своїм життям». І лише розкриття цього може стати чинником цікавої творчої знахідки, нової думки, нового нестандартного виразу. Це стосується не лише художньо-творчих процесів, але й науково-пізнавальних, пошукових.

У науково-теоретичних дослідженнях це використовується під час вирішення завдання більш докладного з'ясування сутності будь-якого елемента системи, виокремлено від її цілісності. Наприклад, досліджується на теоретичному рівні феномен художнього інтересу, якій у своїй основі містить такий компонент, як потреба. На певному етапі дослідник абстрагується від інтересу як цілісного утворення, та з'ясовує сутність потреби як психологічного феномену.

Порівняння – зіставлення об'єкту з метою виявлення рис схожості або рис різниці між ними. Порівняння – передумова узагальнення. У музиці часто порівнюються особливості твору будь-якої теми у різних частинах, порівнюються різні редакції, різні трактування виконання того чи іншого твору. Інший приклад – порівняння та співставлення розкриття одного образу засобами різних видів мистецтва або різними митцями тощо. Можна також порівнювати стилі, наприклад, в архітектурі: будову романського та готичного стилю. У таких випадках метод може бути використаний як засіб розвитку мислення, а також як засіб діагностування мислення та операційних навичок у школярів у галузі мистецтва.

Слід підкреслити, що при порівнянні необхідно враховувати деякі положення логіки: порівнювати тільки однопорядкові педагогічні явища; порівняння об'єктів або поняття проводити тільки за існуючими спільними ознаками.

В мистецькій освіті порівняння дуже важливий метод, якій використовують з метою виявлення художньо-розумових навичок та мислення у цілому, а також як ефективний метод художнього розвитку, формування культури особистості.

Наприклад, при застосування комп'ютерних програм з художньої культури метод порівняння ефективно використовувати під час вивчення стильових особливостей епохи. При вивченні теми "Мистецтво Європейського регіону. Середньовіччя " завдяки застосуванню комп'ютерної пізнавальної програми "Шедеври архітектури", учні ознайомилися в збільшеному обсязі з архітектурними спорудами романського та готичного стилю, зокрема такими як: Фортеця конкитодорів (Германія), Собор в Трієрі (Германія), Фортифікаційні споруди (Франція), Собор Святої Марії (Кембридж, Англія), Пізанська вежа (Італія). як Нотр-Дам у Парижі, Сен-Шапель у Парижі, Нотр-Дам у Реймсі, Собор Св.Павла у Кьольні, Церков Саграда Фаміл'я у Барселоні, Міланський собор у Венеції. Наприкінці було створено таку порівняльну таблицю щодо архітектурних ознак тих двох стилів. Дивись таблицю №2.

Собор романського типу архітектури	Собор готичного типу архітектури
<ul style="list-style-type: none"> • . Розташований нерідко на вершині скелястого пагорба, замок мав звідний міст, укріплений портал, був оточений глибоким ровом, демонструючи монолітні стіни, увінчані зубцями, вежами, бійницями.. • Будинок собору , чи монастиря замка ваговитий • Масивні зводи • Стіни собору суцільні, приміщення чітко розділені • Римські арки, напіварки, відсутність скульптури, • Вітраж, мозаїка 	<ul style="list-style-type: none"> • . Будувалися міста, центром громадського життя середньовічного міста стали ратуша (будинок міського самоврядування) і великий християнський храм . Усі знаходилися в центрі міста У храмі проводилися збори, читалися лекції •Культ вертикальної, лінії, панування веж до 150 м. •Будинок собору полегшений, спрямований вгору •Звід спирається на арки, а арки - на стовпи. Стовпи у свою чергу , спираються на аркбутани . Просторий інтер'єр, немає чітких границь між приміщеннями •Вікна-троянди, вітражі, кам'яна скульптура змій, гієн

У художній педагогіці порівняння в основному використовується у таких різновидах : а) порівняння як розумова операція - зіставлення, яка полягає в основі суджень про схожість або відмінність об'єктів, тобто образів; б) порівняння як аналіз творчого стилю митця, жанру у порівнянні з іншими, схожими, з метою визначення загального та унікального; в) порівняння як

метафора - образне означення через другий об'єкт, перенос властивостей, з ціллю наведення образних асоціативних представлень; г) метафоричність як засіб вербальної інтерпретації та адекватного сприйняття художнього образу твору. У музичній педагогіці використовують усі різновиди методу порівняння .

Отже, аналіз, синтез, порівняння – методи, що широко застосовувані в педагогіці мистецтва. Вони є методами науково-теоретичного пізнання, але мають свої можливості і в художньо-творчих та педагогічних процесах щодо пізнання мистецтва. Особливого значення вони набувають при використанні міжпредметних зв'язків.

Класифікація – розподіл предметів у взаємозв'язані групи за існуючими ознаками. Використовуються у педагогічному дослідженні для виявлення окремих рівнів, груп, типів. Прикладом класифікації різних понять і явищ в області художньо-естетичного виховання має слугувати класифікація видів музичної діяльності, розроблена А. Сохором, а саме: пасивні, напівактивні і активні форми; класифікаційна зорієнтованість модульної технології навчання (за Г.Падалкою), що передбачає наступні класифікаційні орієнтири: стилевідповідні засади навчання; жанрові ознаки вибору навчального матеріалу; етапність у формуванні художніх умінь студентів.

У науковому теоретичному дослідженні класифікуються точки зору науковців стосовно визначення ключового поняття, його структури тощо. Класифікувати також можна за певними ознаками, які визначає дослідник у результаті попереднього аналізу теоретичних даних, визначаючи також спільності та розбіжності.

Моделювання – відтворення характеристики деякого об'єкту на іншому об'єкті, що спеціально створений для вивчення. У процесі навчання, особливо з метою контролю, широко застосовується і вірогідна модель навчання, а також форма відображення дійсності, і пізнавальний метод, необхідний для упорядкування накопичених знань і подальшого їх розвитку.

Структурна модель науки – форма системної організації наукових знань, вона належить до ідеальних моделей. Суттєвою її ознакою є ієрархічність. Використовується у педагогічному прогнозуванні, теоретичному передбаченні. Різновидом моделювання може виступати уявний експеримент.

Теоретичні моделі можуть містити елементи компонентної структури досліджуваного феномену, фактори впливу на них. У педагогічних дослідженнях з методики мистецького навчання часто використовують моделі організаційно-

методичної системи, яка відображає етапи формування певної якості або навичок, педагогічні умови, методи тощо (*Див. додатки*).

Питання для перевірки знань:

1. Які методи дослідження застосовують у педагогіці?
2. Які мисленнєві операції знаходяться в основі теоретичних методів дослідження?
3. На якому етапі та з якою метою застосовуються теоретичні методи дослідження?
4. Наведіть приклади використання теоретичних методів дослідження у методиці музичного навчання.
5. За якою логікою здійснюється використання методу порівняння? Наведіть приклади застосування цього методу у мистецькій педагогіці.

Завдання до практичних занять:

1. Побудувати теоретичну модель досліджуваного феномену.
2. Розробити організаційно-методичну модель формування обраного для педагогічного дослідження феномену.

Література:

1. Бабанский Ю. К. Совершенствовать методы педагогического исследования / Ю. К. Бабанский // Советская педагогика, 1986 г. – № 5.
2. Бургин М. С. Номинативно-структурный анализ педагогических теорий / М. С. Бургин, И. С. Дмитриев, В. И. Кузнецов // Советская педагогика, 1989. – № 3.
3. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник / Л. М. Моїсєєв, О. М. Яцій. – Одеса: ПНЦ АПН України – ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2001. – 218 с.
4. Мансуров А. Н. О матричном методе отбора и структурирования научной информации / А. Н. Мансуров, Н. А. Мансуров // Педагогика, 1992. – № 11, 12.

5. Маркис Г. Условия состоятельности индуктивного базиса экспериментальных педагогических исследований / Г. Маркис // Новые исследования в педагогической науке. – М., 1991.
6. Михеев В. И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике / В. И. Михеев. – М.: Высшая школа, 1987. – 200 с.
7. Методы исследования в педагогике: Проблемы методики преподавания и успеваемости. – Таллинн, 1983.
8. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання митецьких дисциплін). – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
9. Пилипчук М. І. Основи наукових досліджень. Підручник / М. І. Пилипчук, А. С. Григор'єв, В. В. Шостак. – Київ.: Знання, 2007. – 270 с.
10. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / [З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова та ін.] (За ред. З. Н. Курлянд). – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 495 с.
11. Рудницкая О. П. Основи педагогічних досліджень / О. П. Рудницька, А. Г. Болгарський, Т. Ю. Свистельнікова. – Киев, 1998. – 143 с.
12. Хагер Н. Этапы формирования моделей / Н. Хагер // Эксперимент. Модель. Теория [Под ред. Г. Герца]. – М.-Берлин, 1982. – С. 128-142.
13. Шубинский В. С. Направление развития методов педагогической науки / В. С. Шубинский. – М., 1991.
14. Яблонский А. И. Математические модели в исследовании науки / А. И. Яблонский. – М., 1986. – 352 с.

Тема № 5. Робота з літературними джерелами, нотним матеріалом, з документами

Основним джерелом здійснення теоретичного етапу дослідження є робота з науковою літературою. Цій роботі передуює етап визначення методологічної бази дослідження. Слід відповісти на запитання: що саме треба розкрити у теоретичному дослідженні, на які питання відповісти, крізь призму яких концепцій, теорій, положень науки. Це допоможе визначитися і з науковими галузями знань, які стають методологічним фундаментом дослідження.

Наукова практика визначила певні правила роботи з науковими джерелами:

1 етап – створення бібліографічного покажчику шляхом роботи у каталожному відділі, у відділі періодичних видань.

2 етап – підбір публікацій за планом дослідження, розподіл матеріалу.

3 етап – опрацювання публікацій, виписування з них найбільш важливих суттєвих аспектів, що цікавлять дослідника.

4 етап – систематизація, класифікація опрацьованого матеріалу, формулювання власних умовиводів, висновків.

Обираючи літературу, по-перше, слід враховувати основні нормативні джерела, їх зміст спрямовує хід дослідження у річище найбільш актуальних питань. Йдеться про Про Державну національну програму "Освіта" ("Україна ХХІ століття"), «Концепцію художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах» «Концепції національного виховання» інші документи.

По-друге, слід поцікавитися, як ті або інші положення досліджуваного феномену розкривалися у минулі часи, які погляди існували, які надавалися рекомендації, хто з науковців висвітлював питання, що на сьогодні не втратили актуальності.

По-третє, зазначити основні монографії, праці класиків мистецької освіти, а також сучасних науковців, що досліджують обрану проблему для дослідження.

Однак процес ознайомлення з науковими джерелами взагалі доцільно починати з *довідкової літератури*: (енциклопедії, спеціалізовані словники). Для мистецько-педагогічних досліджень доцільно звернутися до словників з естетики, культурології, музичної енциклопедії.

Серед найсучасніших можна навести такі:

- Енциклопедія освіти / [головний ред.. В.Г. Кремень]: Акад. пед. наук України. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
- Словник-довідник з професійної педагогіки / [За редакцією А.В.Семенової.] – Одеса : Пальміра, 2006..
- Современный словарь по педагогике / [Сост. Рапацевич Е.С.]. - Мн.: «Современное слово», 2001.
- Руднев В.П. Словарь культуры XX века. — М.: Аграф, 1997
- Культурология. XX век. Энциклопедия в двух томах. /Гл.ред и сост. С.Я.Левит. СПб.: Университетская книга, 1998
- Всемирная энциклопедия:Философия /Гл.науч. ред и сост. А.А.Грицанов.-М.: АСТ, МН Харвест, Современный литератор,2001.- 1312

Після довідкової літератури слід ознайомитися з науковими періодичними виданнями, які відповідають фаховим галузевим вимогам. Щодо мистецько-педагогічних досліджень, то слід переглянути такі відомі журнали, як: «Мистецтво і освіта», «Педагогіка і психологія», «Искусство и образование», «Музыка в школе», «Рідна

школа». Крім того, усі провідні університети на сьогодні мають фахові наукові видання: часописи, наукові вісники тощо.

Важливим джерелом сучасної наукової інформації є безпосередньо наукові праці, що виконані у відповідному дослідницькому жанрі: дисертації, автореферати, статті у фахових виданнях, матеріали конференції.

Статті у фахових виданнях взагалі мають практичне значення, адже друкуються швидко, тому показують найостанніші результати досліджень у галузі, якою цікавиться дослідник.

Існує певна каталогізація знань, за якою створюється каталог літератури у бібліотеці. Крім того, існують окремі відділи періодичних видань та відділ літератури з мистецтва. Однак у цьому відділі не вистачає літератури з музичного навчання та виховання. Ця галузь знань скоріше відноситься до розділу «Педагогіка», «Естетичне виховання» або «Педагогіка вищої школи».

Дослідження в галузі музичної педагогіки (методика музичного навчання) можуть містити також і нотний матеріал. Він є саме тим допоміжним експериментальним засобом, який дозволяє дослідити усі необхідні показники. Обираючи музично-дидактичний матеріал або музично-ілюстративний матеріал, варто ретельно підійти до його якості, відповідності віковим можливостям сприйняття або сформованому рівню виконавської підготовки.

Музичний матеріал обирається за:

- стильовими ознаками;
- художньо-образним змістом;
- музично-дидактичною доцільністю;
- відповідністю до вимог поставлених дослідницьких завдань.

Щодо останньої вимоги наведемо приклад: якщо дослідження стосується сформованості тембрального слуху школярів, то слід використовувати музику симфонічних жанрів, а якщо – розвитку тембрального слуху у виконавстві, то слід використовувати поліфонічну музику або музику, яку можна явити в симфонічній інтерпретації (сонати Л. Бетховена).

Особливо важливо обирати музичний матеріал для вокально-хорової роботи. Вокально-хорова музика у школі використовується як для виконання, так і для сприйняття. Між тим, дослідник використовує вокально-хорову музику з метою різних діагностичних процедур. Мається на увазі словесний супровід, що зрозумілий школярам, якій і полягає в основі різних обговорень, аналізу його відповідності музиці тощо. Так саме для обговорення зі студентами або учнями хореографічних шкіл,

студій, колективів використовуються літературні сюжети, життєві реалії, які можуть стати основою хореографічної композиції.

Важливим є правильне оформлення літературних джерел. Існують певні правила оформлення списку використаних джерел. На сьогодні наукові праці оформляють бібліографічний покажчик за вимогами Наказу ВАК України від 26 січня 2008 року № 63 «Про внесення змін до переліків та форм документів, що використовуються при атестації наукових та науково-педагогічних працівників» (Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS7102.html)

При оформленні літератури слід уважно подивитися на усі знаки, що застосовуються у бібліографічних покажчиках, послідовність бібліографічного змісту джерел.

Інколи у дослідженнях використовують і документальні джерела: фотографії, плани уроків, продукцію творчих завдань для школярів тощо. Усі ці матеріали слід подавати у додатках. У тексті науково-дослідної роботи можна повідомити результати, що отримані під час їх опрацювання.

Дипломна та магістерська роботи з мистецької педагогіки можуть містити художньо-ілюстративний матеріал, який використовувався у дослідженні. Доцільно довести, чому саме було запроваджено ці твори, картини, хореографічні постановки. У межах наукового дослідження зміст запропонованого художньо-ілюстративного матеріалу може мати вагоме значення, оскільки саме мистецтво стає чинником формування певних якостей. Якщо у дослідженні поставлено за мету розвиток навичок сприймання мистецтва, то обрані твори мають відповідати тим ідеям автора, які він впроваджує в експеримент. Якщо розвиваються вокальні навички, то педагогічна стратегія щодо вибору репертуару має бути спрямована на індивідуальні властивості кожного досліджуваного. Якщо ми формуємо художню грамотність, то пропонувані твори мають містити саме ці засоби, на які звернено увагу.

У ході дослідження автор створює свій каталог джерел, чітко стежить за посиланням на джерела у тексті диплому або магістерської роботи, показує всі вихідні дані.

Якщо джерельну базу складають інтернет-ресурси, вони мають бути оформлені належним чином. Не можна посилатися на інформацію з інтернет-мережі, якщо вона не має авторства, довідкових фахових видань. Не можна використовувати журнали побутового, розважального напрямку та висловлення з форумів мережі internet.9

Питання для перевірки знань:

1. Класифікація літературних джерел, які стають основою теоретичного дослідження.
2. За якими принципами здійснюється добір музичного матеріалу задля досліджень у галузі музичного навчання?
3. За якими правилами використовується художньо-ілюстративний та музичний матеріал?

Завдання для практичних занять

Створити список використаних джерел з теми дослідження, оформлений за визначеними правилами (Наказ ВАК від 26 січня 2008 року № 63).

Література:

1. Абдуллин Э. Б. Теория преподавания музыки в общеобразовательных учреждениях: Учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / Э. Б. Абдуллин, Е. В. Николаева. – М.: Прометей. – 2003.— С. 129-135.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Лесин В. М. Як працювати з книгою. Метод. посібник. – К.: Вища школа, 1989. – 71 с. Методичні рекомендації до виконання дипломних робіт студентами педагогічного університету / Укладачі Г. І. Артемчук, В. С. Демчук, М. Б. Євтух, З. М. Шалік. – К.: 1990.
4. Масол Л. М. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України / Людмила Михайлівна Масол // Шкільний світ. - 2002 . - №9. - С. 1-16 .
5. Назайкинский Е. В. Искусство и наука в деятельности музыковеда / Евгений Владимирович Назайкинский // Музыкальное искусство и наука. Сб.статей. – Вып 2. – Москва: Музыка, 1973. – С. 3-17.
6. Николаї Г. Методологія та технологія науково-педагогічних досліджень: Навч. посібник для студентів музично-педагогічних факультетів вищих закладів освіти та аспірантів / Г. Ю. Николаї. – Суми: СДПУ, 1999. – 108 с.

7. Олексюк О. М. Музично-педагогічний процес у вищій школі / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. – К.: Знання України, 2009. – 123 с.
8. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
9. Педагогический энциклопедический словарь .[Гл.ред. Г. М. Бим-Бад]. М.: Научн. Издат. Большая российская энциклопедия, М.:2002, 527с.
10. Пилипчук М. І. Основи наукових досліджень. Підручник / М. І. Пилипчук, А. С. Григор'єв, В. В. Шостак. – Київ: Знання, 2007. – 270 с.
11. Рудницкая О. П. Основи педагогічних досліджень / О. П. Рудницька, А. Г. Болгарський, Т. Ю. Свистельнікова. – Киев, 1998. – 143 с.
12. Пиличаускас А. Познание музыки как воспитательная проблема: Науч.-метод. пособие / А. Пиличаускас. – М.: МИРОС, 1992. – 40 с.
13. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання / О. Я. Ростовський. – К., 1997. – 248 с.

Тема № 6. Особливості жанру магістерської роботи; творчій підхід до її написання

Магістерська робота є жанром наукового дослідження, який висвітлює результати науково-дослідницької складової професійної підготовки магістра. Нагадаємо, що магістр – це освітньо-кваліфікаційний рівень, який є наступним після бакалавра. На цьому рівні фахівець отримує більш поглиблені спеціальні знання та вміння за обраним напрямком підготовки, складовою яких є інноваційні підходи та технології, досвід їх використання. Магістерська робота має відповідати саме тому науковому напрямку, що відповідає обраної спеціальності фахівця.

Науково-дослідна частина магістерської програми має бути пов'язана з науковою проблематикою кафедри і спрямована на формування навичок проведення наукових досліджень у конкретній галузі знань.

Підготовка магістра за спеціальністю «Музичне мистецтво» відповідає спеціальності 13.00.02 – теорія і методика музичного навчання. Саме у цьому напрямку має бути проведено дослідження, але слід враховувати іще спеціалізацію магістранта, той напрямок кафедри, на якій здійснюється його фахова підготовка. Логічно, що студент, отримуючи фах вокаліста, мусить писати роботу з питань методики вокалу, розвитку вокальної підготовки майбутнього вчителя або школярів.

Навпаки, студент-магістрант, що отримує фах піаніста, має і магістерську роботу писати з проблематики виконавської фортепіанної підготовки.

Однак, можуть бути і теми, що відображують різні проблеми музичного навчання, включно й історичні.

Магістерська робота є результатом творчого наукового, а також мистецько-педагогічного процесу. Структура роботи відображає хід дослідження, яке проведене згідно з науковим планом. Робота має складатися з двох розділів по три параграфи, або трьох розділів по 2 параграфи. Можливі інші структурні варіанти, але структура роботи обов'язково відображає теоретичний та досвідно-експериментальний етапи дослідження. Після кожного розділу автор обов'язково формулює висновки. Робота починається зі вступу, в якому доведено актуальність теми дослідження, презентується науковий апарат дослідження. У загальних висновках повідомляється про результати досягнення мети, доведення припущення, вирішення завдань. Повідомляється про інші результати, які можуть бути отримані як додаткові. Повідомляється також і перспективність напрямку подальших досліджень обраної проблеми.

Творчий характер магістерської роботи обумовлений самим процесом наукового дослідження, пошуком нових знань з питань музичного навчання школярів або студентів, створенням таких заходів музично-естетичного або музично-дидактичного виховання та навчання, які:

- дозволяють визначити рівень сформованості досліджуваних якостей у школярів або студентів;
- визначити педагогічні умови, засоби, що сприяють розвитку досліджуваних якостей;
- дозволяють максимально використати педагогічний, духовно-виховний потенціал самого музичного мистецтва або синтезу мистецтв.

Усе це дозволяє умовно визначити хід досліджень у межах написання магістерської роботи як науково-творчий проект.

Нагадаємо, що проект як метод залежно від педагогічного завдання може бути використаний, як:

– метод освоєння великих тем програми, що передбачають інтеграцію знань з різних галузей знань, але поєднаних на певному етапі їх вивчення спільним завданням, можливими спільними аспектами змісту знань;

– як варіант проведення підсумкових занять по розділах програми або ж по всьому курсу;

– як велика творча робота, що дозволяє більш глибоко освоїти пропонований програмою матеріал у структурі урочно-позаурочної діяльності.

У визначених аспектах магістерська робота є науково-творчим проектом, оскільки:

- є процесом і результатом здійснення магістерської програми підготовки фахівця певного напрямку;
- є формою художньо-педагогічної фахової самореалізації;
- є засобом творчого підходу до здійснення музично-виховних заходів, що виконують функцію формувального методу: педагогічної умови, засобу, комплексу методичних дій.

У процесі розробки проектів задля методичної частини роботи слід чітко уявляти чотири етапи його організації:

1 етап – мета, завдання, художньо-розвивальна ідея, розробка сценарію проекту, визначення передбачених труднощів;

2 етап – аналіз можливостей, власних ресурсів, ресурсів школи, класу, учасників проекту, кого можна залучити; складання план дій – партитури проекту; розподіл обов'язків, створення виконавчих груп;

3 етап – презентація, аналіз результатів, оцінювання досягнень, попередні узагальнення спостережень; самоаналіз проведення заходу;

4 етап – наукова рефлексія; обчислювання отриманих даних, оформлення у тексті роботи отриманих даних та самого проекту; інтерпретація результатів та висвітлення подальшої стратегії дослідження обраного наукового предмету.

Питання до перевірки знань:

1. За яким планом та з якою структурою має бути виконана магістерська робота?
2. Місце та роль творчості в магістерській роботі.
3. У чому полягає сутність проектного методу, яка роль проекту у науковому пошуці у галузі музичного навчання?

Завдання для практичних занять:

1. Розробити план – проект авторського художньо-виховного заходу, що має розвивальну функцію у відповідності до завдань дослідження.

2. Представити додаткові художньо-творчі ресурси щодо побудови методичної основи завдань дослідження: ілюстративний матеріал, репертуарні рекомендації, сценарії уроків, евристичні методи, креативні ідеї, кейс-методи.

Література:

1. Газман О. С. Педагогика свободы: путь в гуманистическую цивилизацию XXI века / О. С. Газман // Новые ценности образования. Вып. 6. – М., 1996. – С. 10-37.
2. Методы системного педагогического исследования / [Под ред. П. В. Кузьминой]. – Л., 1986.
3. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
4. Петриков С. М. Эволюционное музыковедение в системе художественного образования студентов: Учебное пособие к спецкурсу / С. М. Петриков. – Новосибирск: Изд. НГПИ, 1990. – 92 с.
5. Рудницька О. П. Основи педагогічних досліджень / О. П. Рудницька, А. Г. Болгарський, Т. Ю. Свистельнікова. – Киев, 1998. – 143 с.
6. Рудницкая О. П. Учебная программа и методические указания к курсу «Основы музыкально-педагогических исследований». – Киев, 1983. – 32 с.
7. Хагер Н. Этапы формирования моделей / Н. Хагер // Эксперимент. Модель. Теория / Под ред. Г. Гёрца. М.-Берлин, 1982. – С. 128-142.
8. Щубинский В. С. Направление развития методов педагогической науки / В. С. Щубинский. – М., 1991.

Тема № 7. Емпіричні методи та їх застосування у музично-педагогічному дослідженні.

Різновиди експерименту у педагогічному дослідженні

7.1. Емпіричні методи та їх застосування у музично-педагогічному дослідженні

Досвідно-практична, експериментальна робота здійснюється на основі результатів та сформульованих висновків теоретичного дослідження. Саме у

висновках, які робляться на основі аналізу літературних джерел, презентуються: визначення ключових понять дослідження, структурно-компонентна модель того феномену, що досліджується, визначаються фактори впливу на його розвиток тощо.

На наступному етапі перед студентом – дослідником мистецько-педагогічних явищ – виникають нові завдання, що потребують і нових методів дослідження: після теоретично-аналітичної роботи здійснюється досвідно-експериментальна. Методи, що використовують на цьому етапі, називаються емпіричними методами дослідження. Серед таких методів визначаються: методи збору даних, спрямовані на визначення кількісних і якісних параметрів досліджуваного феномену, об'єкту або явища; група методів опитування; експеримент.

Найбільш важливими методами є:

Вивчення документації. До документів, що можуть бути вивчені в межах магістерської роботи, можна віднести: поурочні плани, плани виховної роботи, якщо дослідження здійснюється на базі шкільних закладів; індивідуальні плани студентів, робочі програми навчальних дисциплін, репертуари для формування виконавської майстерності, що затверджується на кафедрі тощо. Також вивченню підлягають методичні розробки, рекомендації, аудіо-відео матеріал, що пропонується для ознайомлення. Форми відбору документів: фронтальний і вибірковий, при цьому документи можуть бути проаналізовані традиційним і формалізованим засобами. Вивчається і дається оцінка поурочним планам, планам естетичного виховання або планам виховної роботи тощо.

Аналіз результатів діяльності учнів (письмових робіт, усних відповідей тощо). Важливим методом є вивчення результатів діяльності учнів, однак слід врахувати, що словесна реакція того, хто перевіряється, і його реальна соціальна поведінка не завжди співпадають. Часто перехід від загальних знань і уявлень про мистецтво до певної практичної діяльності не здійснюється.

Вивчення та аналіз педагогічного досвіду вчителів-новаторів. Може бути застосовано порівняння практики викладання декількох учителів з точки зору інноваційних підходів. Наприклад, крізь призму використання вчителями новітніх технологій, реалізації принципу інтеграції мистецтв на уроках музики тощо. У вивченні й узагальненні педагогічного досвіду важливо виділити різні дослідницькі завдання, цілі, яким служить цей метод: виявлення існуючого рівня досліджуваного феномену; вивчення ефективності і доступності наукових рекомендацій; вивчення ознак інноваційності у педагогічному досвіді.

Проективні методи – методи, що вивчають результати творчих завдань. До них відносяться: *конструктивні*, що передбачають малюнок, його пояснення; міні-твори, оповідання; *додаткові*, що передбачають творче доповнення незавершеного завдання: завершення мелодії, твору, оповідання тощо; *експресивні*, що передбачають активні творчі дії: інсценізацію пісні, створення сюжету гри тощо; *рольові*, що передбачають безпосередню участь в ігровій ситуації, в творчому заході, проекті тощо.

Спостереження. Основними завданнями методу є: визначення умов, у яких протікає спостереження; опис педагогічного явища, що спостерігається; установлення причинно-наслідкових зв'язків і відношень між явищами і умовами їх протікання на основі наукового аналізу. Спостереженню передують програма, яка включає об'єкт, поставлення мети, складання плану спостереження. Необхідно виділити провідні ознаки, за якими групуються окремі види методу спостереження: за обсягом (проблемні і тематичні); за програмою (розвідувальні й основні); за стилем (включені і невключені); за обізнаністю (відкритий і прихований); за часом (безперервні і дискретні).

Усі чотири перелічені методи характеризуються деяким впливом суб'єктивного ставлення дослідника до інтерпретації отриманих даних. Однак, якщо спостереження проводиться за чітко розробленими критеріями, за розробленою шкалою оцінок, то вплив суб'єктивного фактору може бути знижений до мінімуму.

Наступну групу складають *методи опитування*: бесіда, інтерв'ю, анкетування. Ця група методів дозволяє вивчати мотивації поведінки, думки, наміри, оцінки, відношення учнів або студентів. Їх поєднує те, що інформацію дослідник отримує у безпосередньому спілкуванні з респондентом. Це методи вербально-комунікативної якості.

Опитування – метод спілкування інтерв'юера з респондентом з метою отримати відповіді на спеціально сформульовані питання.

Бесіда – це цілеспрямована розмова двох або більшої кількості співрозмовників на запропоновану дослідником тему для обговорення. Створюється план бесіди, намічаються можливі варіанти тематики бесіди, на випадок, якщо у ході її буде змінено основний змістовний напрямок. Бесіда передбачає створення довірливих стосунків між її учасниками. Лише за такою умовою висловлювання будуть відвертими.

Інтерв'ю – це метод, що запозичений з соціології. Він відрізняється від бесіди чітким плануванням тих питань, з якими інтерв'юер має звернутися до респондента.

У педагогічному дослідженні інтерв'ю частіше використовують для таких респондентів, як вчителі, незалежні судді, викладачі вузів, учасники експертних груп та інші. Питальник складається з урахуванням тих завдань, які поставлені у дослідженні. У процесі інтерв'ю дослідник не має права спонукати досліджуваного на будь-яку думку, нав'язувати свої міркування тощо.

Анкетування. Метод, що також запозичений з соціології. Анкетування класифікується за такими ознаками: за обсягом (суцільне і вибіркове); за способами спілкування (особисте і заочне); за процедурою (групове та індивідуальне); за способами вручення (поштове і роздавальне). Ця класифікація стосується зовнішніх факторів анкетування. Існує і класифікація внутрішніх факторів: за змістом (питання про факти свідомості, про факти поведінки і про особистість респондента); за формою (відкриті питання і закриті, прямі і побічні); за функцією (основні і неосновні).

При складанні анкет важливо враховувати вік опитуваних. Питання формулювати у доступній формі. Необхідно звернути увагу на зміст питань, вони повинні бути цікавими тим, для кого призначені, викликати бажання відповідати на них, у той самий час питання повинні відображати сутність проблеми, що вас цікавить.

Важливим моментом для дослідження є створення відповідей на запитання, так званого «віяла відповідей», які передбачають розподіл відповідей за рівнем оцінювання і можуть бути стандартизовані в такий спосіб, що відноситься до семантичного диференціалу: «дуже задоволений», «задоволений», «байдужий», «не задоволений»; або простіший варіант: «так», «іноді», «ні».

Слід звернути увагу, що застосування анкет передбачає для дослідника, що досліджуваний надає відповіді відверто. На це можна розраховувати, якщо анкета анонімна. Але дослідникові важливо знати, хто саме заповнив анкету. Для цього ми пропонуємо шлях мотивації до участі в анкетуванні у школярів. Його можна здійснити двома способами: 1) повідомити учнів, що їх думка та точка зору дуже важливі для вдосконалення програм, планів уроків музики; при цьому, усі відповіді правильні, важливо відповісти відверто; оскільки вони приймають участь в цікавому експерименті; 2) скласти анкету таким чином, щоб були включені питання, відповіді на які дозволять встановити особистість досліджуваного, при наймі, звзвити коло досліджуваних, а потім, завдяки додатковим запитанням та іншим додатковим процедурам визначитися з особистістю, автором анонімної анкети. Приклад заповнення анкет подаємо у додатках №15,16.

У музичній педагогіці застосовуються і звукові анкети, вони спрямовані на вирішення завдань різного напрямку: від орієнтації школярів у музичному матеріалі до рівня їх музичної грамотності, ціннісних уподобань тощо. Звукова анкета може бути застосована і як творче завдання з метою визначення образних уявлень школярів. В дослідженнях з хореографічного виховання та фахової підготовки студентів хореографів доцільно застосовувати відео-анкету з записами хореографічних постанов, стилів, жанрів тощо. Для досліджування різних аспектів фахової підготовки студентів та сформованості в них певних якостей застосовують психологічні тести в залежності від мети дослідження. Найбільш часто використовують тести, опитувальники та методики, що належать до напрямку психології особистості. Наприклад: методика «Ціннісні орієнтації» М.Ррокіча, Тест «Який тві творчій потенціал», тест «Розуміння мови міміки», шкала оцінювання значущості емоцій (Б.Додонов), метод «Незавершене речення» тощо.

Тестування. Незважаючи на психологічну сутність і природу походження цього методу, він знаходить широке застосування як у соціології, так і в педагогіці. У педагогічному дослідженні використовувати проєктивні тести не можна, якщо їх проводить непрофесійний психолог. Частіше використовують модифіковані тести, або тестові завдання. В останньому випадку використовують лише технологію тестів. Цей метод може використовуватися і в музичній педагогіці. Основною функцією тесту є констатуюча функція. Однак, є тести, наприклад, тест репертуарної решітки, який може виконувати формуючу функцію, адже робота з цим тестом передбачає організацію самоаналізу і самооцінку особистості.

«Тести вчителя» – фіксування результатів тривалого педагогічного спостереження; тести, контрольні роботи; завдання, розраховані на виконання як у класі, так і вдома.

У процесі дослідження можуть бути використані тестові завдання. Це спеціальні процедури, які мають ознаки тесту, оцінюються за спеціально розробленою шкалою, але допомагають визначити досліднику не знання учнів, а їх уподобання, пріоритети, нахили, ціннісні орієнтації. У якості прикладу можна навести тестові завдання на ранжування – приписування рангу в порядку збільшення або зменшення значущості для досліджуваного пропонованої низки будь-якого змістовного напрямку:

Завдання: проранжувати у висхідному порядку пропозиції щодо проведення вільного часу:

- Піду з друзями на прогулянку;

- Пограю на комп'ютері;
- Послухаю улюблену музику;
- Почитаю книгу;
- Займуся спортом;
- Подивлюся кіно.

Через тиждень дослідник може пропонувати цю саму низку, але в низхідному порядку. Якщо дитина була відвертою, то результати мають бути протилежними. Перший вибір у першому тестуванні має бути останнім у наступному.

Експертна оцінка. У науці цей метод ще має назву – метод рейтингів. Цей метод передбачає залучення експертів, які і здійснюють оцінювання на основі логіко-інтуїтивного аналізу з використанням порівняльної оцінки фактів. Експерти мають бути компетентними у певній галузі знань.

7.2. Різновиди експерименту у педагогічному дослідженні

Експеримент – це основний метод дослідження, він має свою структуру, має певні різновиди, що залежать від мети дослідження. Саме в експерименті застосовуються методи емпіричного пізнання. Педагогічний експеримент здійснюється з метою отримання нових знань, які ще не відображені у науковій літературі, а відображують об'єктивно-існуючі фактори. Характерною рисою експерименту є заплановане втручання дослідника у явища, що вивчаються. Експеримент характеризується впровадженням однієї змінної при решті незмінних. Основний принцип експериментального методу полягає у зміні (вилучені або доданні) однієї з педагогічних умов, методу, засобу при інших незмінних, що ставить досліджуваних у такий ракурс для дослідника, в якому він краще може отримати нову інформацію. Отже експеримент проводиться у спеціально створених умовах. Іншим правилом проведення педагогічного експерименту є його планування.

Варто знати існуючі класифікації експерименту: експерименти розрізняються за цілями дослідження – *констатувальний*: діагностичний, контрольний; *формувальний*: перетворювальний. За умовами проведення – природний і лабораторний; за способом комплектування груп: експериментальні заняття і дослідні уроки; за обізнаністю досліджуваних: відкритий і закритий; за логічною схемою доказів (послідовний і паралельний).

У педагогічному дослідженні, що лежить в основі дипломної або магістерської роботи, використовують констатувальний та формувальний експерименти.

Констатувальний експеримент здійснюється з метою визначення рівня сформованості досліджуваного феномену, а формувальний – дозволяє перевірити ефективність запропонованих педагогічних умов, методів або інших засобів, які підвищують рівень сформованості досліджуваного феномену. Констатувальний експеримент ще має назву педагогічної діагностики. Він вивчає педагогічні явища в їх реальних умовах існування, без втручання експериментальної перемінної.

У дослідженні може бути застосовано і пілотажний метод, пілотажне дослідження як попередній пробний експеримент. Він відрізняється пошуково-пізнавальним характером, більшою кількістю досліджуваних, географією дослідження. На цьому етапі дослідник визначає загальний стан проблеми на практиці, а не за аналізом літературних джерел. Проводяться бесіди з викладачами, учнями, батьками, здійснюються спостереження, робляться висновки щодо факторів впливу, найбільш доцільних методів тощо. Пошуковий експеримент носить характер розвідки, яка дозволяє добути попередню інформацію. Існує також пошуковий експеримент, що проводиться, коли дослідник ще не знає факторів впливу та проводить їх розвідку для одержання попередньої інформації.

У педагогіці мистецтва експеримент планується не лише за класифікацією відповідно до мети дослідження, вибором методів діагностування або формулювання (перетворення), але й за художньо-ілюстративним матеріалом, який дослідник буде використовувати. Справа в тому, що мистецтво саме по собі має розвиваючу, навіть діагностичну функцію. Якщо мета дослідження – визначення художнього смаку, або кругозору, художнього світогляду, дослідник має застосувати достатньо широкий круг допоміжного матеріалу різних стилів, жанрів, напрямків мистецтва.

Питання для перевірки:

1. Які методи опитування застосовуються у педагогічному дослідженні?
2. Як використовують у музично-педагогічному дослідженні емпіричні методи?
3. Які існують класифікації методу анкетування?
4. За якими ознаками класифікується експеримент?
5. Які особливі ознаки пошукового експерименту?
6. У чому проявляються особливості експерименту в мистецько-педагогічному дослідженні?

Завдання для практичних занять:

1. Розробити план експериментального дослідження, відповідного до поставленої мети.
2. Визначити методи дослідження та додатковий художній матеріал, що використовується відповідно до кожного методу.

Література:

1. Бабанский Ю. К. Совершенствовать методы педагогического исследования / Ю. К. Бабанский // Советская педагогика, 1986 г., № 5.
2. Валеев Г.Х. Методология и методы психолого-педагогических исследований: Учебное пособие для студентов 3–5-х курсов педагогических вузов по специальности «031000 – Педагогика и психология». – Стерлитамак: Стерлитамак. гос. пед. ин-т, 2002. – 134 с.
3. Гласс Дж. Статистические методы в педагогике и психологии / Дж. Гласс, Дж. Стенли. – М., 1976.
4. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник / Л. М. Моїсєєв, О. М. Яцій. – Одеса: ПНЦ АПН України – ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2001. – 218 с.
5. Майоров А. Н. Тесты школьных достижений: конструирование, проведение, использование. 2-е изд. – СПб., 1997.
6. Михеев В. И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике / В. И. Михеев. – М.: Высшая школа, 1987. – 200 с.
7. Новиков А. М. Научно-экспериментальная работа в образовательном учреждении. – М., 1998.
8. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
9. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / [З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова та ін.] (За ред. З. Н. Курлянд). 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 495 с.
10. Рудницька О. П. Основи педагогічних досліджень / О. П. Рудницька, А. Г. Болгарський, Т. Ю. Свистельнікова. – К., 1998. – 143 с.
11. Рудницкая О. П. Учебная программа и методические указания к курсу «Основы музыкально-педагогических исследований». – Киев, 1983. – 32 с.

12. Стрельский В. И. Основы научно-исследовательской работы студентов. Уч. пособие / В. И. Стрельский. – Киев, 1984.
13. Штульман Э. А. Функции эмпирических методов исследования / Э. А. Штульман // Советская педагогика, 1986. – № 3.
14. Шубинский В. С. Направления развития методов педагогических исследований / В. С. Шубинский // Новые исследования в педагогической науке. – М., 1991.

**Тема № 8. Педагогічна діагностика: сутність, функції,
організація проведення. Сутність та методика розробки
критеріального апарату дослідження**

**8.1. Педагогічна діагностика: сутність, функції,
організація проведення**

В основі педагогічної діагностики лежить положення К. Д.Ушинського про те, що якщо педагогіка бажає виховувати людей у всіх відношеннях, то вона повинна пізнати їх також у всіх відношеннях. Діагностика як диференційоване знання про одиничне імпліцитно присутнє у будь-якому педагогічному процесі, починаючи із взаємодії вчителя і учня на уроці і закінчуючи управлінням системою народної освіти.

З функціональної точки зору педагогічна діагностика є:

– практикою виявлення якості народно-виховної діяльності, причин її успіху і невдач;

– напрямком дослідження, що обслуговують цю практику.

Функції педагогічної діагностики:

1. Функції зворотної інформації у процесі навчання. Інформація про результативність навчання, експертне оцінювання знань, навичок. За існуючою системою контролю слід розкрити недостатність, неточність і непослідовність одержуваної інформації. Задача діагностики у цій галузі – створення можливостей для прогнозування результатів перевірки саме дитиною.
2. Функції результативності виховання. Діагностика виховання здійснюється на двох рівнях: кінцевого результату – ціннісних відношень, позицій особистості школяра і виховної діяльності, її потенційної ефективності.
3. Управлінська функція як компонент контрольної і прогностичної функції органів народної освіти.

4. Функція обслуговування наукових досліджень.

Завдання діагностики:

– виявити оптимальні сукупності безпосередньо фіксованих показників факту педагогічних явищ і процесів, де кожний окремо обраний показник тільки з деякою вірогідністю свідчить про цей стан;

– з'ясувати якості, що сформовані в учасників педагогічного процесу, або динаміку їх формування.

На долю педагогічної діагностики випадає конструювання сучасного і надійного прикладу для фіксації стану існуючих прикмет, розробка алгоритмів і процедур прийняття рішень, підготовка відповідних методичних рекомендацій для ймовірних користувачів діагностичного засобу.

До сфери педагогічної діагностики слід віднести те, що виступає як безпосередня мета навчання і виховання або як засоби досягнення мети; вивчення психологічних передумов реалізації педагогічних цілей доцільно вважати передумовою психодіагностики.

Психологічна і педагогічна діагностика тісно пов'язані і мають послідовно доповнювати одна одну. Слід підкреслити необхідність і актуальність діагностики виховних процесів, розвиток рівня духовності, моральності. Ці процеси діагностуються найскладніше. Серед невирішених проблем можна назвати недосконалість методик діагностики даних процесів.

У дослідженнях у галузі мистецької педагогіки діагностиці підлягають художні (музичні, хореографічні) здібності, художнє мислення, творчі якості, інші художні параметри (смаки, інтереси, рівень культури тощо), які можуть бути властиві дитині та які стають предметом художньо-педагогічного впливу.

З педагогічної діагностики мають починатися не лише експериментальні дослідження педагогіки мистецтва, а взагалі перші кроки навчання мистецтву. Лише визначивши стан сформованості основних художньо-творчих якостей, вчитель планує стратегію майбутніх дій.

8.2. Сутність та методика розробки критеріального апарату дослідження

Питання виміру тих чи інших педагогічних явищ – найбільш суттєва складова будь-якого педагогічного дослідження. Практика наукового підходу до вимірювання педагогічних явищ переконливо свідчить про необхідність вибору відповідного

«наукового інструментарію». Його складають, перш за все, критерії та показники рівня сформованості предмету, явища, якості або інших складних педагогічних утворень, що досліджуються.

Перед початком будь-якої дослідної експериментальної роботи, як діагностики, так і перетворення, необхідно виробити критеріальний апарат досліджувального явища. Це означає, що будь-який об'єкт, який вивчається, характеризується з різних боків за типовими для нього ознаками. Кожний критерій включає до себе ряд показників. Ступінь прояву тих чи інших показників обумовлює рівень конкретного критерію. Саме за показниками усіх критеріїв у сукупності можна визначити загальний рівень досліджуваного феномену.

Проблема визначення критеріального апарату дослідження у кожному конкретному випадку є найактуальнішою та важливою. Учені, визначаючи сутність основних ключових понять, категорій, явищ, феноменів, що є предметом дослідження, як правило, зауважують на їх складності та інтегрованості. Найбільш складними справедливо можна назвати ті, що мають відношення до художньо-педагогічних явищ. А це, безумовно, актуалізує проблему вибору критеріїв оцінювання. Крім того, у педагогіки існують такі феномени, які дуже важко піддаються вимірюванню. Йдеться про такі з них: світогляд, духовність, духовна культура та інші. Це такі явища, що важко продіагностувати відомими, існуючими перевіреними засобами, вони потребують складної процедури діагностування. Саме до них найбільш важко обирати критеріальний апарат.

Відомо, що критерій – це ознака, на основі якої відбувається оцінка педагогічного явища, його визначення або класифікація (Рудницька О.П.). Розробка критеріїв та їх показників у педагогічному дослідженні нерідко складають один з аспектів наукової новизни багатьох досліджень.

За якою логікою слід вести розробку критеріального апарата, добирати показники, що відповідають рівню прояву того чи іншого критерію? Якщо проаналізувати певну кількість науково-педагогічних досліджень, то можна визначити декілька підходів до розробки критеріїв та показників. По-перше, вибір критеріїв базується на визначеній компонентній структурі досліджуваного феномену і нерідко повністю співпадає з сутністю кожного компоненту, а іноді співпадає навіть за назвою. Наприклад, у дослідженні пропонується компонентна структура художньо-творчої самореалізації, що складається з п'яти функціональних компонентів: емоційно-перцептивний, мотиваційно-вольовий, пізнавально-активний, ціннісно-орієнтаційний, художньо-діяльнісний. Відповідно до компонентної структури

пропонуються і критерії: емоційно-перцептивний, мотиваційно-вольовий, пізнавально-активний, ціннісно-орієнтаційний, художньо-діяльнісний. Інший приклад – дослідження музичного мислення. Якщо визначити, що компонентна структура музичного мислення складається з емоційного, когнітивного, операційного компонентів, то відповідно до них можна використати такі критерії: мотиваційно-емоційний, когнітивного-пізнавальний, операційно-діяльнісний критерії.

Іншу групу досліджень складають ті, в яких критерії відповідають компонентній структурі, але більш повно їх пояснюють, у той же час, кожний критерій відображає функцію того чи іншого компоненту. Тобто можна сказати, що відповідність є, але вона більш конкретизована. Так, наприклад, до компонентної структури музично-виконавської майстерності, що складається з таких компонентів, як: емоційний, нормативний, ціннісний, технічний, публічно-регулятивний, пропонуються наступні критерії: здатність до вираження емоційно-особистісного ставлення до музики; уміння розкрити об'єктивно-нормативний зміст твору; наявність естетично-оцінної реакції на власне виконання; володіння технічними засобами музичної виразності; здатність до комунікативного впливу на публіку в процесі сценічного виконання музики (артистизм).

Отже, дослідження першої та другої групи стикаються за логікою визначення критеріїв, але в останньому прикладі дослідження критерії ще пояснюють кожний компонент.

В іншій групі досліджень вибір критеріїв має логіку протилежну: визначаються аспекти, які є спільними щодо кожного компоненту, саме вони і виконують функцію критерію. Наприклад, креативність – це якість, яка може проявлятися як у виконавській діяльності (виконавсько-інтерпретаційний компонент), так і в пошуково-інформаційній діяльності (пошуково-когнітивний компонент), тобто критерій творчої активності може бути задіяний у двох компонентах. Така логіка потребує більш складного математично-статистичного обчислювання результатів. Аналогічна логіка була використана, наприклад, у дослідженні Н. О. Батюк стосовно художньо-образного мислення молодших школярів. Вибір критеріїв співпадав з розробленою компонентною структурою, але показники деяких критеріїв були спільними. Наприклад, такий показник, як наявність концентрованої уваги і зосередженості у процесі сприймання і навчального матеріалу, і виконавської діяльності школяра стосувався мотиваційно-ціннісного та творчо-діяльнісного критерію; а адекватність словесних характеристик змісту художніх образів стосувалася раціонально-когнітивного, емоційно-емпатичного та мотиваційно-ціннісного критеріїв. Крім того,

автор використовує прямі та опосередковані критерії, що відповідало логіці того, що критерії художньо-образного мислення є не лише мірою його оцінювання, але і його впливу на моральність та позитивне ставлення до національної культури (опосередковані критерії).

Отже, у залежності від побудованої компонентної структури, її складності, обирається і критеріальний апарат: чим складнішим є досліджуваний феномен, тим більш складною, комплексно-інтегрованою буде і модель критеріального апарату.

Один з варіантів розробки критеріального апарату представлений в додатку №3.

Питання для перевірки знань:

1. У чому полягає мета педагогічної діагностики, яке її визначення?
2. Які функції виконує педагогічна діагностика?
3. Особливості педагогічної діагностики у галузі педагогіки мистецтва.
4. Що таке критеріальний апарат дослідження?
5. У чому полягає логіка розробки критеріального апарату.

Завдання для практичних занять:

1. Розробити критеріальний апарат (критерії і показники) щодо оцінювання зазначеного у дипломній (магістерській) роботі ключового феномену.
2. Обґрунтувати вибір критеріїв та показників у відповідності до розробленої компонентної структури феномена, що досліджується.

Література:

1. Бабанский Ю. К. Повышение эффективности педагогического труда / Ю. К. Бабанский. – М., 1982.
2. Битинас Б. П. Педагогическая диагностика: сущность, функции, перспективы / Б. П. Битинас, Л. И. Катаева // Педагогика, 1993. – № 2.
3. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века / Борис Семенович Гершунский. – М.: Изд-во «Совершенство», 1998. – 608 с.
4. Гуревич К. М. Что такое психологическая диагностика К. М. Гуревич. – М.: Знание, 1985. – № 4.

5. Залесский Г. Б. Психологические вопросы диагностики научного мировоззрения / Г. Б. Залесский // Методологические и теоретические проблемы формирования мировоззрения школьников. – М., 1984.
6. Зосимовский А. Б. Критерии нравственного воспитания / А. Б. Засимовский // Педагогика, 1992. – №№ 11, 12.
7. Кобзарь Б. С. Обучение студентов диагностике воспитательной работы / Б. С. Кобзарь, Л. М. Макарова // Педагогика, 1993. – № 1.
8. Олексюк О. М., Ткач М. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: Навч. посібник / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. – К.: Знання України, 2004. – 264 с.
9. Полонский В. М. Оценка качества научно-педагогических исследований / В. М. Полонский. – М.: Педагогика, 1987. – 146 с.
10. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навч. посібник / О. П. Рудницька. – К., 2002. – 270 с.
11. Стрельский В. И. Основы научно-исследовательской работы студентов. Уч. пособие /А. И. Стрельский. – Киев, 1984.
12. Сайт <http://www.enc-dic.com/pedagogics/Metody-Issledovaniija-V-Pedagogike-1043.html>

Тема № 9. Специфіка та особливості проведення констатувального експерименту у галузі мистецької освіти

Констатувальний експеримент – це такий вид педагогічного експерименту, якій дозволяє визначити наступне:

- рівень сформованості у досліджуваних якості, ознаки, навичок, що є науковим предметом певного дослідження;
- взаємозв'язок компонентів у цілісній системі – структурі, що досліджується;
- перевірити ефективність пропонованої методики діагностування певного предмету дослідження;

Мета констатувального експерименту, що проводиться у межах магістерської або дипломної роботи з педагогіки мистецтва, в основному пролягає в площині визначення рівня сформованості музично-естетичних якостей, художньо-естетичних орієнтацій, культури, явищ духовного порядку, навичок музично-творчої діяльності школярів або професійно-педагогічних якостей майбутніх учителів музики, навичок

професійної художньо-творчої діяльності, їх здібностей (фахових, природних. Творчих, розумових тощо).

Констатувальний експеримент здійснюється поетапно. На першому етапі констатувального експерименту визначається критеріальний апарат: критерії та показники, які стають мірою оцінювання досліджуваного феномену.

Потім до кожного показника обираються методи, які найбільш відповідають обраному показнику. Якщо, наприклад, досліджуються показники пізнавального критерію, то не варто обирати творчі завдання. І навпаки, показники творчо-діяльнісного критерію не можна визначати за допомогою анкетування або навчального тесту.

У констатувальному експерименті найчастіше використовують такі методи, як: опитування, анкетування, педагогічне спостереження, творчі завдання, дидактичні завдання, тести вчителів, інші.

Однак, самі по собі вони покажуть лише тенденції або загальні характеристики досліджуваного явища, якостей, навичок. Щоб отримати науковий результат, слід використати математично-статистичні методи. Найпершим і вкрай необхідним вважається вимірювання на основі використання шкал.

Шкала – це рядок цифр у низхідному або висхідному порядку, що мають певний інтервал, кожен з яких відповідає чітко означеним параметрам оцінки. Цей процес нібито кодує рівні якості, які охарактеризовані вербально, у цифровій рядок. Завдяки шкалі ми можемо порахувати усі отримані результати по кожному досліджуваному. Отже шкала спрямована на визначення відповідності явища певному числовому ряду.

Вимірювання здійснюються за допомогою «шкали найменувань», «шкали порядку», «шкали інтервалів», «шкали відносин».

Шкала найменувань найпростіша, вона надає певному об'єкту цифрову позначку, яке не є еквівалентом математичного обмірювання, це скоріше лише знак, цифра, що показує найменування об'єктів. За її допомогою зручно класифікувати об'єкти, визначати кількість їх повторювань у часі, тощо. Їх не можна додавати один до одного та віднімати.

Шкала порядку – це скоріше позначення існуючої різниці між виявленими якістьми досліджуваного об'єкту в різних його варіантах за типом їх ієрархії: в якій мірі краще, швидше, якісніше тощо. За допомогою такої шкали можна охарактеризувати можливі параметри прояву якості та позначити їх певним балом. Такі бали вже можна рахувати.

Наведемо декілька прикладів шкал порядку за критеріями, що найбільш часто використовуються.

Шкала №1, що може бути використана за художньо-когнітивним критерієм у дослідженні студентів:

«3» бали – студенти мають достатній рівень знань, орієнтуються у термінології, розуміють і точно, грамотно відтворюють на інструменті всі виконавські завдання. Уміють аналізувати твори як з точки зору теорії музики, так і з точки зору художнього контексту.

«2» бали – студенти володіють обмеженим колом знань, слабо володіють термінологією, не завжди адекватно передають її у виконанні, можуть аналізувати твір з точки зору теорії, проте не завжди адекватно висловлюють художньо-образний контекст твору.

«1» бал – студенти мають дуже обмежений запас інформації, знання термінології дуже примітивні, не уміють точно передати виконавський еквівалент музичних термінів, не уміють аналізувати твір.

Шкала № 2. Оцінки показників критерію емоційно-образного сприйняття і художньо-естетичного відношення до твору.

«3» бали – студенти проявляли яскраву емоційність як при сприйнятті музики, так і при її виконанні. У них достатній емоційний досвід (адекватно сприймають засоби виразності, характер і стиль музики). Виявляється вибіркоче відношення до репертуару, сформовані інтереси, потреби, бажання, смаки, висока мотивація в реалізації художньо-естетичних потреб.

«2» бали – студенти мають внутрішню музичність, проте емоційно скуті, сприйняття образу адекватне, швидше на інтуїтивному рівні, оскільки емоційний досвід незначний (невеликий запас стильової різноманітності, мало слухацького досвіду), студенти слабо орієнтовані в репертуарі, аби обирати його самостійно або за бажанням для роботи.

«1» бал – студенти не емоційні, погано розвиваються у плані музичності, емоційності як сприйняття, так і виконання. Емоційний музичний досвід дуже слабкий, малий запас знань репертуару, відсутні переваги, орієнтуються виключно на рекомендації викладача.

Шкала № 3 для оцінок показників нормативно-технологічного критерію:

«3» бали – розвиток технічної бази відповідає рівню підготовки, техніка не є самоціллю, підпорядкована виключно художнім завданням, студенти уміють

здійснювати технічну роботу самостійно, при розборі тексту грамотно і адекватно підбирають аплікатуру, виконують пасажі, штрихи.

«2» бали – якість технічної підготовки відповідає нормам, проте не орієнтована на художність. Технічні завдання є самоціллю. При розборі тексту допускається неохайність як в аплікатурі, так і в логіці виконання пасажів.

«1» бал – рівень технічної підготовки слабкий, при роботі над творами відсутні уміння удосконалювати технічну сторону і підпорядковувати її художньому завданню.

Шкала № 4 для оцінки показників інтерпретаційно-виконавського критерію:

«3» бали – образність інтерпретації переконлива, робота над образом ведеться постійно, творчо активно, використовуються асоціативні зв'язки. Наявність адекватності самооцінки, рефлексивність творчого виконавського процесу, наявність самоаналізу процесу роботи над твором, рефлексія власних переживань і т. п.

«2» бали – образність виконання непереконлива, робота ведеться згідно із завданням викладача, ініціативи відносно художньо-виразної інтерпретації не має, міжнаочні зв'язки і асоціативні зв'язки використовуються рідко, епізодично. Адекватність самооцінки виконання епізодична, рефлексія творчого процесу, самоаналіз здійснюються після установки викладача.

«1» бал – виконання формальне, репродуктивне, інтерпретація як така відсутня. Процеси рефлексії творчості відсутні і на цій стадії здійснюються слабо навіть після установки викладача.

Наведені приклади орієнтовані на трибальну шкалу оцінювання, кожна з розроблених шкал відповідає трьом рівням прояву того або іншого показника. «3» бали отримували студенти, які повністю відповідали високому рівню прояву того показника, який досліджувався, «2» бали – частковий, епізодичний прояв, «1 бал» – показники відсутні або слабо виявляються.

Варіанти шкал оцінювання можна представити також у вигляді таблиці.
Додаток № 5.

Шкала інтервалів – шкала оцінювання, що встановлює одиницю виміру. Вона вважається важкою в розробці для застосування у вимірюванні, наприклад, творчих умінь, емоційності, духовної культури тощо. Мається на увазі складні об'єкти, що важко взагалі ретельно дослідити. Однак, застосування інтервалу дає можливість відшукати непрямі ознаки характеристик, врахувати їх в спосіб додання кількісного відсотку від обраного інтервалу.

Шкала відносин має відхідну точку, з якої починається вимірювання.

Математико-статистичні вимірювання завершуються визначенням генеральної сукупності - сума усіх значень, що були отриманні в дослідженні об'єкту. Будь яка частина генеральної сукупності називається *вибіркою*. Результати отриманих даних щодо вибірки записуються в таблиці (табулюються). Вертикаль – записується черга подій або номер досліджуваного, горизонталь - результативність ознаки, що досліджувалася (в балах, оцінках тощо) (*Дивись додаток №17*).

Зазвичай елементи сукупності позначаються ***x_i*** та ***y_i***.

До математичних обчислювань залучаються формули середніх арифметичних величин: середня арифметична - \bar{X} ; медіана - ***Me***; мода – ***Mo***, дисперсію вибірки; стандартне відхилення; довірчий інтервал середньої оцінки з рівнем надійності 0,95; стандартну похибку; найнижчу оцінку (мінімум); найвищу оцінку (максимум); інтервал оцінок у групі; суму (балів оцінок); кількість досліджуваних у групі.

Середнє значення (або середнє арифметичне) утворюється за допомогою ділення суми всіх даних вибірки на число цих даних, в результаті чого ми отримуємо середню оцінку в групі. Цей елемент статистичних параметрів оцінок обчислюється

за формулою $\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}$, де x_i – оцінка або результат i -го досліджуваного, n – кількість досліджуваних у групі.

Медіана – це число, яке є серединою множини чисел; відповідно половина чисел (половина групи) мають значення оцінок більші за медіану, а інша половина чисел (друга половина групи) мають оцінки, менші за медіану.

Порядковий номер медіани обчислюється за формулою:

$$Me = \frac{N+1}{2},$$

де N – число членів у ряду.

Медіана в інтервальному ряду обчислюється за формулою:

$$Me = x_{Me} + \frac{k \left(\frac{N}{2} - F \right)}{f_{Me}},$$

Де x_{Me} – значення нижньої межі медіанного інтервалу;

до – довжина медіанного інтервалу;

N – число членів сукупності ($\sum a f_i$ при сумі малих частот $N = \sum a f_i + 1$);

f_{Me} – частота медіанного інтервалу.

Мода – це значення оцінки, яке повторюється в масиві даних більше за інші значення. Мода, як і медіана, є мірою взаємного розташування значень. Мода рахується по наступній формулі

$$Mo = x_0 + i \frac{f_2 - f_1}{(f_2 - f_1) + (f_2 - f_3)}$$

x_0 – нижня межа модального інтервалу;

i – величина інтервалу;

f_1, f_2, f_3 – частоти передмодального, модального і послемодального інтервалу.

Моду можна визначити також і графічно за допомогою гістограм шляхом поєднання однією лінією середніх крапок в стопці

Розкид отриманих даних в позитивний або негативний бік від середньої величини позначається буквою d , а обчислюється через відхилення кожного значення від середньої (\bar{x}), потім обчислюють середню арифметичну всіх цих відхилень. Чим вона більша, тим більше розкид даних і тим більше різноманітна вибірка. Якщо ця середня невелика, то це свідчить на користь того, що дані більше сконцентровані щодо їх середнього значення і вибірка однорідніша.

Дисперсія – це величина, що характеризує ступінь розкиду кількісних значень величин статистичної вибірки (випадкових величин) щодо середнього значення для цієї вибірки. Вона обчислюється за формулою:

$$D = \frac{n \sum_{i=1}^n x_i^2 - \left(\sum_{i=1}^n x_i \right)^2}{n(n-1)}$$

Стандартне відхилення – це середнє квадратичне відхилення елементів числового ряду від їхнього арифметичного середнього результату. Стандартне

відхилення визначають за формулою
$$S = \sqrt{\frac{n \sum_{i=1}^n x_i^2 - \left(\sum_{i=1}^n x_i \right)^2}{n(n-1)}}$$
, що представляє собою корінь квадратний із дисперсії.

Довірчий інтервал – це інтервал, у межах якого із заданою довірчою імовірністю (в розрахунках прийнято $\alpha = 0,05$) можна чекати значення оцінюваної величини. Цей інтервал застосовується для більш повної оцінки точності в порівнянні з точковою оцінкою та обчислюється за формулою $\bar{x} \pm 1,96 \left(\frac{\sigma}{\sqrt{n}} \right)$, де \bar{x} – середня оцінка в групі; S – стандартне відхилення сукупності оцінок для інтервалу оцінок; n – кількість учнів у групі.

Стандартна похибка — це різниця між гіпотетичною середньою оцінкою та фактичними балами тих, хто проходить тест, яка виникає як міра похибки передбаченої бальної оцінки для окремого учня в групі. Вона обчислюється за

формулою $S \bar{x} = \sqrt{\frac{D}{n}}$, де D – дисперсія, n – кількість учнів в групі.

Розрахунки проводяться спочатку за критеріями: визначається середня арифметична кожного критерію, а потім середня арифметична за сумою усіх критеріїв. Отже скориставшись різноманітними обчислюваннями середніх показників визначаються рівні за отриманими результатами.

Найбільш часто використовують високий, достатній, середній та низький рівні. Інколи використовують лише три рівні. Після отримання математичних показників за рівнями дослідник нібито розкодує отримані результати та охарактеризовує їх, вербально орієнтуючись на динаміку проявів показників.

Інколи для більшої наукоємності отриманих даних проводять кореляційний, дисперсійний або регресивний аналізи. Для обрахунку даних користуються формулами Пірсена або Спірмена (Докладно див.: О. П. Рудницька, А. Г. Болгарський, Т. Ю. Свистельнікова «Основи наукових досліджень»).

Нерідко діагностичні методи виконують і формуючу функцію, якщо дослідник спостерігає таке, то доцільно йому використати метод і в наступному формувальному експерименті.

У ході констатувального експерименту дослідник, завдяки розробленій технології шкалювання та інших математичних обчислюваних процедур, отримує сукупність балів, які набрав кожний досліджуваний упродовж усіх випробувань. Завдяки використанню формули середньої математичної величини отримані бали за кожним набраним критерієм урівноважуються, що дає можливість отримати і сукупний бал, і простежити взаємозв'язки між компонентами структури. Після отримання усіх розрахунків, дослідник поділяє досліджуваних на рівні згідно з набраними балами. Рівнями, як правило, є високий, достатній, середній, низький. Інколи, після отриманих результатів, дослідник не може визначити високий рівень, оскільки ніхто з досліджуваних не отримав необхідну кількість балів за результатами усіх випробувань. Після розподілу досліджуваних за рівнями, слід показати % співвідношення цього розподілу. Однак усі ці процедури здійснюються за математичними підрахунками, а для педагогічного дослідження важливо визначити характеристики кожного рівня. Для цього доцільно повернутися до визначених показників та зорієнтуватися на ступінь їх прояву, що було відображено у розробці шкал оцінювання. Отже, посилаючись на них, можна охарактеризувати кожний рівень. Приклад розподілу студентів за рівнями та їх характеристики представлено у додатку №18.

Питання для перевірки:

1. Мета та завдання констатувального експерименту в педагогічному дослідженні.
2. Якими є основні завдання констатувального експерименту у галузі музичної педагогіки?
3. Які методи застосовуються у констатувальному експерименті?
4. Як розробляється шкала оцінювання у музично-педагогічному констатувальному експерименті?
5. Як здійснюється розподіл досліджуваних за рівнями?

Література:

1. Архипова С. П. Використання методів математичної статистики для перевірки результатів соціально-педагогічного експерименту / С. П. Архипова [Електронний ресурс] // е-журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика,

- тенденції розвитку» / Архів номерів / Випуск № 1 [2009]. Режим доступу http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2009_st_6.
2. Гласс Дж. Статистические методы в педагогике и психологии / Дж. Гласс, Дж. Стенли. – М., 1976. – 495 с.
 3. Ковальчук В. В., Моїсєєв Л. М., Яцій О. М. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. – Одеса: ПНЦ АПН України ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2001. – 218 с.
 4. Методологія і методи соціально-педагогічних досліджень (у першоджерелах, лекціях та практичних завданнях): навчальний посібник / Борисик С. О., Конончук А. І., Яковець Н. І., Щербина Ю. М. – Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ ім. М. Гоголя, 2002. – 287 с.
 5. Методы исследования в педагогике <http://www.enc-dic.com/pedagogics/Metody-Issledovaniija-V-Pedagogike-1043.html>
 6. Николаї Г. Методологія та технологія науково-педагогічних досліджень: Навч. посібник для студентів музично-педагогічних факультетів вищих закладів освіти та аспірантів / Г. Ю. Николаї. – Суми: СДПУ, 1999. – 108 с.
 7. Орлов А.А. Мониторинг инновационных процессов в образовании / А. А. Орлов // Педагогика, 1996. – № 3.
 8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / [З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова та ін.] (За ред. З. Н. Курлянд). – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 495 с.
 9. Рудницька О. П. Основи педагогічних досліджень / О. П. Рудницька, А. Г. Болгарський, Т. Ю. Свистельнікова. – К., 1998. – 143 с.
 10. Структурные средние величины (Мода и медиана)[Электронный ресурс] / Статистика. Режим доступа <http://allstats.ru/?cat=57>
 11. Теория средних величин [Электронный ресурс] / Математика. Новосибирский государственный университет. Режим доступа <http://www.stat-mat.com/?p=398>

Тема № 10. Сутність, завдання та організація проведення формувального експерименту.

Контрольні зрізи у формувальному експерименті

10.1. Сутність, завдання та організація проведення формувального експерименту

Сутність формувального експерименту становить перевірка ефективності пропонованої методики, що розробляється дослідником задля підвищення рівня сформованості досліджуваного феномену.

Методика, що пропонується, обов'язково пов'язана з гіпотезою дослідження. Її можуть складати педагогічні умови, педагогічні концептуальні принципи, окремі методи, серія завдань тощо. У мистецькій педагогіці в основу формувального експерименту в дипломній або магістерській роботі може бути покладено певний проект або захід, що має цілеспрямовану дію на формування або розвиток зазначених якостей, навичок тощо. Він спеціально розроблений автором та містить у собі усі пропоновані складові методики у сукупності. Нерідко такій захід має усі ознаки проекту. Саме у дипломних та магістерських роботах у формувальному експерименті нерідко використовують метод проекту. Це пояснюється тим, що на формувальний експеримент необхідний час, певні умови, наближені до лабораторних, що в межах студентської науково-дослідної роботи важко створити. Саме проект дозволяє водночас створити усі запропоновані автором умови, методи тощо, знайти час, залучити більшість досліджуваних, індивідуально підійти до кожного учня, спостерігати за ними під час підготовки до заходу або проекту.

Формувальна методика розробляється автором на основі аналізу методичної літератури, узагальненні педагогічного інноваційного досвіду, деяких попередніх дослідних заходах, у межах яких автор може визначати найбільш суттєві методи впливу на феномен, що формується. На основі усього вищезгаданого автор формує свою методику, ефективність якої перевіряється експериментально.

Перед початком формувального експерименту слід сформувати групи. У формувальному експерименті задіяними можуть бути не менше двох груп: одна група – експериментальна, та, в якій застосовується методика; друга група – контрольна, в ній робота проводиться за загальною методикою. Слід дотримуватися наступних вимог щодо розподілу досліджуваних по групах:

- Кількість досліджуваних у групах має бути однаковою;
- Якість досліджуваних за рівнями по результатах констатувального експерименту має бути приблизно однаковою.

Досліднику необхідно визначити відмінності запропонованої методики від загальної, це дасть можливість знайти спільні критерії та показники для подальшого порівняння результатів. Заняття у контрольній групі повинні проводитися якісно, але за традиційною методикою.

За основу попереднього стану сформованості досліджуваного феномену зазвичай беруться результати констатувального експерименту. В сучасних школах існує практика поділу школярів у класах за окремими принципами: за профорієнтаційним принципом; за принципом урахування мовного фактору; за принципом урахування розумових здібностей та здібностей до навчання тощо.

Бажано, щоб групи були все ж такі однакові за якісними показниками. Якщо в школі немає однакових класів, то варто витримати умови щодо поділу на групи задля формувального експерименту у межах одного класу, скориставшись індивідуально-диференційованим підходом до учнів.

Формувальний експеримент має бути чітко спланованим. У тексті дипломної або магістерської роботи слід розкрити сутність кожного застосованого принципу, логіку етапності, впроваджуваних педагогічних умов. Варто скористатися принципом послідовності та поетапності, поступово впроваджувати методику, визначивши мету кожного етапу. У цьому процесі слід орієнтуватися або на компонентну структуру досліджуваного феномену, або на розроблені критерії та показники, спрямовувати на кожному етапі увагу на той або інший компонент або критерій.

10.2. Контрольні зрізи у формувальному експерименті

У ході формувального експерименту зазвичай впроваджують два або більшу кількість контрольних зрізів. Це робиться з метою здійснення моніторингу якості запровадженої методики. У випадку, якщо позитивних наслідків не спостерігається при першому контрольному зрізі, варто переглянути пропоновані методи або замінити всю методику повністю. Якщо після першого контрольного зрізу позитивну динаміку вже прослідковано, варто продовжувати експеримент до проведення наступних контрольних зрізів. Можна здійснити контрольні зрізи після кожного етапу; якщо етапи відповідають певному критерію та містять окремі методи, буде

встановлена і окрема оцінка росту того або іншого критерію, відповідно до нього і компонента.

Необхідно вибрати методику задля отримання даних при контрольних зрізах. Доцільніше використовувати ті ж методи, що і в початковому діагностичному експерименті. Але можна підключити й інші методики. Це дозволить забезпечити надійність експерименту.

Останній зріз не є контрольним, він є узагальнюючим, проводиться у кінці експерименту. Він ставить за мету довести ефективність усього методичного комплексу, що застосований у дослідженні. Слід скористатися діагностичними процедурами за визначеними критеріями і показниками, підрахувати отримані дані за кожним досліджуваним і здійснити низку математико-статистичних обчислювань, які допоможуть встановити розподіл досліджуваних за рівнями після завершення експерименту.

Отримані дані слід порівняти з попередніми, пояснити, за рахунок яких методів ефективніше збільшувалися результати, яких методів можна уникнути. Порівняльні результати завжди презентуються з використанням наочних методів, таких як графіки, таблиці динаміки росту, гістограми (Приклади у додатку №6 – оформлення порівняльної таблиці; додаток №10 – порівняльна гістограма).

Тема № 11. Оформлення отриманих результатів

Науково-педагогічне дослідження може бути оформлене у таких наукових жанрах: тези, стаття, методичні рекомендації, диплом, дисертація.

Тези – це основоположні принципи, положення, істинність яких обґрунтовується доказами.

Стаття – науковий твір невеликого розміру, у змісті якого відображаються деякі аспекти дослідження або постановка і актуальність якоїсь проблеми.

Методичні рекомендації – зведення рекомендованих методів, умов, принципів, що є найбільш оптимальним і ефективним для даного педагогічного явища, результати ефективності якого підтверджені або експериментально, або сталим педагогічним спостереженням.

Дипломне дослідження – випускна дослідницька робота студента, яка містить експериментальну дослідно-педагогічну роботу, в основі якої лежить обґрунтована теоретична платформа. Отже вона складається з двох розділів: Теоретичного та дослідно-експериментального. Необхідною вимогою є визначення актуальності

обраної теми, чітке формулювання, мети, об'єкту, предмету, завдань, методів дослідження. Розділи і підрозділи мають бути логічно завершеними. Після кожного розділу узагальнення отриманих теоретичних або експериментальних даних і оформлено у вигляді висновків.

Дипломна робота проводиться студентом на 5 курсі, якщо є рішення Вченої ради університету, може бути проведено на 4 курсі. Базою дипломної роботи є школи, з якими складено угоду про співпрацю. Можна виконувати дипломне дослідження на замовленні шкіл або позашкільних закладів освіти, на замовлення дитячих будинків творчості. У такому разі обов'язковим є детальний методичний опис формувального експерименту, який може містити у додатках проект, що виконаний на замовлення.

Констатувальний експеримент є чітким описом параметрів і критеріїв оцінки діагностованого об'єкту або явища. Формувальний експеримент або формуючі досліді – методичні рекомендації, ефективність яких доведена експериментально.

Завершує дипломну роботу висновок, де відображені закінченість вирішення поставлених завдань, результати запланованих процедур, загальна інтерпретація проведення дослідження та його висновків.. Описані труднощі, з якими зіштовхнувся дослідник у ході роботи, а також визначено коло питань для подальших досліджень теми.

Успішне написання і захист дипломної роботи є показником готовності студента проводити на практиці дослідно-експериментальну роботу поряд з навчально-виховною.

Плануючи роботу над магістерською роботою, слід враховувати основні її етапи, а саме:

1. Підготовчий етап: попереднє планування дослідження, ознайомлення з науковою літературою за темою, оволодіння методами дослідження; пробні експерименти і спостереження; консультації зі спеціалістами; організація особистого «наукового архіву» – вибір системи зберігання первинної наукової документації; оглядовий реферат за темою.
2. Науково-дослідницька робота: уточнення робочого плану, накопичення власних наукових фактів, інформація на тему дисертації, оформлення попередніх наукових результатів, обговорення орієнтованих висновків, організація дослідних експериментів, спостережень або розробок, завершення планових і додаткових робіт за темою.

3. Робота над матеріалами дослідження: план магістерської, чорнові варіанти рукопису, доповідь на захист, ілюстрації і додатки, консультації по дисертації в цілому, остаточні варіанти дисертації і автореферати.
4. Оформлення магістерської роботи і підготовка її до рецензування і захисту.

Найбільш логічним є вибір теми для магістерської роботи з галузі фахового навчання майбутніх фахівців. У цьому разі варто скористатися асистентською практикою на кафедрі та в її межах провести усі етапи експериментального дослідження.

Основним результатом експериментального етапу є підвищення рівня зазначеного феномену на основі побудованої методики. Узагальнення результатів та аналітична робота щодо них відображена у висновках.

Наприкінці магістерської роботи слід вказати майбутні наукові перспективи щодо досліджуваної проблеми.

Технічними вимогами до оформлення магістерської роботи є наступні:

Обсяг роботи: 60-70 сторінок комп'ютерного набору (14 шрифтом через 1,5 інтервалу. Поля: праве - 30 мм, ліве - 10 мм, верхнє та нижнє - 25мм). Список літератури і додатки в обсяг роботи не враховуються.

Робота обов'язково повинна містити власне емпіричне дослідження автора.

Співвідношення теоретичної і практичної частини: 40% тексту повинна складати теоретична частина, 60% - опис емпіричного дослідження або обґрунтуванні методичної основи роботи (визначенні педагогічних умов або узагальнення існуючих методичних розробок,

Використаних джерела має бути від 45 – 55 позицій, серед них можуть бути та бажано вказати джерела іноземними мовами (мінімум 3), на які автор спирався у ході теоретичного або емпіричного дослідження.

Кількість застосованих методик: мінімальна кількість – 4 . Це може бути застосований тест, розроблені творчі завдання, анкетування, спостереження, що склали предмет математичного обчислювання (вони повинні містити щонайменше 12 шкал по три, якщо передбачено отримання 3-рівневої позиції досліджуваного об'єкту).

Базою дослідження для магістрантів може бути я школа, позашкільний заклад., так і студенти, що навчаються дисциплінам на відповідній кафедрі. Кількість досліджуваних має відповідати необхідній статистичній виборці для здійснення порівняння в контрольній та експериментальній групах, а саме: за умови групового дослідження 80-90 осіб, за умови індивідуального - 50-60 осіб. Якщо

індивідуальні заняття дозволяють залучити меншу кількість досліджуваних, це питання обговорюється на засіданні кафедри та встановлюється виняткова умова з відповідним математично-статистичним обчислюванням. Обов'язкове використання методів статистичної обробки емпіричних даних.

На захист магістерської роботи магістрант обов'язково має представити протоколи емпіричного дослідження (бланки опитувальників, заповнені досліджуваними, заповнені анкети, виконанні творчі завдання тощо). Вони можуть бути представленими у додатках. У додатках може бути представлений і проект заходу, плани уроків, за рахунок і на основі яких проводилося дослідження .

Титульний аркуш містить (у такій послідовності):

- назву міністерства (нова назва міністерств); вищого навчального закладу та підрозділу, кафедри де виконано дипломну або магістерську роботу
- гриф допущення до захисту з підписом завідуючого кафедрою, де виконувалася робота;
- повну тему роботи;
- прізвище, ім'я, по батькові автора роботи;
- відомості про наукового керівника;
- місто і рік виконання.

До захисту студент має мати дві надрукованих примірника роботи, рецензію та відгук наукового керівника; матеріал для презентації (у якості потреби). У випадку необхідності проведення презентації студент має попередити організаторів захисту про необхідність її технічного забезпечення.

ДОДАТКИ*

Додаток №1

**Приклад обґрунтування актуальності теми дослідження
(на прикладі дипломної роботи «Педагогічні умови формування творчого сприйняття музики у підлітків».**

У світлі Національної концепції виховання, концепції художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладах України підкреслюється, що серед різноманітних засобів впливу на дітей і молодь чи не найвищий виховний потенціал належить мистецтву з притаманними йому можливостями формувати свідомість і підсвідомість, інтелектуальну, емоційно-почуттєву та вольову сфери, моральність естетичну культуру та взагалі творчу особистість. Мистецтво - це своєрідний камертон цивілізації, універсальний спосіб мислення, здатний формувати не просто людину розумну, а людину духовну. Мистецькі дисципліни розглядаються щонайперше як засіб виховання емоційно-почуттєвої сфери учнів, сенсорних і спеціальних художніх здібностей (зорової пам'яті, музичного слуху, відчуття ритму, пластики рухів тощо). Але завданню формування творчої особистості належить головна роль. Сучасна науково-педагогічна думка прагне найбільш повно розкрити вчителю сутність та закономірність процесу творчого розвитку особистості, що обумовлено завданнями національної доктрини освіти України, яка актуалізує необхідність творчого розвитку кожної особистості. Вирішення цього завдання можливо лише за умови активізації творчості у всіх ланках уроків мистецтва взагалі та музики зокрема.

Звісно, що мистецтво відбувається тоді, коли об'єктивна реальність переосмислюється творчим суб'єктом (митцем) і перетворюється ним на художню реальність за законами того чи іншого виду мистецтва. Отже, суттю мистецької діяльності є творчий акт переосмислення та перетворення. Тому мистецька діяльність за відсутності творчості позбавлена будь-якого сенсу: якщо діяльність будівельника, кравця, лікаря, навіть учителя може бути нетворчою (вона буде неефективною, але не зникне), то діяльність митця без творчості просто не виникне. Це дає підстави вважати мистецьку діяльність найвищим проявом творчості.

Здатність до творчості виокремлює людину з усього живого світу. Створення нового або відкриття невідомого у відомому дозволяє людині зростати не лише професійно, а й духовно. Тому процеси спілкування дитини з мистецтвом, вплив мистецтва на дитину розглядається як ключовий арсенал формування творчої особистості в педагогічній думці минулого та сучасності. Так психологічні теорії розвитку творчості, творчих здібностей та творчих якостей досліджували Л. Виготський, Є.Голубєва, Ю.Гильбух, М.Гамізо, С.Дружинін, В.Леві, А.Леонтьєв, М.Лейтес, С.Максименко, А.Маслоу, С. Рубінштейн, Г. Сельє, С.Сисоєва, В. Чурбанов, К. Юнг. Педагогічні аспекти формування творчої особистості досліджували В. Абрамян, А. Блонський, Д. Богоявленська, В.Зябкін, П.Каптерев, Б.Коротяєва, К.Нікандров, В. Сухомлинський, С.Соловейчик, В. Сластьонін, А. Ухтомський, К. Ушинський.

Питання впливу мистецтва на особистість в науці розглядається з точки зору культурології, психології художньої творчості, мистецької педагогіки, музичного виховання. Культуротворчий вплив мистецтва на особистість відображено у наукових працях М.Бахтіна, П.Гуревича, Л.Герасімової, М.Когана, С.Рубінштейна, Л.Столовича та інших. В дослідженнях Б.В.Асаф'єва, Б.Теплова, А.Щербо, Н.Ветлугіної, сучасних учених В.Колосок, С.Науменко, В.Петрушина, В.Ражнікова та інших доведено вплив музикування дітей на їх творчу активність, загальну креативність, навички самовираження.

Найбільшої уваги вчені приділяють процесу сприйняття музики як основному механізму впливу музики на особистість. Актуалізація питання адекватності сприйняття творів художнього мистецтва як фактору впливу творів мистецтва на розвиток особистості досліджували А.Коморова, В.Медушевський, Л.Масол, Г. Падалка, Л.Печко, О. Рудницька, О. Ростовський

Аналіз психолого-педагогічної літератури вказує на те, що тема творчого розвитку особистості далеко не нова, однак незважаючи на те, що зусилля, спрямовані на розвиток творчої особистості множаться з кожним днем, досягти бажаного ефекту досить складно, і по вираженню В.А.Сухомлинського, ця тема дотепер є одним, з ділянок "педагогічної цілини" і потрібно зусилля як теоретиків так і практиків до організації музично-виховного процесу таким чином, щоб він дійсно впливав на розвиток творчої особистості кожного учня.

Наочні приклади містять матеріали з дисертаційних досліджень М.І.Сибірякової-Хіхловської, Лю Цяньцнь, Ван Бін, які навчалися в аспірантів ПНПУ імені К.Д.Ушинського кафедри музичного мистецтва та хореографії

У художньо-естетичному вихованні, як стверджують науковці мистецької освіти, виявилися суперечності між високим виховним, творчо-розвиваючим потенціалом мистецтва і недостатньо ефективним його використанням у школі, особливо в період формування особистості, тобто в підлітковому віці. Це породжує такі негативні явища, як не розуміння естетичної значущості справжніх художніх цінностей, поширення примітивних зразків масової культури в учнівському підлітковому середовищі, нерозвиненість емоційно-почуттєвої сфери, низький рівень естетичної свідомості школярів, відсутність у них справжньої духовності.

Одним з шляхів вирішення цих питань є орієнтація на комунікативну функцію музики, яка сьогодні є дуже актуальною, тому, що саме в основі цієї функції полягає процес сприйняття музики, її розуміння, творче використання її мови задля самовираження, розвиває творче мислення. На це звернуто увагу в дослідженнях Н.Гуральнік, Ю.Фохт-Бабушкіна, Л. Новикової, А.Сохора, О.Рудницької.

Між тим, подальшого наукового пошуку потребує методичне забезпечення формування творчого сприйняття музики школярів з урахуванням їх вікових особливостей, визначення та експериментального підтвердження педагогічних умов, конкретних засобів, відбору музичного репертуару, що дозволить зробити процес формування музики більш творчим саме для школярів підліткового віку.

Отже – прагнення до використання творчого потенціалу музичного сприйняття в процесі роботи з підлітками як резерву їх творчого розвитку спонукало нас до вибору теми дипломного дослідження: **“Педагогічні умови формування творчого сприйняття музики у підлітків”**.

Додаток №2.

Визначення поняття “музичне сприйняття” у науковій музичній думці

	Музичне сприйняття – це...
О.Костюк	...музичне перцептивне дійство у процесі якого відбувається активне ставлення суб'єкта до музики що сприймається. Це ставлення визначається системою музичних уподобань, інтересів, що формуються у процесі засвоєння ними музичного мистецтва, і в свою чергу, істотно впливають на результати і на сам процес сприйняття [33, 344-345].
В.Медушевський	...складна, історично та соціально обумовлена діяльність, яка складається з різних процесів – пізнавальних, емоційних та емоційно-оцінних [40, 19].
Є.Назайкінський	...сприйняття, спрямоване на збагнення та осягнення тих значень, якими володіє музика як мистецтво, як особлива форма відображення дійсності, як естетичний художній феномен [45, 91].
В.Петрушин	...процес декодування слухачем почуттів та думок, що закладені у музичний твір композитором та відтворені виконавцем [52, 54].
О.Ростовський	...процес формування музичного образу у свідомості слухача [60, 12].

О.Рудницька	...специфічний вид узагальненої духовно-практичної діяльності, яка не обмежується перцептивним актом, а включає рівень емоційно-сміслового осягнення змісту музики у провідних формах спілкування з нею :слуханні, виконанні, творчій імпровізації, критичному судженні [64, 3-4)
А.Сохор	...діяльність людини (соціальної групи чи суспільства у цілому), яка полягає у духовному осягненні творів музичного мистецтва [68, 89].

Додаток № 3

Приклад заповнення змістовної таблиці

Критерії, показники та методи рівня сформованості художньої компетентності

№	Критерії	Показники	Методи
1	Художньо-мовний, комунікативний	<ul style="list-style-type: none"> • Наявність знаково-графічної освіченості (нотація, фіксація ритму, сценографія, фіксація танцю). • Певний рівень накопиченого термінологічного багажу, розуміння художньої сутності термінів. • Розуміння пластико-артикуляційної та інтонаційної основи мови фахового виду мистецтва при його сприйнятті 	<p>Дидактичні завдання (робота з художнім текстом);</p> <p>Анкетування;</p> <p>Творчі завдання;</p> <p>Використання термінологічного словникового запасу в самостійній роботі, у складанні колоквіумів</p>
2	Полікультурно-пізнавальний, герменевтичний	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Усвідомлення ладово-інтонаційних (у музиці), лексично-інтонаційних (у хореографії), жанрових, стильових ознак не фахового для студента виду мистецтва. ▪ Художньо-ціннісне ставлення до мистецтва, якісний та свідомий вибір художньо-естетичних уподобань. 	<p>Презентація самостійної роботи, анкетування, педагогічне спостереження;</p> <p>творчі завдання; звукові анкети, відео-анкети</p>

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Адекватність операційно-аналітичних мисленневих процесів у розумінні і обговоренні образів торів не фахових видів мистецтва. 	
3	Художньо-виконавський, інтерпретаційний	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Грамотне розучування, виконання та пояснення на уроках художнього тексту (музичного твору, вправ екзерсису). ▪ Наявність певного рівня сформованості техніки виконавських прийомів, практичне втілення накопичених знань щодо інтерпретації. ▪ Наявність творчо-виконавської рефлексії, певного емоційного досвіду. 	Презентація самостійної роботи, педагогічне спостереження, метод оцінки незалежних суддів, співбесіди, завдання на самооцінку, анкетування
4	Методико-педагогічний, самоорганізаційний	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Художньо-пошукова активність під час самостійної роботи над твором та під час позааудиторних творчих заходів. ▪ Наявність навичок самостійного добору методів у вирішенні виконавських задач; ▪ Самоорганізація тренувального процесу або домашньої виконавської підготовки, адекватність самооцінки навчальної діяльності, виконавських можливостей. 	Педагогічне спостереження за складанням модулів самостійної роботи та академічного репертуару, педагогічної практики, анкетування, бесіди

Приклад заповнення таблиці результатів

Результати констатувального експерименту за рівнями		
Високий	Середній	Низький
34 студенти	84 студенти	82 студенти
17%	42%	41%

Варіанти шкал оцінювання

№ рівня	Бали	1 варіант	2 варіант	3 варіант	4 варіант
1	«3»	студенти мають достатній рівень знань, орієнтуються в термінології, розуміють і відтворюють її виконавський еквівалент;	адекватність сприйняття, усвідомленість образу, рефлексивність (наявність самоаналізу, власних переживань і адекватності самооцінювання);	точно виконане завдання;	оригінальний підхід до вирішення завдання, нестандартність рішення, наявність творчої пошукової активності, ініціативність;
2	«2»	студенти володіють обмеженими знаннями, слабо володіють термінологією,	адекватність сприйняття, усвідомленість образу, відсутність адекватної самооцінки та	частково вірно виконане завдання з окремими помилками	вірність, адекватність вирішення завдань при відсутності оригінальності; пізнавальна

		не завжди адекватно передають її у виконавському еквіваленті;	самоаналізу;		пошукова діяльність протікає повільно та за умов стимулювання викладачем;
3	«1»	студенти мають дуже обмежений запас інформації, знання термінології обмежені, не вміють точно передати виконавський еквівалент музичних термінів.	слабкий прояв адекватності сприйняття, та усвідомленості образу, відсутність адекватної самооцінки	переважно невірне виконання завдання;	відсутність творчого підходу до вирішення завдань, переважно репродуктивний підхід до завдань.

Додаток № 6

Приклад заповнення таблиці результативності

Зріз	Група	Відносна кількість учнів за рівнями, %		
		Низький	Середній	Достатній
Початковий	ЕГ	39,13	60,87	0
	КГ	52,17	47,83	0
Після 1-го етапу	ЕГ	4,35	86,95	8,7

	КГ	34,78	60,87	4,35
Після 2-го етапу	ЕГ	0	73,91	26,09
	КГ	8,7	82,6	8,7
Заключний	ЕГ	0	52,17	47,83
	КГ	0	82,61	17,39

Додаток № 7

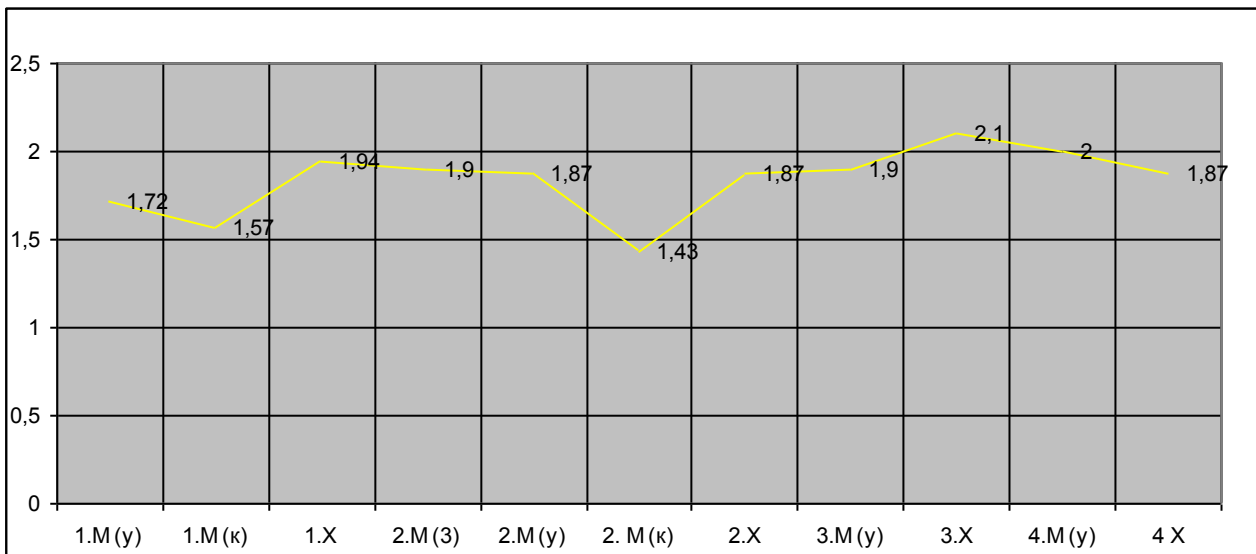

Рисунок 1 Приклад заповнення графіку росту коефіцієнту прояву певного критерію за визначеними групами

Додаток №8

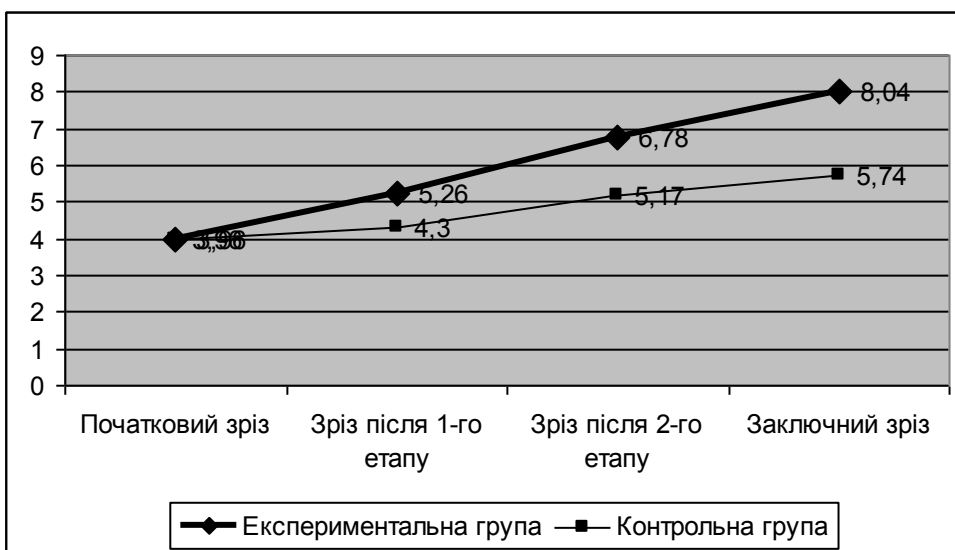

Рисунок 2 . Приклад заповнення графіку результатів контрольних зрізів

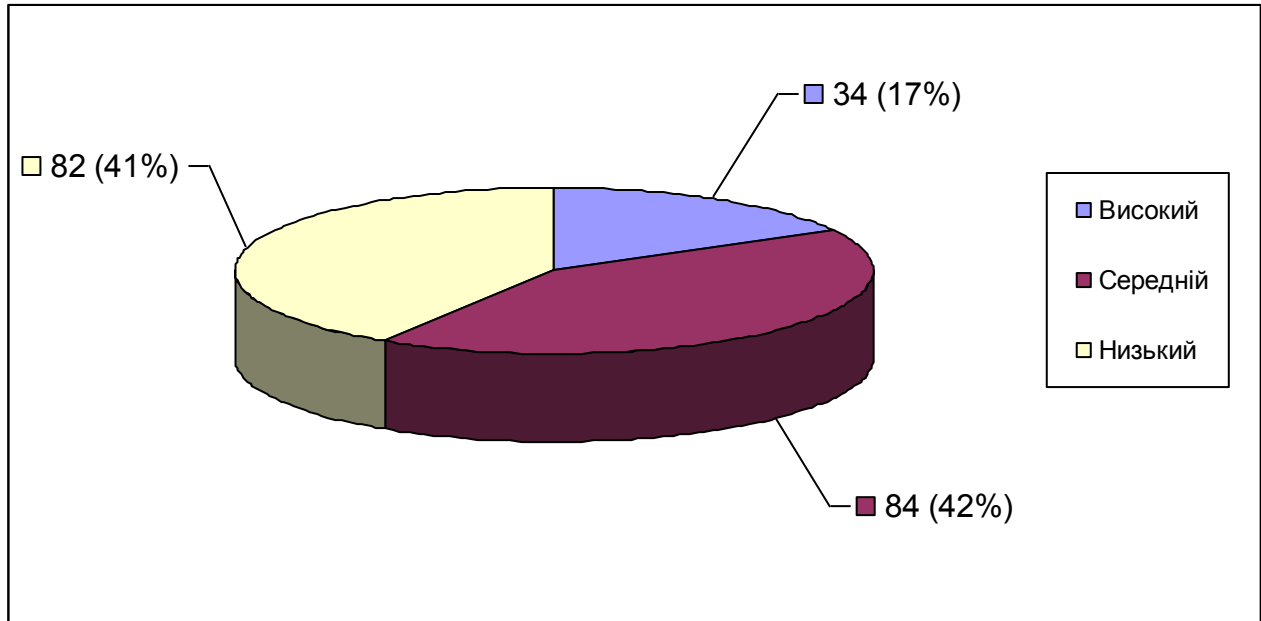

Рисунок 3. Розподіл результативності за рівнями

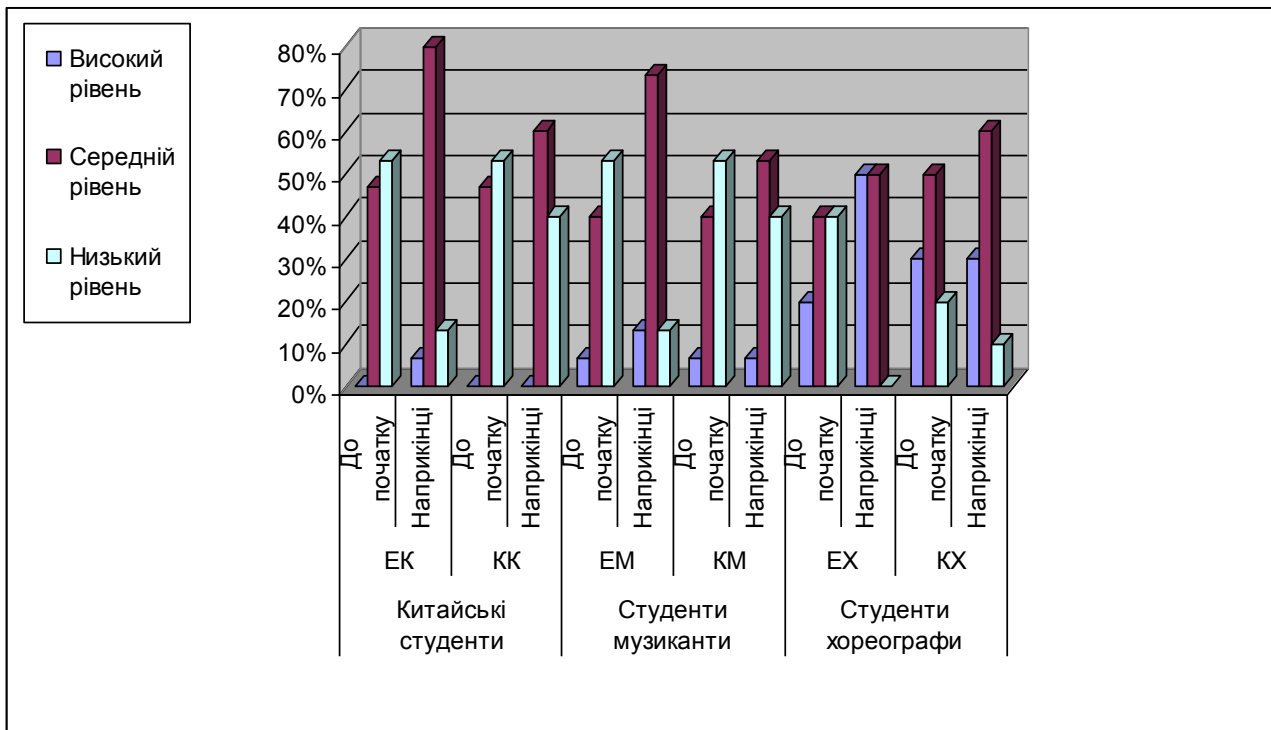

Рисунок 4. Динаміки результативності

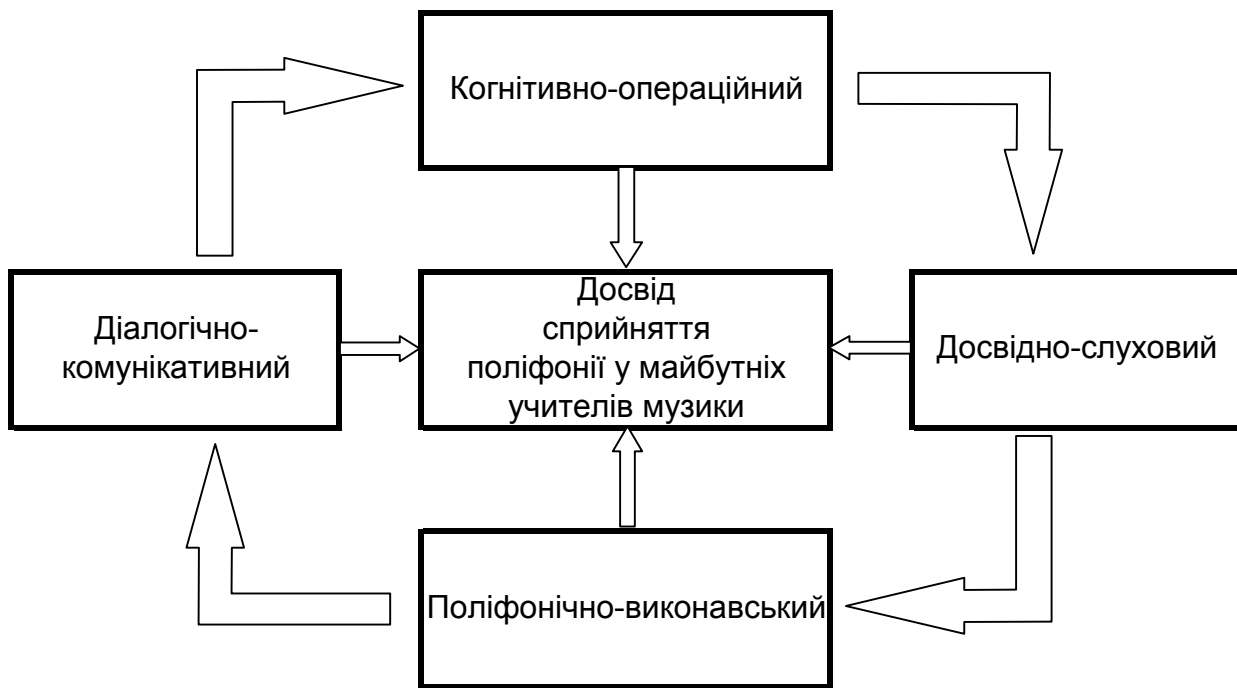

Рисунок 5. Теоретична модель досвіду сприйняття поліфонії у майбутніх учителів музики

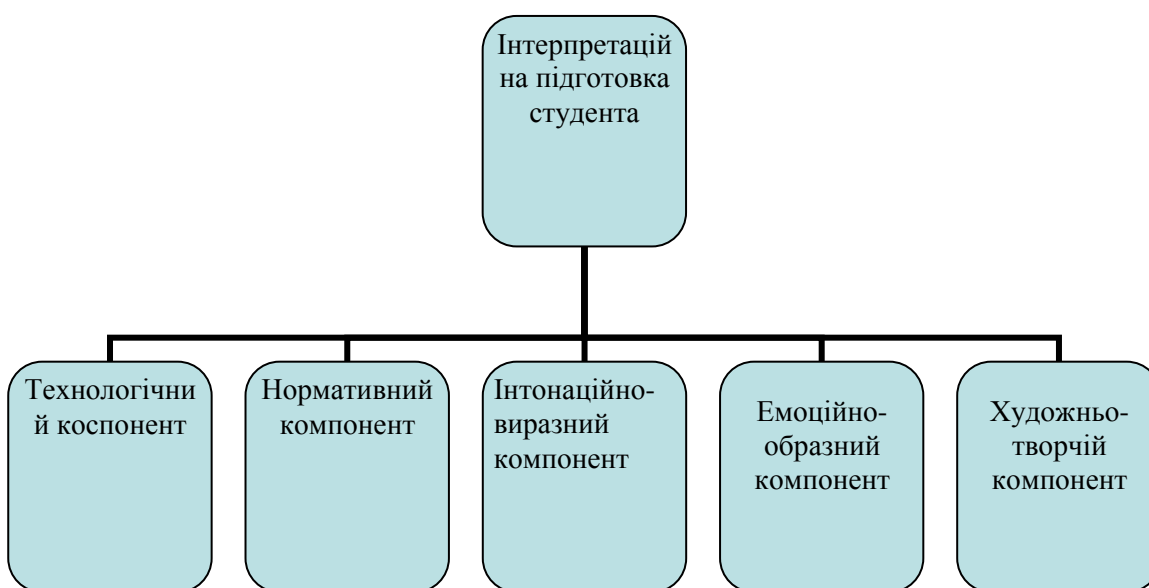

Рисунок 6. Схема компонентної моделі музично-інтерпретаційної підготовки

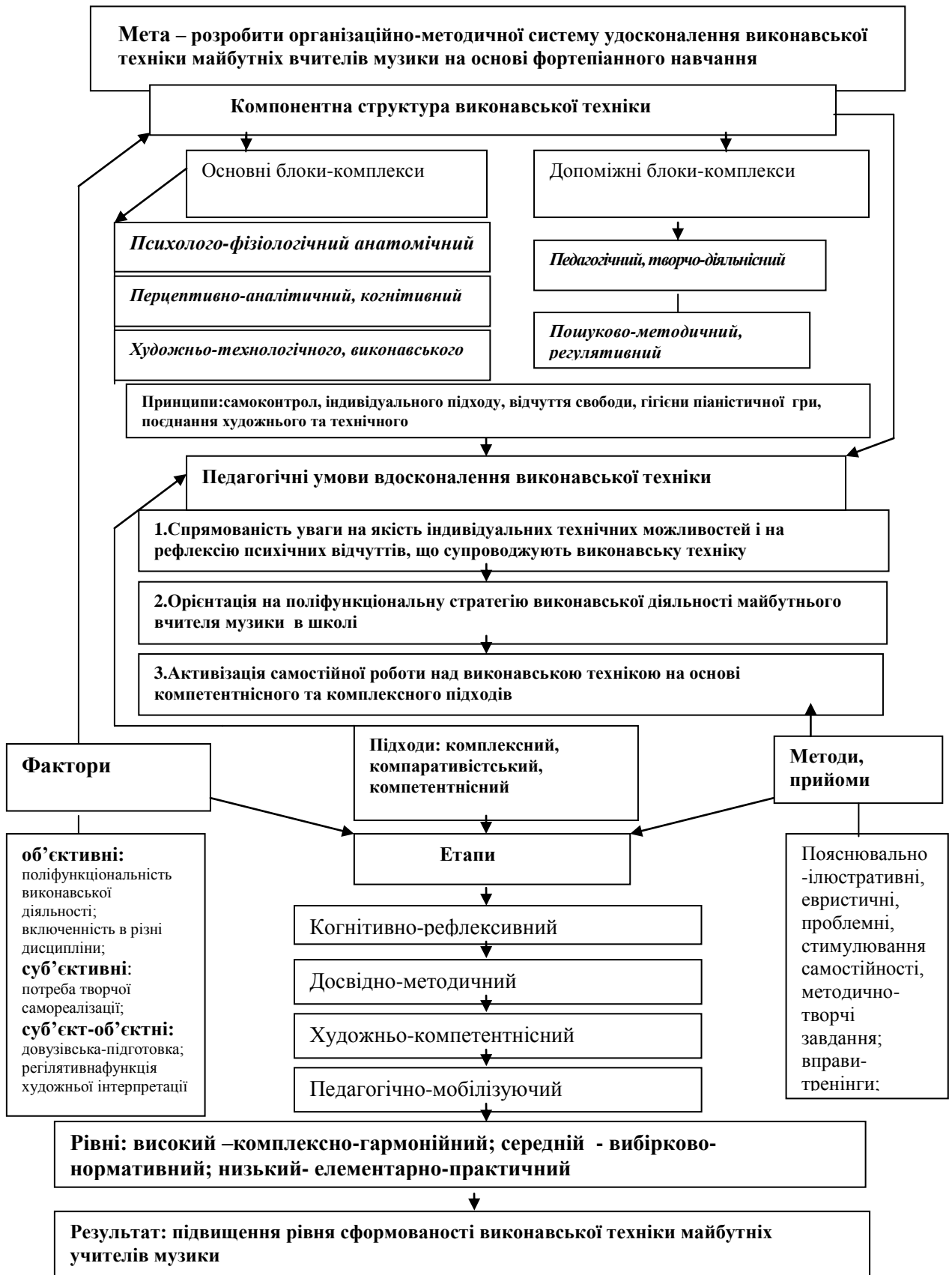

Рисунок 8. Теоретична модель «Чинники впливу на виконавську техніку майбутнього вчителя музик»

**Анкета (для магістерської роботи)
Створена з метою визначення аспектів роботи
над виконавською технікою студентів**

Додаток А.

1. Ваша музична підготовка до вступу в університет (підкреслити)
 - ДМШ
 - Училище. Музична спеціалізована школа
 - Сільська музична школа, клуб або студія
2. Скільки годин в день йде на фортепіанну підготовку:
 - 1 година

- 2 години
 - Більше 2 годин
3. Вважаєте за краще починати заняття з розігрування?
- Так
 - Ні
4. Якщо розіграєтеся, то граєте:
- Гамми
 - Вправи
 - Етюди
 - Фрагменти віртуозних творів, що виконували раніше
5. На яке завдання йде більше часу:
- Вивчення тексту на пам'ять
 - Робота над технікою
 - Робота над звуком
 - Художні завдання
 - Залежно від твору, кожного разу по різному.
6. Оцініть по 4-бальній шкалі технічні можливості вашого піаністичного апарату: – «4», – «3» – «2», – «1»
7. У процесі концертного виконання більше за все переживаєте за:
- Вирішення технічних завдань;
 - Вирішення художніх завдань;
 - Текст (що не забути на пам'ять);
8. У роботі над технікою вважаєте за краще:
- Багато раз програвати повільно і міцно
 - Підбирати доцільні вправи
 - Вирішувати художню задачу, а технічна вирішується паралельно
 - Шукайте свої відчуття піаністичної проблеми, прагнете проаналізувати
9. Який вид техніки для Вас найбільш складний:
- Дрібна пальцева
 - Крупна акордова, октавна;
 - Арпеджіо
 - Складна поліфонічна фактура
 - Все складно
 - Не випробовую складності

10. Для хорошого піаністичного апарату необхідно (відзначте головне або поранжуйте):

- Природна схильність;
- Багатогодинна робота;
- Хороша постановка руки на початковій стадії навчання;
- Уміння «відчувати» клавіатуру, «пристосуватися» до піаністичних труднощів

11. У чому найбільш істотною є причина недоліку піаністичного апарату:

- Скованість рук;
- Відсутність належної уваги до техніки
- Відсутність багатогодинної роботи
- Відсутність умінь підпорядкувати технічне завдання художній.

Дякуємо!

Додаток №16

Приклад складання опитувального листа для школярів

Опитувальний лист

для дітей молодшого шкільного віку – учнів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (музичні відділення).

Мета – визначення стану розвиненості музичного мислення молодших школярів

1. Назви, будь ласка, своє ім'я _____
2. Скільки тобі років? _____
3. В якому класі навчаєшся у загальноосвітній школі? _____
4. Які зазвичай отримуєш оцінки? _____
5. Який урок тобі подобається більше за все? _____
6. Чи виконуєш ти домашнє завдання у повному обсязі? _____
7. Який твій улюблений мультфільм? _____
8. Чи є в тебе улюблена пісня? _____ Яка? _____
9. Чи любиш ти слухати музику? _____ Яка музика подобається? _____
10. Діти люблять грати в різноманітні ігри. Яка гра тобі подобається? _____
11. Зазвичай ти приходиш на урок завчасно

- вчасно
 запізнюєшся

12. Коли ти починаєш якусь справу, то водиш її до кінця
 зупиняєшся на половині
 постійно відкладаєш «на завтра»
13. Чи уважно ти слухаєш те, про що розповідає тобі вчитель? _____
14. Чи виникають у тебе під час уроку запитання до викладача? _____
15. Як ти вважаєш, чи вмієш ти вже грати на музичному інструменті? _____
16. Чи хотілося б тобі створювати власну музику? _____
17. Чи є у вашій сім'ї музиканти? _____ Хто саме? _____
18. Яка музика найчастіше звучить у вашій оселі? _____

Дякуємо!

Додаток №17

Приклад заповнення отриманих даних у таблицю (табулювання даних)

Результати художньо-мовного комунікативного критерію в групі 1. М (музиканти) Додаток Е Табл. 1

№ №	1 показник			2 показник			3 показник			$\sum 1p + \sum 2p + \sum 2p$	Відповідність рівню
	Кількість випробувань		$\sum 1p$	Кількість випробувань		$\sum 2p$	Кількість випробувань		$\sum 2p$		
1	1	1	1	1	2	1,5	2	2	2	4,5	Н
2	1	2	1,5	1	1	1	1	1	1	3,5	Н
3	2	2	2	1	2	1,5	2	2	2	5,5	С
4	2	3	2,5	3	3	3	2	2	2	7,5	В
5	1	2	1,5	2	2	2	2	2	2	5,5	С
6	1	1	1	1	2	1,5	1	2	1,5	4	Н
7	3	3	3	2	3	2,5	2	3	2,5	8	В
8	3	3	3	2	3	2,5	3	3	3	8,5	В
9	1	1	1	1	1	1	1	2	1,5	3,5	Н
10	1	2	1,5	1	2	1,5	1	1	1,5	4,5	Н
11	2	2	2	1	2	1,5	2	2	2	5,5	С
12	1	2	1,5	1	1	1	1	1	1	3,5	Н
13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	Н
14	1	2	1,5	1	2	1,5	1	1	1	4	Н
15	2	2	2	1	1	1	2	2	2	5	С
16	2	2	2	2	2	2	2	2	2	6	С
17	2	2	2	2	3	2,5	2	2	2	6,5	С
18	2	2	2	1	1	1	2	2	2	5	С
19	2	2	2	1	2	1,5	2	3	2,5	6	С
20	1	1	1	1	1	1	2	2	2	4	Н
			Kfp1			Kfp2			Kfp3	101,5	
Kfp			1,75			1,6			1,8	5,1 (середній бал)	Н

Високий рівень 3 студенти =15%

Середній рівень 8 студентів=40%;

Низький рівень 9 студентів=45%; Загальний коефіцієнт художньо-мовного комунікативного критерію в групі 1. М (музиканти) = 1,72, що дорівнює загальному низькому рівню.

Додаток №18

Характеристика та процентне співвідношення досліджуваних за рівнями сформованості художньої компетентності

До *високого рівня* було віднесено студентів, які володіли базовим обсягом та адекватним розумінням знань теоретичних та історичних основ мистецьких дисциплін, специфічних засобів виразності музики та хореографії, їх жанрового і стильового різноманіття у виді мистецтва, що обраний за фаховим напрямком навчання та у виді мистецтва, що не складає фаховий напрямок; вони вміють адекватно та самостійно користуватися знаннями під час сприйняття, виконання художніх творів у комунікативних та інтерпретаційних процесах; студенти вільно та самостійно використовують широкий термінологічний словниковий запас, мають певний рівень володіння комплексом технічно-виконавських, художньо-інтерпретаційних навичок, художнього мислення та творчої рефлексії, методичної самостійності та пошуково-пізнавальної активності в поліхудожній педагогічній сфері. Такий рівень художньої компетентності можна визначити як *полі художній та самостійний* (34 студенти / 17%). До *середнього рівня* було віднесено студентів, які мають базовий обсяг знань з теоретичних та історичних основ музики або хореографії, їх жанрових та стильових особливостей, проте знання виявляються лише по відношенню до обраного фахом виду мистецтва, при цьому обсяг знань потребує поповнення та поглибленого розуміння; термінологічний словниковий запас обмежений, музичне мислення та рефлексія виконавських процесів потребують постійної уваги з боку викладача; технічно-виконавські художньо-інтерпретаційні навички перебувають у процесі становлення та розвитку, тому координація між знаннями та втіленням їх у практику здійснюється під постійним контролем викладача, як наслідок – методична та пошуково-пізнавальна активність у педагогічній поліхудожній сфері слабо виявляється. Цей рівень ми умовно назвали *моно-художній та нормативний* (84 студенти / 42%). До *низького рівня* було віднесено студентів з дуже обмеженим обсягом знань і лише в галузі обраного фахом виду мистецтва, знання слабо усвідомлені; термінологічний словниковий запас обмежується елементарними термінами й поняттями; музичне мислення слабо розвинене; виконавські навички не відповідають етапу навчання, відсутня рефлексія виконавських процесів, відсутній взаємозв'язок між елементарними знаннями та їх застосуванням у виконавстві, що є наслідком слабого рівня грамотності; методична та пошуково-пізнавальна активність не виявляються. Цей рівень ми визначили як *початковий та репродуктивний* (82 студенти / 41%).

4. МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ДО НАПИСАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Перш ніж приступити до науково-педагогічного дослідження, слід взяти до уваги особливості наукового пізнання, а саме: систематичність, послідовність, цілеспрямованість, спланованість.

При організації дослідження слід враховувати значення планової роботи. У плані визначаються: уточнене формування теми, загальні і окремі завдання, методика дослідження, форма подання результатів (стаття, тези, диплом, методичні рекомендації), етапність експерименту, уявна кількість спроб, послідовність їх проведення.

Існують такі форми планування наукової роботи: попередня програма дослідження; план розподілу робіт у часті, плани на день, тиждень, місяць, рік; індивідуальний план, хронометрування результатів праці.

Необхідно враховувати певну поетапність педагогічного дослідження. Доцільно орієнтуватися на три основних етапи:

Перший етап. Вибір об'єктивної галузі дослідження. Визначення проблеми і теми, об'єкту і предмету наукового дослідження. Визначення мети і завдань дослідження як способу конкретизації теми. Формування загальної назви роботи, розділів, параграфів; визначення методологічної і теоретичної основи дослідження, виведення основних і робочих визначень і понять, категоріального апарату як передумови ефективності наукової роботи. Важливо визначити і сформулювати гіпотезу як обґрунтування припущення про результати вирішення поставленої проблеми.

Другий етап. На цьому етапі дослідник відзначає окремі процедури, що забезпечують одержання відсутніх наукових знань, розробляє програму експериментальної роботи з перевірки і уточнення гіпотези. На даному етапі визначається методика дослідження. Методику дослідження складає сукупність дослідницьких методів і заходів.

Третій етап. На даному етапі може уточнюватися і конкретизуватися література з галузі педагогіки, впроваджуються розроблені ідеї у практику. Дослідник при цьому повинен враховувати, що обробка наукової інформації, як правило, повинна йти за її створенням, що дозволяє скоріше завершити цю стадію дослідження, своєчасно виявити помилки, внести необхідні корективи до методики дослідження.

Слід відзначити, що такий розподіл на етапи має умовний характер. У запропонованій послідовності етапів не відображається аналіз роботи над літературою. На наш погляд, ця робота випереджає педагогічне дослідження, продовжується протягом всієї роботи, носить основоположний характер, є теоретичною основою експерименту.

Як рекомендацію до технічної роботи над літературою можна порадити таке:

1. Записи лекцій, конспект книги або статті, що вивчаються, слід робити з одного боку аркуша.
2. Систематизувати записи, матеріали слід за більш зручною для даної галузі і знань схемою.
3. Необхідно дотримуватися етапів вивчення матеріалу:
 - а) ознайомлення, перегортання матеріалу, читання анотації і висновків;
 - б) матеріал читається як роман, і ставляться деякі позначки олівців на полях;
 - в) вивчення з олівцем у руці і конспектування;
 - г) самоперевірка засвоєного – робляться висновки при закритій книзі.
4. Нічого не фетишизувати. Яким би не був великим в очах слухача авторитет лектора або авторитет автора книги, котра вивчається, нічого не треба брати на віру, все потрібно зрозуміти з найбільшою ясністю.
5. Основи науки треба засвоювати надійно.
6. Наука меж не знає, будь-яке питання можна розширити.
7. Негативний висновок у науці не менш ніж позитивний.

1. При визначенні теми дослідження слід дотримуватися наступного:

- А) Актуальність теми дослідження;
- Б) Зацікавленість проблемою;
- В) Практична значущість вірогідних отримуваних результатів у практичній педагогічній діяльності.

2. При визначенні методологічної основи дослідження слід використовувати загальну методологію: філософські концепції і основні положення наукознавства; приватну методологію: результат синтезу філософської методології, наукознавства, логіки, принципових положень і методів науки в їх трансформації в конкретну науку.

Необхідно показати, що загальне визначення методології має два значення, а саме:

– методологія як сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів, що використовуються у науці;

– методологія як галузь знання, що вивчає засоби, передумови і принципи організації пізнавальної і практично-перетворювальної діяльності.

Важливо підкреслити, що сьогодні в методології педагогіки найбільш актуальним і суттєвим є:

- критичний перегляд існуючого понятійного апарату,
- конкретизація понятійно-термінологічного тезаурусу сучасної педагогіки:
- перетворювальні функції методологічного знання: технологія реалізації: перетворювальна роль експерименту, педагогічні виміри.

Детальніше варто зупинитися на тому, що у педагогічній свідомості і педагогічній дослідницькій праці за минулі десятиліття склалися уявлення про трьохступеневу структуру методологічного знання, до якої увійшла матеріалістична діалектика (загально філософський підхід), наукознавство (загальнонауковий і спеціально-науковий підхід). Одна переоцінка цінностей, зміни у світогляді суспільства певною мірою відобразилися і на методології. У даний час йде перегляд і переосмислення деяких ключових понять педагогіки, особливо у галузі системи виховання.

3. При визначення наукового апарату дослідження особливо увагу варто звернути на питання про значення понять у педагогічній науці. У експериментальному дослідженні варто ретельно формулювати понятійний апарат, особливо якщо проблема дослідження стосується питань, пов'язаних з вихованням і розвитком особистості.

Така вимога обумовлена наступними причинами:

- Поняття у педагогіці характеризується як одномірністю, так і неоднозначністю: одні й ті ж питання можуть виступати у взаємозамінних значеннях. Так, наприклад, поняття «розвиваюче навчання» у різних педагогічних дослідженнях може бути і принципом, і законом, і засобом.
- Криза існуючої теорії виховання зробила необхідним перегляд деяких основних визначень. Деякі поняття взагалі неприйнятні для нової концепції виховання. Такими, наприклад, є поняття «гармонійно розвиненої особистості». З'являється тенденція досліджувати визначення, існуючі в історії педагогіки. У цьому аспекті доцільно застосувати педагогічну лексикографію і лексикологію.

Орієнтуючись на те чи інше визначення понять, «учений педагог» спирається у своєму дослідженні на структуру явища, предмету, процесу дослідження, представленому у тому чи іншому визначенні.

Багатоманіття трактовок у науці можна вважати показником її руху, формування. Але при цьому варто завжди дотримуватися правила логіки: перш ніж говорити про який-небудь предмет, необхідно точно визначити терміни, якими належить користуватися. І друге правило, яке дослідник повинен враховувати: прийняти одну із трактовок тієї чи іншої категорії, причому у явному виді, в подальшому суворо її дотримуватися.

4. При застосуванні теоретичних методів дослідження варто визначитися з найбільш ефективними, такими, що відповідають завданню теоретичного дослідження. Важливим є розуміння того, яким чином теоретичні методи застосовуються у мистецьких явищах та мистецькій освіті. Наприклад, як використати метод порівняння в музичному вихованні школярів, метод класифікації у вивченні теми: мова мистецтва тощо.

5. При проведенні педагогічної діагностики слід пам'ятати, що в основі педагогічної діагностики лежить положення К. Д.Ушинського про те, що якщо педагогіка бажає виховувати людей у всіх відношеннях, то вона повинна пізнати його теж у всіх відношеннях. Діагностика як диференційоване знання про одиничне імпліцитно присутня у будь-якому педагогічному процесі, починаючи з взаємодії вчителя і учня на уроці і закінчуючи управлінням системою народної освіти.

При вивченні даної теми слід усвідомити два значення педагогічної діагностики.

1. Педагогічна діагностика є практикою виявлення якості навчально - виховної діяльності, причин її успіху і невдач.

2. Педагогічна діагностика функціонує як напрямок дослідження, що обслуговує цю практику. Завдання діагностики: виявити оптимальні сукупності безпосередньо фіксованих показників факту педагогічних явищ і процесів, це кожний окремо обраний показник тільки з деякою вірогідністю свідчить про цей стан.

На долю педагогічної діагностики випадає конструювання сучасного і надійного прикладу для фіксації стану існуючих прикмет, розробка алгоритмів і процедур прийняття рішень, підготовка відповідних методичних рекомендацій для ймовірних користувачів діагностичного засобу.

6. При організації науково-педагогічного дослідження.

Перш ніж приступити до науково-педагогічного дослідження, слід взяти до уваги особливості наукового пізнання, а саме: систематичність, послідовність,

цілеспрямованість, спланованість. Уся робота має бути цілеспрямованою, системною, плановою, а також творчою. Якщо теоретична робота чітко прослідковує розкриття теоретичної бази дослідження, що вже є в літературі, то формувальна методика – це цікавий проект поєднання наукового пошуку та творчої діяльності в галузі мистецтва.

7. При вивченні теми «Методи збору даних у педагогічному дослідженні» зауважати на тому, що методи збору даних спрямовані на визначення кількісних параметрів досліджуванних сторін певного процесу, об'єкту або явища. Методи поділяються на часткові і загальні:

1. Вивчення документів і результатів діяльності учнів. Форми відбору документів: фронтальний і вибіркового, при цьому документи можуть бути проаналізовані традиційним і формалізованим засобами. Важливим методом є вивчення результатів діяльності учнів, однак слід врахувати, що словесна реакція того, хто перевіряється, і його реальна соціальна поведінка не завжди адекватні. Часто перехід від загальних знань і уявлень про мистецтво до певної практичної діяльності не здійснюється.

2. Спостереження. Основними завданнями методу є: визначення умов, у яких протікає спостереження; опис педагогічного явища, який спостерігається; установлення причинно-наслідкових зв'язків і відношень між явищами і умовами їх протікання на основі наукового аналізу. Спостереженню передують програма, яка включає об'єкт, поставлення мети, складання плану спостереження. Необхідно виділити провідні ознаки, за якими групуються окремі види методу спостереження: за обсягом (проблемні і тематичні); за програмою (розвідувальні і основні); за стилем (включені і невключені); за обізнаністю (відкритий і прихований); за часом (безперервні і дискретні).

3. Опитування: бесіда, інтерв'ю, анкетування.

Питання складаються згідно гіпотезі, яка висувалася.

Цей метод, з одного боку, дозволяє визначити мотивації поведінки, думки, наміри, оцінки, ставлення учнів. З іншого, – обумовлює суб'єктивний характер групи методів опитування.

Анкетування. Метод анкетування класифікується за такими ознаками: за обсягом (суцільне і вибіркове); за способами спілкування (особисте і заочне); за процедурою (групове й індивідуальне); за способами вручення (поштове і роздавальне); ця класифікація зовнішніх факторів анкетування. Існує і класифікація внутрішніх факторів: за змістом (питання про факти свідомості, про

факти поведінки і про особистість респондента); за формою (відкриті питання і закриті, прямі і побічні); за функцією (основні і неосновні). При складанні анкет важливо враховувати вік опитуваних. Питання формувати у доступній формі. Необхідно звернути увагу на зміст питань, вони повинні бути цікавими опитуваним, викликати бажання відповідати на них, у той же час питання повинні відображати сутність проблеми, що вас цікавить.

У музичній педагогіці застосовуються і звукові анкети. У вивченні і узагальненні педагогічного досвіду важливо виокремити різні дослідницькі завдання, цілі, задля яких метод обирається: виявлення існуючого рівня функціонування педагогічного процесу; вивчення ефективності і доступності наукових рекомендацій; вивчення елементів нового у пошуках передових педагогів.

4. Четвертим методом: є тестування. Незважаючи на психологічну сутність і природу походження даного методу, він знаходить широке застосування як в соціології, так і в педагогіці. Цей метод може використовуватися і в музичній педагогіці. Основною функцією тесту є констатуюча функція. Однак, є тести, наприклад, тест репертуарної решітки, який може виконувати формуючу функцію, адже робота з цим тестом передбачає організацію самоаналізу і самооцінку особистості.

Словник наукових термінів

Абстрагування –	мисленнєвий процес відмежування від певних властивостей предмету з метою більш докладного розглядання інших.
Актуальність проблеми дослідження –	теоретичне обґрунтування та доведення того, що досліджувана проблема є сучасною, важливою, необхідною задля певного наукового осмислення та практичного втілення
Аналіз –	мисленнєвий процес розчленування певної цілісності на складові елементи, з метою визначення сутності та структури останньої
Аналітична діяльність –	цілеспрямовані дії на аналіз теоретичних узагальнень щодо досліджуваного феномену з метою формулювання власних умовиводів.
Анкетування –	різновид групи методів опитування, що відноситься до письмових видів опитування, спрямований на визначення рівню знань, ставлень, оцінок тощо, що включає спеціально розроблені питання (відкриті або зачинені) та пропоновані варіанти відповідей, які підлягають математичній обробці.
Бесіда –	метод опитування, що має вільний, співрозмовний характер між респондентом та досліджуваним, це тематично спрямований діалог.
Бінарність –	матричний принцип, що передбачає наявність протилежних точок зору або якостей, на які розраховує дослідник.
Висновки –	умозаключення, узагальнення аналітичної або експериментальної роботи. Висновки завершують дослідження, показують його основні результати як на рівні теоретичних узагальнень, так і емпіричної роботи
Гіпотеза –	передбачення результатів дослідження на основі інтуїтивно-творчого науково-розумового процесу. У

	педагогіці у якості гіпотези можуть виступати пропоновані засоби методичного характеру, що сприяють уникненню визначених проблем
Гістограма –	кількісні співвідношення досліджуваних показників, що визначені і представлені у вигляді прямокутників, площі яких пропорційні. Гістограма є графічним зображенням залежності частоти співпадання елементів вибірки від відповідного інтервалу угруповання.
Графік –	наочний метод, що показує динаміку змін або порівняння отриманих даних у проекції у проекції двох осей – осі «абсцис» і осі «ординат» (x, y).
Дедукція –	метод теоретичного дослідження, що базується на існуючих теоретичних наукових концепціях, має вірогідний характер, оскільки основою дедуктивного методу виступають положення і постулати, які в конкретному дослідженні сприймаються аксіоматично і не потребують експериментального підтвердження. Дедуктивний шлях таким чином має напрям мисленнєвих операцій від узагальненого до конкретного.
Дефініція –	визначення, логічна процедура додання точно і строго фіксованого сенсу поняттю або терміну в даному конкретному дослідженні або в теоретичній концепції.
Динаміка розвитку –	поступові зміни в якостях особистості, що підлягають педагогічному спостереженню та експериментальному дослідженню, в межах якого впроваджують певні процедури, спрямовані на інтенсифікацію розвитку зазначеної якості.
Діагностика педагогічна –	експериментальне дослідження, що дозволяє визначити стан сформованості досліджуваної якості або якості педагогічних процесів. Застосовується у констатувальному експерименті.
Експеримент –	експеримент (від лат. <i>experimentum</i> – спроба,

Експериментальна група –	досвід) – це емпіричний метод наукового пізнання, якій відрізняється від інших активним втручанням дослідника у процес, що досліджується. Експериментом передбачено впровадження певної перемінної між іншими незмінними. Саме експеримент дозволяє встановити причино-наслідкові зв'язки та довести гіпотезу дослідження. група, що створена задля здійснення експерименту, в якій він і впроваджується
Експертне оцінювання –	метод оцінювання складних педагогічних явищ за допомогою кваліфікованих фахівців.
Емпіричні методи –	Методи наукового пізнання, що безпосередньо застосовуються під час дослідження педагогічної реальності з метою отримання основного, базового наукового матеріалу для подальшої роботи у напрямку поліпшення педагогічного явища, що досліджується
Індукція –	метод наукового пізнання, що з'ясовує причино-наслідкові зв'язки між педагогічними явищами, має імовірний характер, оскільки базується на припущенні про існування певної закономірності, котру слід перевірити експериментально. Цей метод веде шлях пошуку від конкретного (емпірично-експериментального) до узагальненого (теоретичних концепцій, положень, закономірностей тощо)
Інтерв'ю –	метод наукового пізнання, що здійснюється шляхом вибіркової співбесіди за визначеною тематикою за спеціально розробленими запитаннями, не втручаючись у процес відповіді та не даючи власних коментарів. Термін прийшов з соціології. Той, хто його здійснює, називається інтерв'юером.
Завдання дослідження	це дії, що віддзеркалюють процеси і результати

–	поступового розкриття тих або інших необхідних знань згідно з планом дослідження.
Категорія –	більш загальне поняття, що позначає основні явища дійсності, предметів пізнання і світу, вони, як правило, не піддаються визначенню в рамках однієї теорії, а часто і в цілому науковому напрямі, дисципліні. Тому використовуються багатьма науками, у межах яких конкретизується їх інтерпретація.
Контент-аналіз –	стандартизований аналіз змісту інформації, що міститься у текстах (аналіз за певними стандартними критеріями).
Констатувальний експеримент –	експериментальний процес наукового пізнання, що ставить за мету вивчення педагогічного явища в умовах його реального існування. Констатувальний експеримент не змінює властивостей і якостей педагогічного явища, а лише констатує його властивості та стан сформованості.
Контрольна група –	група, що задіяна у формувальному експерименті з метою контролю за ефективністю впроваджених методів та формувальних процедур.
Контрольні зрізи –	процедури, що застосовуються у констатувальному експерименті задля визначення ефективності запроваджуваних формувальних процедур.
Критерій –	міра оцінювання, характеристична ознака, на основі якої здійснюється оцінювання
Математико-статистичні методи –	Методи вимірювання – пізнання співвідношень педагогічних явищ за допомогою чисел. В педагогічних дослідженнях – це методи, в основі яких покладено процедуру шкалювання, а саме: переведення встановленого співвідношення явищ у числовий низхідний або висхідний ряд.
Медіана –	це число, яке є серединою множини чисел;

відповідно половина чисел (половина групи) має значення оцінок, більших за медіану, а інша половина чисел (друга половина групи) має оцінки, менші за медіану.

- Мета дослідження –** усвідомлення напрямку стратегії і кінцевого результату дослідницького процесу
- Методи дослідження –** цілеспрямовані підходи, засоби, які дозволяють досягти поставленої у дослідженні мети щодо пізнання або вивчення того, що її складає.
- Методи збору даних –** група емпіричних методів наукового пізнання, спрямована на отримання інформації про педагогічну реальність шляхом ознайомлення, вивчення та узагальнення стану досліджуваного явища у безпосередніх практичних умовах.
- Методологія педагогіки мистецтва –** сукупність теорій, концепцій, наукових положень, принципів, що визначені гуманітарними, психолого-педагогічними науками та мистецтвознавством, на основі яких проводяться дослідження у галузі мистецької освіти
- Методологія науки –** сукупність теорій, концепцій, методів пізнання, на основі яких здійснюється процес дослідження
- Мова науки –** система понять, знаків, символів, створювана і використовувана тією або іншою областю наукового пізнання для отримання, обробки, зберігання і застосування знань.
- Мода –** значення ознаки, яка у вибірці зустрічається найчастіше.
- Модулювання –** різновид теоретичних методів, що дозволяє перенести властивості досліджуваного об'єкту на інший, штучно створений об'єкт з метою більш детального його вивчення.
- Наочні методи –** група теоретичних методів, що відносяться до класу моделювання і дозволяють наочно показати результати досліджування.
- Наука –** творчо-пізнавальна сфера діяльності людини,

	спрямована на розкриття нових знань щодо закономірностей розвитку природи, людини, суспільства.
Наукові підходи –	визначенні аспекти певних наукових теорій, з точки зору яких здійснюється дослідження
Наукова творчість –	розкриття нових знань на основі інтуїтивного відчуття об'єктивно існуючих закономірностей, що стає припущенням і вимагає доказового підтвердження
Наукове мислення –	цілеспрямовані операції мисленнєвих процесів, спрямованих на відображення наукової теорії і практики та створення нового знання.
Науковий апарат дослідження –	сукупність основних атрибутів дослідження, на які опирається автор і які конкретизують стратегію наукового пошуку: це мета, об'єкт, предмет, завдання, методи дослідження та його основні ключові категорії.
Науково-педагогічне дослідження –	цілеспрямована пізнавальна пошукова діяльність з метою здобуття нових знань у галузі педагогіки на основі узагальнення теорії і експериментальної перевірки фактів.
Об'єкт дослідження –	сукупність споріднених елементів, які складають певний змістовно-процесуальний напрямок педагогічної теорії і практики, що визначений для наукового дослідження.
Опитування –	метод наукового пізнання, що здійснюється у процесі спілкування інтерв'юера з респондентом з метою отримати відповіді на спеціально сформульовані питання.
Педагогічне спостереження –	основний емпіричний метод наукового пізнання, що ґрунтується на безпосередньому, цілеспрямованому або опосередкованому сприйманні педагогічних явищ з визначеною дослідницькою метою.
Пілотажне дослідження	попередній пробний експеримент, що

–	здійснюється у більш широкому полі досліджуваних з метою визначення факторів, що впливають на досліджуваний феномен.
Практика –	діяльність, що спрямована на перетворення, на відміну від теорії, яка спрямована на вивчення дійсності та узагальнення думок щодо неї.
Предмет дослідження –	конкретизований феномен дослідницького процесу, що складає певний ракурс, одиницю або атрибут визначеного об'єкту дослідження.
Проективні методи –	група емпіричних методів, що вивчає результати творчих завдань.
Поліфункціональність мистецтва –	сукупність ролей, які мистецтво виконує у суспільстві і в педагогічному процесі зокрема. Поліфункціональність мистецтва дозволяє використовувати його потенціал у широкому колі науково-педагогічних проблем мистецької педагогіки
Поняття –	загальні, суттєві властивості цілих груп (класів) предметів.
Порівняння –	теоретична мисленнєва операція співставлення властивостей однопорядкових явищ, з метою визначення рис схожості та відмінності.
Ранжування –	розподіл матеріалу, що пропонується для оцінювання, в низхідному або висхідному напрямку за визначеним математичним рядком.
Респондент –	той, хто здійснює опитування.
Рисунок –	наочний метод, що дозволяє моделювати властивості досліджуваного феномену у малюнку. У якості наукового методу використовуються схеми, рисунки, гістограми тощо.
Синтез –	поєднання результатів отриманих у процесі аналізу в єдину теоретичну модель або узагальнений висновок.
Схеми –	наочний метод ілюстрації результатів теоретичного або емпіричного дослідження, що

Таблиці –	відноситься до групи методів моделювання. наочний метод, що передбачає створення матриці, в одиниці структури якої вносяться отримані результати.
Тези –	стислий виклад результатів теоретичного узагальнення або експериментального дослідження, що дозволяє попереднє ознайомлення з основними результатами дослідження
Тема дослідження –	локалізована проблема педагогічного дослідження у конкретному визначенні
Терміни наукові –	елементи мови певної наукової галузі знань, що вийшли з побутової мови і набули у науці конкретизованого значення
Теоретичні методи –	сукупність методів, що відносяться до мисленнєвих операцій, застосованих під час опрацювання літературних джерел, теорій, концепцій тощо.
Факт –	елемент емпіричного знання.
Факт науковий –	елемент знання, наявність якого доведена експериментально.
Формувальний експеримент –	експериментальне дослідження з метою отримання або підтвердження факторів, що здійснюють позитивні зміни у педагогічних явищах.
Шкала оцінювання –	шкала – це рядок цифр у низхідному або висхідному порядку, що мають певний інтервал, кожен з яких відповідає чітко означеним параметрам оцінки
Якісна характеристика педагогічного явища –	вербальний опис педагогічного явища: рівнів сформованості досліджуваного феномену.

**Приблизні варіанти контрольних робіт
для перевірки знань за модулями**

Контрольна робота № 1

Варіант № 1

1. Теоретичне питання

Педагогіка як наука, зв'язок педагогіки з іншими науками.

2. Питання до диплому

Обґрунтування проблеми дослідження, формулювання теми дипломної роботи.

3. Практичне завдання

Оформити літературні джерела за науковими вимогами:

А) Бабанский Ю. К. Методология и методика научного поиска. Избр. педагогические труды. – М.: Педагогика, 1989. – С. 435-565.

Б) Організація наукових досліджень. Програма курсу і методичні рекомендації для студентів психолого-педагогічних факультету. – Полтава, ПДПІ імені В. Г. Короленка, 1969. – 35 с.

В) Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.

Варіант № 2

1. Теоретичне питання

Особливості (мета, завдання) педагогічного дослідження.

Специфіка педагогічного дослідження у мистецькій галузі освіти.

2. Питання до диплому

Науковий апарат дослідження Вашої дипломної роботи

3. Практичне завдання

Класифікувати наступні методи дослідження у дві групи: теоретичні та емпіричні

Аналіз, педагогічне спостереження, порівняння, тестування, творчі завдання, анкетування, індукція, класифікація, абстрагування, експеримент констатувальний, експеримент пошуковий.

Варіант № 3

1. Теоретичне питання

Теоретичні методи дослідження

2. Питання до диплому

Педагогічні концепції, що складають методологічну базу Вашого дослідження

3. Практичне завдання

Розробити шкалу оцінювання, використовуючи метод семантичного диференціалу

Варіант № 4

1. Теоретичне питання

Різновиди педагогічного експерименту

2. Питання до диплому

Ключові поняття дослідження, компонентна структура феномену, що досліджується

3. Практичне завдання

Скласти анкету запитань, що дозволяє визначити художньо-естетичні смаки школярів підліткового віку

Варіант № 5

1. Теоретичне питання

Критеріальний апарат дослідження

2. Питання до диплому

Здійснити порівняння декількох визначень ключового поняття Вашого дипломного дослідження

3. Практичне завдання

Скласти гістограму, яка відображує порівняльні результати констатувального та формувального експерименту.

Варіант № 6

1. Теоретичне питання

Основні завдання методичних рекомендацій

2. Питання до диплому

Описати діагностичні методики, що використані у констатувальному експерименті

3. Практичне завдання

Розробити творчі завдання щодо визначення рівня сформованості образного мислення школярів молодшого віку.

Контрольна робота № 2

Варіант № 1

1. Теоретичне питання

Порівняльна характеристика наукової та побутової мови.

2. Питання до диплому

Обґрунтування проблеми дослідження, формулювання теми дипломної роботи.

3. Практичне завдання

Класифікувати наступні методи дослідження у дві групи: теоретичні та емпіричні

Аналіз, педагогічне спостереження, порівняння, тестування, творчі завдання, анкетування, індукція, класифікація, абстрагування, експеримент констатувальний, експеримент пошуковий.

Варіант № 2

1. Теоретичне питання

Специфіка педагогічного дослідження у мистецькій галузі освіти, його мета та завдання.

2. Питання до диплому

Доведіть актуальність обраної теми дослідження

3. Практичне завдання

Враховуючи правила заповнення першоджерел, розробіть бібліографічну довідку щодо проблем музичного виховання школярів

Варіант № 3

1. Теоретичне питання

Емпіричні методи дослідження

2. Питання до диплому

Логіка розробки рівнів сформованості Вашого предмету дослідження

3. Практичне завдання

Розробити шкалу оцінювання творчих завдань школярів

Варіант № 4

1. Теоретичне питання

Педагогічні принципи, фактори та умови у контексті розробки методичних рекомендацій

2. Питання до диплому

Сформулюйте висновки до теоретичного розділу Вашої дипломної роботи

3. Практичне завдання

Скласти анкету запитань, що дозволяє визначити пізнавальний інтерес школярів до музичного мистецтва.

Варіант № 5

1. Теоретичне питання

Логіка проведення формувального експерименту

2. Питання до диплому

Які концепції українських науковців склали методологічну базу дослідження?

3. Практичне завдання

Заповнити таблицю педагогічних спостережень за активністю школярів на уроках музики.

Варіант № 6

1. Теоретичне питання

Специфіка використання теоретичних методів дослідження у галузі мистецтва

2. Питання до диплому

Теоретична модель предмету вашого дослідження

3. Практичне завдання

Розробити творчі завдання щодо визначення рівня сформованості художньої культури підлітка.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Абдуллин Э.Б. Методологический анализ проблем музыкальной педагогики в системе высшего образования: Учебное пособие к спецкурсу. М.: Изд-во Прометей МПГУ им. В.И.Ленина, 1990. - 186 с.**
2. Абдуллин Э.Б. Модель методологической подготовки учителя музыки // Методологические проблемы музыкальной педагогики. Материалы межреспубликанской научно-практической конференции. М.: МПГУ им. В.И.Ленина, 1991. - С. 108-112.
3. 3. Абдуллин Э.Б. Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе: Пособие для учителя. М.: Просвещение, 1983. - 112 с.
4. 4. Абдульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. М.: Наука, 1980. - 337 с.Алексеев И. С. Наука // БСЭ. – 3-е изд. – 1974. – Т. 17. – С. 969-978.
5. Алексеев П. Н. Теория познания и диалектика: Учебные пособия для вузов / П. Н. Алексеев, А. В. Панин. – М.: Высшая школа, 1991, – 383 с.
6. Апраксина О.А. Методика музыкального воспитания в школе.- М.: Просвещение, 1983. 222 с.
7. 18. Апраксина О.А. Методика развития муз. восприятия: Учебное пособие. М.: МГПИ им. В.И.Ленина, 1985. - 61 с.
8. 19. Апраксина О.А. О праве учителя музыки на эксперимент // Музыкальное воспитание в школе. Вып.13. М.: Музыка, 1978.- С. 66-76.
9. 20. Апраксина О.А. Современный ребенок и музыка // Музыкальное воспитание в школе. Вып.8. М.: Музыка, 1972. - С. 38-48.
- 10.Афасижев М. Н. Искусство как предмет комплексного исследования / М. Н. Афасижев // Методологические и научные аспекты системного исследования. – М., Знание, 1983.
- 11.Бабанский Ю. К. Повышение эффективности педагогического труда / Ю. К. Бабанский. – М., 1982.
- 12.Бергер А. Заповеди студентам и молодым ученым / А. Бергер // Наука и жизнь, 1969. – № 6.
- 13.Битинас Б. П. Педагогическая диагностика: сущность, функции, перспективы / Б. П. Битинас, Л. И. Катаева // Педагогика, 1993. – № 2.

14. Вернадский В. И. Научная мысль как планетарное явление / В. И. Вернадский. – М.: Наука, 1991. – 2 с.
15. Волкова Н. П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н. П. Волков. – Київ: Видавничий центр Академія, 2001. – 576 с.
16. Гершунский Б. С. Педагогическое науковедение / Б. С. Гершунский // Советская педагогика, 1989. – № 10.
17. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века / Борис Семенович Гершунский. – М.: Изд-во «Совершенство», 1998. – 608 с.
18. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
19. Готт В. С. О формировании нового типа педагогического мышления / В. С. Готт // Философские науки, 1985. – № 3.
20. Гуревич К. М. Что такое психологическая диагностика. – М., Знание, 1985. – № 4.
21. Загвязинский В. И. Развитие педагогического творчества учителей / В. И. Загвязинский. – М., 1988. – № 6.
22. Залесский Г. Б. Психологические вопросы диагностики научного мировоззрения // Методологические и теоретические проблемы формирования мировоззрения школьников. – М., 1984.
23. Зосимовский А. Б. Критерии нравственного воспитания / Педагогика, 1992. – №№ 11, 12.
24. Кабалевский Д.Б. Воспитание ума и сердца: Книга для учителя / Сост. В.И.Викторов. М.: Просвещение, 1981. - 192 с.
25. Кабанова Меллер Е.Н. Психология формирования знаний и навыков у школьников. - М.: АПН РСФСР, 1962. - 372 с.
26. Каган М.С. Музыка в мире искусств. СПб.: Ut, 1996. - 232 с.
27. Каган М. С. Философия культуры. Становление и развитие / М. С. Каган. – Издательство «Лань», 1998. – 434 с.
28. Категории философии и категории культуры / М. А. Булатов, В. А. Звиглянич, Е. И. Андрос, В. Г. Табачковский, С. А. Кошарный, Е. К. Быстрицкий [ответственные редакторы М. А. Булатов, В. Г. Табачковский]. – К.: Издательство «Наукова думка», 1983. – С. 3-263.
29. Киященко Н.И. Культурологическая роль интонации и подготовка учителя музыки // Музыкальное образование и подготовка учителя музыки: Взгляд в

- XXI век: Материалы Междунар. научн.-практ. конференции. М.: МГПУ, 1996. - С. 35-38.
30. Кларин М.В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. М.: Изд-во Арена, 1994. - 222 с. Каган М. С. О духовном (опыт категориального анализа) / М. С. Каган // Вопросы философии. – 1985. – № 9. – С. 101.
31. Кобзарь Б. С., Макарова Л. М. Обучение студентов диагностике воспитательной работы / Педагогика, 1993. – № 1.
32. Ковальчук В. В., Моїсєєв Л. М., Яцій О. М. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. – Одеса: ПНЦ АПН України – ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2001. – 218с.
33. Костюк А.Г. О теории музыкального восприятия // Музыкальное восприятие как предмет комплексного исследования /Сост. А.Г.Костюк. - К.: Музична Україна, 1986. – С. 7 – 17.
34. Кульневич С. В. О научно-педагогической грамотности / С. В. Кульневич // «Педагогика», 2000. – № 6. – С. 23-29.
35. Левченко Т. І. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах. – Вінниця: Нова книга, 2002. – 512 с.
36. Лесин В. М. Як працювати з книгою. Метод. посібник. – К.: Вища школа, 1989. – 71 с.
37. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти. Навч. посібник. – Київ: «Центр «Магістр» Творчої спілки вчителів України, 1996. – 256 с.
38. Лучанінова О. П. Шлях до духовності (духовно-моральна педагогіка в ліцеї) Навч.-метод. посібник / О. П. Лучанінов. – Днепропетровськ: «Пороги», 2004. – 145 с.
39. Мансуров А. Н., Мансуров Н. А. О матричном методе отбора и структурирования научной информации // Педагогика, 1992. – № 11, 12.
40. Медушевский В.В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки. – М.: Музыка, 1976. – 254с.
41. Мейлах Б. С. На рубеже науки и искусства: Спор о двух сферах познания и творчества / Б. С. Мейлах [Ред. Б. Ф. Егоров]; АН СССР. Науч. совет по истории мир. культуры. – Л.: Наука. Ленингр. отд., 1971. – 247 с.
42. Методи дослідження в педагогіці <http://www.enc-dic.com/pedagogics/Methody-Issledovaniya-V-Pedagogike-1043.html>

43. Мозгальова Н. Г. Методика формування музичного мислення майбутнього вчителя / Теорія і методика мистецької освіти. Зб наукових праць. – Київ: НПУ, 2003. – С. 112-113.
44. Назайкинский Е. В. Искусство и наука в деятельности музыковеда / Евгений Владимирович Назайкинский // Музыкальное искусство и наука. Сб. статей. – Вып 2. – Москва: Музыка, 1973. – С. 3-17.
45. Назайкинский Е.В. Музыкальное восприятие как проблема музыкознания// Восприятие музыки: Сб. Статей / Ред.-сост. В.Н.Максимов. – М.: Музыка, 1980. – С. 91 - 111.
46. Назайкинский Е. В. О психологии музыкального восприятия / Е. В. Назайкинский. – М., 1972. – 382 с.
47. Николаї Г. Методологія та технологія науково-педагогічних досліджень: Навч. посібник для студентів музично-педагогічних факультетів вищих закладів освіти та аспірантів / Г. Ю. Николаї. – Суми: СДПУ, 1999. – 108 с.
48. Олексюк О. М., Ткач М. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: Навч. посібник. – К.: Знання України, 2004. – 264 с.
49. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
50. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В. А. Сластёнин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – М.: Школа-Пресс, 1997. – 512 с.
51. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / [З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.] (За ред. З. Н. Курлянд).– 3-тє вид., перероб і доп. – К.: Знання, 2007. – 495 с.
52. Петрушин В.И. Музыкальная психотерапия: Теория и практика: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Гумнит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 176 с.
53. Пилипчук М. І. Основи наукових досліджень. Підручник / М. І. Пилипчук, А. С. Григор'єв, В. В. Шостак. – Київ: Знання, 2007. – 270 с.
54. Пиличаускас А. Познание музыки как воспитательная проблема: Науч.-метод. Пособие / А. Пиличаускас. – М.: МИРОС, 1992. – 40 с.
55. Побережна Г. І. Загальна теорія музики: Підручник / Г. І. Побережна, Т. В. Щериця. – К.: Вища школа, 2004. – 303 с.
56. Полонский В. М. Оценка качества научно-педагогических исследований: М.: Педагогика, 1987. – 146 с.

57. Раппопорт С. Семантика и язык искусства (ред. В. Медушевского) / С. Раппопорт // Музыкальное искусство и наука. Сб. статей. – Вып. 2. [Сост. Назайкинский Е.]. – М., 1973. – С. 17-59.
58. Реброва О. Є. Основи науково-пізнавальної діяльності. Навчальна програма спецкурсу та методичні поради для самостійної роботи та практичних занять / Олена Євгенівна Реброва, Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2009. – 28 с.
59. Реброва О. Є. Особливості науково-пізнавальної діяльності в професійній підготовці фахівців мистецької освіти / О. Є. Реброва // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Зб. наукових праць. – Одеса, 2005. – № 12. – С. 122-127.
60. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання: Навч.- метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 248 с.
61. Рубцов В. А. Художественное произведение как модель «завершенного познания» / В. А. Рубцов // Вопросы философии, 1979. – № 3. – С. 110; Рудницкая О. П. Основи педагогічних досліджень / О. П. Рудницька, А. Г. Болгарський, Т. Ю. Свистельнікова. – Киев, 1998. – 143 с.
62. Рудницька О. П. Музыка і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти : Навч. посібник. – К.: ІЗИН, 1998. – 248 с.
63. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навч. посібник / Оксана Петрівна Рудницька. – К.:..., 2002. – 270 с.; Рудницкая О. П. Учебная программа и методические указания к курсу «Основы музыкально-педагогических исследований». – Киев, 1983. – 32 с.
64. Рудницька О. П. Формування музичного сприйняття в системі розвитку педагогічної культури майбутнього вчителя: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01. – Київ. -1994. – 39с.
65. Саїк Г. Ф. Формування виконавської майстерності у студентів на основі активізації емоційно-естетичного переживання музики: Автореф. дис. канд. пед. наук. – Київ, 2000. – 19 с.
66. Селье Г. От мечты к открытию: Как стать ученым / Ганс Селье [Пер. с англ., общ. ред. М. Н. Кондрашовой, И. С. Хорала; (Послесл. М. Г. Ярошевского и И. С. Хорала)]. – М.: Прогресс, 1987. – 368 с.
67. Словник-довідник з професійної педагогіки / За редакцією А. В. Семенової. – Одеса: Пальміра, 2006. – С. 58.

68. Сохор А. Вопросы социологии и эстетики музыки. I: Сб.ст. -Л.: Советский композитор. - 1980. – 294с.
69. Сохор А.Н. Социология и музыкальная культура / А.Н.Сохор // Вопросы социологии и эстетики музыки. В 2-х т. Т.1. - Л.: Сов.композитор, 1980. – 295 с.
70. Спиркин А. Г. Мировоззрение / А. Г. Спиркин // Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1973. – С. 375-376.
71. Стёпин В. С. Идеалы и нормы в динамике научного поиска / В. С. Стёпин // Идеалы и нормы научного исследования. – Минск: Изд-во БГУ, 1981. – С. 10-64.
72. Столович Л. Н. Жизнь, творчество, человек / Л. Н. Столович. – М.: 1985. – 415 с.
73. Стрельский В. И. Основы научно-исследовательской работы студентов / Уч. пособие/. – Киев, 1984.
74. Фицула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене / М. М. Фицула. – К.: Академвидав, 2006. – 560 с.
75. Франселла Ф. Новый метод исследования личности /Ф. Франселла, Л. Банистер. – М., 1987.
76. Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. – 2-е изд., перераб. и дополненное / М. А. Холодная. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с.
77. Шип С. В. Музыкальная речь и язык музыки / С. В. Шип. – Одеса: Изд-во Одесской гос. консерватории им. А. В. Неждановой, 2001. – 296 с.
78. Юдин Б. Г. Системные исследования и взаимосвязь наук // Науки в их взаимосвязи. История. Теория. Практика. – М.: Наука, 1988. – С. 193-215.
79. Сайт <http://www.enc-dic.com/pedagogics/Metody-Issledovaniija-V-Pedagogike-1043.html>

